

THAMMASAT

U N I V E R S I T Y

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

หายาหมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.

และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๘,

พ.ณฯ ดร.สุภศิรป ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำดึกเกอร์

TULIB

3 1379 00954298 7

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒

เรื่องทูตฝรั่งเศสมายกรงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสุรพกิจปรีชา (ชั้น โชติกละเอียด)

ณเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ก
DS
571
W436
ธ. 17

สำนักหอสมุด

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุรพกิจปรีชา (ชั้น
โชติกะเสถียร) เถ้าภาพประสงค์จะให้หนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นที่
ระลึกถึงเรื่องหนึ่ง ถ้าให้หนังสือเกี่ยวกับเรื่องทูตก็จะเป็นที่พอใจ
เพราะพระยาสุรพกิจปรีชา ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ
มาในทางทูตเป็นเวลานาน ครั้นหลังที่สุด ได้เป็นอัครราชทูตสยาม
ประจำราชสำนักกรุงโรม กรมศิลปากรจึงได้เลือกเรื่องทูตฝรั่ง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือหนังสือเล่มนี้ให้พิมพ์เป็นพิเศษ นับ
เป็นภาค ๖๒ ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร

เรื่องที่เกี่ยวกับทูตฝรั่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุง
สยาม ถ้าว่าดังเอกสารต่าง ๆ ที่ฝรั่งจดเอาไว้ ย่อมมีอยู่มาก
ส่วนเอกสารทางฝ่ายไทย ถึงแม้จะมีอยู่ ก็ยังไม่สู้แพร่หลาย
เพราะที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มาก ถ้าได้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นไว้
ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ค้นคว้าและผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเอก
ประการ ด้วยจะได้ทราบเรื่องราวของเก่า ตลอดจนความคิดอ่าน
ในสมัยนั้น ทั้งฝ่ายเราและฝ่ายฝรั่งได้ถนัดขึ้นยิ่ง

เอกสารต่าง ๆ ที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีกระจัดกระจายอยู่
หลายแห่ง ส่วนมากมีในหมายรับสั่งประจำรัชกาล ซึ่งเขียนด้วยเส้น
ก้นสือขาวในสมุดไทย หมายรับสั่งเหล่านี้ที่เคยพิมพ์มาแล้วก็มีบ้าง
แต่ที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มากน้อย ในการรวบรวมพิมพ์ครั้งนี้ มี

เวลาจำกัด เพราะกระชั้นงานมาก ไม่มีโอกาสจะสอบสวนได้ ถัดวัน
 เพียงแต่ถ่ายมาจากสมุดไทย บางฉบับก็ต้องเสียเวลาอ่านสอบ
 เพราะตัวหนังสือลึบเลือนอยู่มากแห่ง จึงน่าจะมีการขาดตกบกพร่อง
 อยู่บ้าง ในรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เอกสารอันเกี่ยวกับเรื่องทศพรัง
 คำนึงไม่พบ จึงได้เก็บข้อความที่อยู่ในหนังสือต่าง ๆ เริ่มแต่
 ครองทศพรังเป็นเหตุเข้ามาในกรุงสยาม สมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดลงมา
 จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มาแล้วไว้ โดยสังเขป แต่ได้ชัก
 หมายของเรื่องเหล่านั้นไว้ เพื่อผู้ที่สนใจต้องการจะทราบเรื่องโดย
 พิศดาร ก็อาจสอบค้นอ่านได้สะดวก

กรมศิลปากรขอเสนอโมทนากุศลบุปเปตพลีธรรมบรรณาการ ที่
เจ้าภาพบำเพ็ญเพื่ออุทิศอันส่งผล แก่พระยาสุรพิกขปริชา
(ชั้น ไชยกิจเสถียร) ว่าโดยฉะเพาะก็คือ การที่พิมพ์หนังสือเรื่อง
ทูตฝรั่งเศสมายกรุรัตนโกสินทร์นี้ให้แก่พรหลาย นับเนื่องในส่วนวิทยา
ทานเป็นพิเศษ เสมือนได้อนุเคราะห์การศึกษาของชาติ ให้ผู้ค้นคว้า
วิชาประวัติศาสตร์เป็นต้น ได้รู้ความสะดวกยิ่งขึ้น อันควรมี
ปฏิบัติการจ่ายอำนวยความสะดวกให้พระยาสุรพิกขปริชา ได้ประสพหิตานุ
ประโยชน์ และสิ่งที่ดีต้องประสงค์อันปราศจากโทษทุกประการ ตาม
สมควรแก่คตินิยมในสมัยปรายภพนั้น เทอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร)

พ.ศ. ๒๔๑๖ - พ.ศ. ๒๔๗๕

สำนักหอสมุด

ประวัติ

พระยาสุรพกิจปริชา เกิดวัน ๒ ๆ ๒ ค่ำ ^๔ ขวออกจัตวาศักราช ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๑๖ ในสกุล “โชติกเสถียร” (ซึ่งเป็นตระกูลข้าหลวงเดิม ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) นามเดิม “ชื่น” เป็นบุตรพระยาพิชัยโกษา (โต) กับคุณหญิงกหลาย ทิพย์โกษา

ระหว่างอายุยังเยาว์ ได้ศึกษาในเมืองไทยตามกาลสมัย เช่น วิชาหนังสือในสำนักโรงเรียนวัดบพิตรพิมุขใกล้ย่านเดิม พอมีความรู้บ้าง และได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง แล้วไปศึกษาณประเทศอังกฤษ สอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต กลับมารับราชการ

ขึ้นต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นทนายว่าความในราชการบางคราว และเริ่มแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ รับราชการประจำในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในตำแหน่งเลขาธิการเสนาบดีผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการกระทรวง มีหน้าที่เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศเป็น

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปรับราชการประจำในกระทรวงการต่างประเทศ ได้รับราชการทั้งในกรุงและต่างประเทศ เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุงโตเกียว

๒. พุทธศักราช ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วยของบัญชาการกระทรวง

๓. พุทธศักราช ๒๔๔๖ เป็นมีช่วยพิเศษกองที่ปรึกษาราชการ
กระทรวงการมหาดไทย และอีกกระทรวงหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๑

๔. พุทธศักราช ๒๔๔๐ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
ลอนดอนกระทรวงมหาดไทย และอีกกระทรวงหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๕

๕. พุทธศักราช ๒๔๔๑ เป็นเลขานุการกองที่ปรึกษากระทรวง

๖. พุทธศักราช ๒๔๔๓ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
วอชิงตัน เป็นอยู่พูดว่าการแทนอิศรราชทูตด้วยคราวหนึ่ง และ
อีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ เป็นอยู่ทูตสยาม เป็นที่ปรึกษา
สถานทูตด้วย

๗. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นที่ปรึกษาและอยู่พูดว่าการแทน
อิศรราชทูตสยามนครลอนดอน

๘. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นอิศรราชทูตสยามนครโรม
ประจำสำนักอิตาลี สเปน โปรตุเกส รวม ๓ ประเทศ

๙. พุทธศักราช ๒๔๖๗ ปรึกษาราชการแทนอิศรราชทูตสยาม
นครปารีส คราวลาพักหนึ่งด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง

เวลารับราชการอยู่ในต่างประเทศนั้น ได้รับราชการพิเศษอีก
อย่างบางคราว เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ ช่วยอิศรราชทูตสยามนครลอนดอน
รับการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยุโรป
ครั้งที่ ๒

๒. พุทธศักราช ๒๔๕๘ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากล
วิทย์โทรเลขที่กรุงลอนดอน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๒ แทนรัฐบาลสยามไปในงานฉลอง
ชัยชนะสงครามที่กรุงปารีส

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รัชการวาทการฝ่ายสยามประจำสำนัก
สันนิบาตชาติ แทนอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส ในคราวที่ลาพัก
ขบวนนอกส่วนหนึ่งด้วย

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๗ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากล
ไปรษณีย์ที่กรุงสต็อกโฮล์ม

๖. พุทธศักราช ๒๔๖๘ และ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ได้แก้ไข
ทำสัญญาทางพระราชไมตรีสยามกับประเทศอิตาลี สเปน และ
โปรตุเกส

รวมเวลาที่ได้รับราชการประจำสืบมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙
จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๑ รวม ๓๒ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ออกจากประจำการรับพระราชทานบำนาญ ถอนรับราชการมานาน
และรวมเวลาที่ได้อยู่ในเมืองต่างประเทศ ตั้งแต่แรกออกไปศึกษาจน
ถึงได้รับราชการ ทั้งในยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น วนเวียนไปมาหลาย
ประเทศมากกว่าที่ได้ประจำอยู่ในเมืองไทย

ตลอดเวลาที่ได้รับราชการมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนตาม
ตำแหน่ง ได้รับพระราชทานยศสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ เครื่องราช
อิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ เช่น

ยศ

๑. พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นอำมาตย์เอก
๒. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นมหาอำมาตย์ตรี

บรรดาศักดิ์

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นหลวงสรพกิจปริชา
๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระสรพกิจปริชา
๓. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสรพกิจปริชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๑ วัชรภรณ์
๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ ภูวนาภรณ์
๓. พุทธศักราช ๒๔๕๘ เข็มข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๖
๔. พุทธศักราช ๒๔๖๑ ตรีตาภรณ์มงกุฎสยาม
๕. พุทธศักราช ๒๔๖๒ ตรีตาภรณ์ช้างเผือก
๖. พุทธศักราช ๒๔๖๓ ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยาม
๗. พุทธศักราช ๒๔๗๑ เหรียญรัตนาภรณ์ ป.ป.ร. ชั้น ๓
๘. พุทธศักราช ๒๔๗๑ ปฐมาภรณ์มงกุฎสยาม
๙. เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาและเหรียญ ตามคราว

ที่พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เลยองค์อนเนอร์ชั้น ๕ ประเทศ
ฝรั่งเศส

๒. พุทธศักราช ๒๔๖๔ อีสเชลาลาคาโทลิกาชั้น ๒ ประเทศ
สเปน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๕ โปลาตาร์ชั้นที่ ๑ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๕ อีสเชลาลาคาโทลิกาชั้น ๑ ประเทศ
สเปน

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๕ ออร์เคอร์ฮ็อฟเคอไรสต์ชั้นที่ ๑
ประเทศโปแลนด์

๖. พุทธศักราช ๒๔๗๐ มกุฎอิทาลี่ชั้น ๑

เคยเป็นสมาชิกหลายสโมสร เช่นเป็นสมาชิกหอพระสมุท
วชิรญาณ ตั้งแต่แรกตั้งในพระบรมมหาราชวัง มีอริยาศัยสภาพ
โอบอ้อมอารี คบหาสมาคมกว้างขวางหลายชั้นชนทั้งไทยทั้งชาว
ต่างประเทศ

เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งในลำไส้ตั้งแต่กรกฎาคม ได้พยายาม
รักษานานถึงที่สุด ถึงอนิจกรรมที่บ้านถนนสีลม วันที่ ๒๔ ตุลาคม
พุทธศักราช ๒๔๗๕ อายุ ๖๕ ปี ได้รับพระราชทานน้ำชาศพ ทิเบ
บรรพศพและเครื่องประโคมศพตามเกียรติยศ

ระหว่างนี้ ภริยา บุตรชายหญิงที่ยังมีชีวิตอยู่หลายคน และ
บุตรชายให้รับราชการ

๑. คุณหญิงฉนวน สรรพกิจปรีชา มีบุตร

(๑) อำมาตย์ตรี หลวงประเสริฐไมตรี (วงศ์) เลขาธิการ
สถานทูตสยาม ณ กรุงปารีส

(๒) นายพันตรี หลวงสุรณรงค์ (ชิงไชย) ประจํากรมยุทธการทหารบก

(๓) นายชย นายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

(๔) นางสาววิ วรรณนายพนธ์ สารสิน

๒. เบ็น (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นายสนิท กรมไปรษณีย์โทรเลข

๓. หริม (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นางสาวช่อทิพย์

(๒) นายเชื้อทิพย์

๔. บรณา (ภริยา) มีบุตร

(๑) เด็กชายจิตรต์

(๒) เด็กชายเสนห์

กำหนดจะไ้รับพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม
วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๔ เวลา ๑๗ นาฬิกา

สารบาญ

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑	หน้า	๑
ไปตฤเทศมาเจริญทางพระราชไมตรี	”	๒
หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปตฤเทศ	”	๓
กำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้าถวายพระราชศาสน์	”	๓
กำหนดแขกเมืองถวายบังคมลากลับ	”	๗
กำหนดแห่พระราชศาสน์ไปลงเรือ	”	๘
ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒	”	๑๐
ไปตฤเทศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	”	๑๐
ไปตฤเทศเจ้าเมืองมาเฝ้าให้ทูตเข้ามา	”	๑๑
เหตุที่สมาคมกับไปตฤเทศ	”	๑๑
ทูตไปตฤเทศเข้าเฝ้า	”	๑๒
อนุญาตให้ไปตฤเทศไปมาค้าขาย	”	๑๒
เริ่มมีไมตรีกับไปตฤเทศ	”	๑๓
อธิบายเรื่องการที่ต่างประเทศถวายของ	”	๑๕
ไปตฤเทศขอทำสัญญา	”	๑๕
ไปตฤเทศขอตั้งกงสุลเบเนรอล	”	๑๖
พระราชทานที่ให้ตั้งสถานกงสุลไปตฤเทศ	”	๑๖
ทรงตั้งกงสุลไปตฤเทศเป็นขุนนางไทย	”	๑๖

(๒)

ทำหนังสืออนุญาตการค้าขายแทนสัญญา	หน้า ๑๖
อธิบายวิธีทำหนังสือสัญญาอย่างโบราณ	,, ๑๗
อังกฤษเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	,, ๑๘
เรลเอนด์เมืองสิงคโปร์บอกมาว่าทูตอังกฤษจะเข้ามา			
กรุงเทพ ฯ	,, ๑๘
โปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรีว่าที่พระคลัง	,, ๑๙
เหตุที่อังกฤษแต่งทูตมา	,, ๑๙
ความประสงค์ของอังกฤษที่แต่งทูตเข้ามา	,, ๑๙
คำสั่งของรัฐบาลอินเดียที่สั่งทูต	,, ๒๑
ครอเฟิต ทูตอังกฤษเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ	,, ๒๔
อักษรศาสตร์ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ	,, ๒๕
เครื่องราชบรรณาการที่อังกฤษถวาย	,, ๒๘
เสด็จออกแขกเมืองทูตอังกฤษ	,, ๒๙
ความลำบากในการปรึกษากับทูตอังกฤษ	,, ๒๙
ข้อปรึกษากันในระหว่างไทยกับอังกฤษ	,, ๓๒
ว่ากันด้วยการค้าขาย	,, ๓๒
ว่ากันด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี	,, ๓๓
การปรึกษากับทูตอังกฤษไม่ตกลงกัน	,, ๓๔
ว่ากันด้วยเรื่องหนังสือตอบ	,, ๓๔
เกิดเหตุเรื่องนายเรือของทูต ข่ายของหน้ภษา	,, ๓๔

(๓)

เกิดเหตุเรือครอเพ็ดเทียบหย่งน้ำท่าแผนทและพุด

หมื่นไทย หน้า ๓๕

พระราชทานของคอบแทน ,, ๓๕

หนังสือไทยตอบอังกฤษ ,, ๓๖

หนังสือกล่าวไทยครอเพ็ด ,, ๓๖

ครอเพ็ดไปเมืองญวน ,, ๓๖

ครอเพ็ดมาเป็นเรลเอนด์เมืองสิงคโปร์ ,, ๓๖

ครอเพ็ดกลับที่ต่อไทย ,, ๓๖

ผลของการที่รัฐบาลอินเดียของอังกฤษแต่งตั้งทูตเข้ามา

เมืองไทย ,, ๓๗

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓ ,, ๓๗

อังกฤษเกิดรบกับพม่าครั้งแรก ,, ๓๗

ไทยแต่งกองทัพออกไปตั้งที่ต่อแดนพม่า ,, ๓๘

อังกฤษขอให้ไทยช่วยรบพม่า ,, ๓๘

เหตุที่ไทยไม่ตกลงกับอังกฤษในเรื่องรบพม่า ,, ๓๘

อังกฤษให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์น เป็นทูตเข้ามา ,, ๔๑

ไทยกับอังกฤษทำหนังสือสัญญากันครั้งแรก ,, ๔๒

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดีย ,, ๔๒

นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์น นำหนังสือสัญญามาเปลี่ยน ,, ๔๘

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๕ ,, ๕๐

หมายรับสั่ง ว่าด้วยนายเอกมณีศรีอเบต ทูตอเมริกัน	
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	หน้า ๕๑
จดหมายเหตุ เรื่องทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราช	
ไมตรี	,, ๕๖
บริษัทอีสต์อินเดียนตั้งให้นายวิเศษเข้ามาขอทำสัญญา	
ซื้อขายของไทย	,, ๕๘
นายวิเศษถวายเครื่องราชบรรณาการ	,, ๖๐
ของหลวงพระราชทานตอบแทน	,, ๖๑
ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ	,, ๖๑
อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา	,, ๖๗
อเมริกันและอังกฤษ เข้าใจผิดในประเพณีการค้าขาย	
ของไทย	,, ๖๗
เหตุที่ทูตอเมริกันเข้ามา	,, ๖๗
จดหมายเหตุ เรื่องบัลเลศเตีย ทูตอเมริกันเข้ามา	
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๓	,, ๖๘
เรือรบอเมริกันมาถึงสันดอน	,, ๖๘
ว่าด้วยกำหนดวันรับทูต	,, ๗๑
ทูตมาถึงกรุงเทพ ฯ	,, ๗๒
ทูตไปหาพระยาศรีพิพัฒน์	,, ๗๔
จดหมายทูตมณฑลพระยาศรีพิพัฒน์ ฉบับที่ ๑	,, ๗๔
คำของทูตเตรียมจะกราบทูลพระกรุณา	,, ๘๔

(๕)

เทศมหายพระยาศรีพิพัฒน์คอบทศ ฉบับที่ ๑	หน้า	๘๖
เทศมหายทศมถิงเจ้าพระยาพระคลัง	๘๗
เทศมหายทศมถิงพระนายไวยวรรณาด	๘๘
เทศมหายพระนายไวยวรรณามถิงนายพลเรือรบอเมริกัน	๘๙
ส่งสละเบี่ยงให้เรือรบอเมริกัน	๙๐
ส่งทูตไปจากกรุงเทพ ฯ	๙๑
เทศมหายทศมถิงพระยาศรีพิพัฒน์ ฉบับที่ ๒	๙๒
เทศมหายนายพลเรือรบอเมริกันถิงพระนายไวยวรรณาด	๙๓
สำเนาอักษรศาสน์ของประธานาธิบดีอเมริกัน ที่ระถวาย		
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๙๔
สำเนาทราศัณษีเลิศเทียบเป็นทูตอเมริกัน	๙๕
คำให้การจีนเสี่ยงที่มากับเรือทูตอเมริกัน	๙๖
สำเนาหมายรับสั่งในการรับทูตอเมริกัน	๙๗
รายนามบุคคลที่ปรากฏในเทศมหายเหตุเรื่องบัลเลศเทียบ		
ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้	๙๘
อังกฤษขอแก้หนังสือสัญญา	๙๙
เทศมหายเหตุ เรื่องเซอร์เฮมสบริก ทูตอังกฤษเข้ามา		
ขอแก้หนังสือสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓	๑๐๐
คำแปล หนังสือเซอร์เฮมสบริกถิงเจ้าพระยาพระคลัง	๑๐๑
เทศมหายคำสนทนาในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง		
กับเซอร์เฮมสบริก	๑๐๒

(๖)

คำแปลหนังสือหลอกลวงคปลมะสตันถึงเจ้าพระยาพระคลัง หน้า ๑๒๗
จดหมายคำสนทนาในระหว่างเจ้านไวยวรรณาด

กับเซอร์เชมสबरุก ,, ๑๒๘
รายงานนักคนลกตรงที่กำนันของทูตคิโตรอง ,, ๑๓๒
กระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องทูต ,, ๑๓๔
รับเซอร์เชมสबरุกมาพักในกรุง ฯ ,, ๑๔๐
จดหมายคำสนทนาในระหว่างเสนาบดีกับเซอร์

เชมสबरุก ,, ๑๔๑
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๑ ,, ๑๔๓
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๒ ,, ๑๔๗
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๓ ,, ๑๕๐
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๔ ,, ๑๕๒
ร่างหนังสือสัญญาที่เซอร์เชมสबरุกส่งให้เจ้าพระยา

พระคลัง ,, ๑๕๔
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๕ ,, ๑๕๘
ร่างสัญญาพิทักษ์สินค้า ,, ๑๖๖
จดหมายเหตุ ถวายร่างหนังสือตอบเซอร์เชมสबरุก ,, ๑๗๐
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๑
ของเซอร์เชมสबरุก ,, ๑๗๑

(๗)

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขกหมายนับที่ ๒

ของเซอร์เซมสปรุก หน้า ๑๗๓

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขกหมายนับที่ ๓

ของเซอร์เซมสปรุก ,, ๑๘๐

คำปรึกษาข้าทูลละออง ฯ ที่ตรวจร่างสัญญา ,, ๑๘๓

หนังสือเสนายักษ์พร้อมกันมาถึงเซอร์เซมสปรุก ,, ๒๐๐

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอปล่อยปลมเสกัณ ,, ๒๑๓

รายงานบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่อง

เซอร์เซมสปรุก ,, ๒๑๔

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๔ ,, ๒๒๓

อังกฤษแห่งทุกเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๔๘ ,, ๒๒๕

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยจักคนรับรอง ,, ๒๒๘

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการยิงสลุดรับราชทูต ,, ๒๓๓

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการชำระเรียบเรียงพระราชพงศาวดาร

สยามเป็นต้น ,, ๒๓๕

หมายรับสั่ง	เรื่องคือนรับเซอร์ยอนเนาริง	หน้า	๒๔๑
ฉบับที่ ๑	เรื่องจัดของไปทักทุดที่เมืองสมุทรปราการ	..	๒๔๑
ฉบับที่ ๒	เรื่องจัดส่งของไปทักทุดที่เรือกลไฟ	..	๒๔๒
ฉบับที่ ๓	เรื่องพระราชทานเบี้ยเลี้ยงทต	..	๒๔๓
ฉบับที่ ๔	เรื่องให้คุกไฟรายทางที่ทตเข้าเฝ้า	..	๒๔๕
ฉบับที่ ๕	เรื่องหมายกำหนดการเสด็จออกรับ		
	แขกเมือง	..	๒๔๕
ฉบับที่ ๖	เรื่องจ่ายเลขเข้ากระบวนตงรับแขกเมือง	..	๒๕๑
ฉบับที่ ๗	เรื่องจัดการเพิ่มเติม	..	๒๕๓
ฉบับที่ ๘	เรื่องจัดเรือรับแขกเมือง	..	๒๕๔
ฉบับที่ ๙	อธิบายเรื่องเรือรับราชทต	..	๒๕๕
ฉบับที่ ๑๐	เรื่องเลื่อนกำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้า	..	๒๕๖
ฉบับที่ ๑๑	เรื่องจัดเรือ ๕ ลำรับแขกเมือง	..	๒๕๖
ฉบับที่ ๑๒	เรื่องเกณฑ์เรือของลัทธิมวง	..	๒๕๗
ฉบับที่ ๑๓	เรื่องกระบวนแห่รับเสด็จที่วัดสุทัศน์		
	ราชวราราม	..	๒๕๘
ฉบับที่ ๑๔	เรื่องส่งกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค	..	๒๖๐
ฉบับที่ ๑๕	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์		
	ไปส่งเรืออังกฤษ	..	๒๖๒
ฉบับที่ ๑๖	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์		
	ไปส่งเรืออังกฤษ	..	๒๖๓

ฉบับที่ ๑๗ สังกะขอนแห่งพระราชศาสน์ไปส่ง

เรืออังกฤษ หน้า ๒๖๕

ฉบับที่ ๑๘ จะเสด็จลงประทับทำหนักรา

ให้แขกเมืองทูลลา ,, ๒๖๗

ฉบับที่ ๑๙ เรื่องอนุญาตให้อเมริกันไปมา

นอกท่าทางใต้ ,, ๒๖๘

หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับแขกเมืองอังกฤษ ฝรั่งเศส

ที่พระที่นั่งราชอุทิศอย่างปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ,, ๒๖๙

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลเมืองมตะเข้าเฝ้า ,, ๒๗๐

อังกฤษนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ,, ๒๗๑

หมายรับสั่งเรื่องทอนรับฮาร์ปากส์ ทูตอังกฤษ ,, ๒๗๑

ฉบับที่ ๑ เรื่องจักของไปทักทูตและรับทูตเข้ามา

ณกรุงเทพ ฯ ,, ๒๗๑

ฉบับที่ ๒ เรื่องให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ไปรับทูตอังกฤษ

ที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๗๓

ฉบับที่ ๓ เรื่องจับขโมยสลตริบแขกเมือง ,, ๒๗๔

ฉบับที่ ๔ เรื่องยิงสลตที่ขอมขมิ้นจันท ,, ๒๗๕

ฉบับที่ ๕ เรื่องเกณฑ์เรือและคู่เคียงแห่งพระราชศาสน์ ,, ๒๗๕

ฉบับที่ ๖ เรื่องรถไฟรับแขกเมืองตามช่องลิมา ,, ๒๗๖

ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับทูตณพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาท .. ๒๗๖

ฉบับที่ ๘ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลาวันแขกเมือง ... หน้า ๒๘๒

ฉบับที่ ๙ เรื่องจักษของส่งเรือพระที่นั่งไปส่งแขกเมือง

อังกฤษ ๒๘๓

ฉบับที่ ๑๐ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลาวันแขกเมือง ... ๒๘๔

ฉบับที่ ๑๑ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า เกณฑ์

ข้าราชการเฝ้าตามที่กำหนดให้ ๒๘๕

ฉบับที่ ๑๒ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ให้จัดการ

รับให้พร้อม ๒๘๕

ฉบับที่ ๑๓ เรื่องเกณฑ์เรือแท่นพระราชาศน์ ๒๘๖

ฉบับที่ ๑๔ เรื่องจัดเรือน้ำแท่นพระราชาศน์ ๒๘๖

ฉบับที่ ๑๕ เรื่องเกณฑ์เรือมังกรในการรับทูต ๒๘๗

ฉบับที่ ๑๖ เรื่องมีละครหลวงที่พระที่นั่งสุทไธ

มหาปราสาท ๒๘๗

ฉบับที่ ๑๗ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ๒๘๘

ฉบับที่ ๑๘ เรื่องฮาวีปากสักขีขุนนางอังกฤษเข้าเฝ้า ๒๘๙

ฉบับที่ ๑๙ เรื่องทำนํ้ามันตามตะเกียงรับราชทูตอังกฤษ

ในเวลาเข้าเฝ้า ๒๘๙

ฉบับที่ ๒๐ เรื่องจัดเรือรับราชทูตเข้าเฝ้า ๒๙๐

ฉบับที่ ๒๑ เรื่องมีละครให้แขกเมืองดู ๒๙๑

ฉบับที่ ๒๒ เรื่องให้จัดจ่ายข้าวสารให้แขกเมืองอังกฤษ ... ๒๙๓

ฉบับที่ ๒๓ เรื่องทูตเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งราชฤดี ๒๙๔

อเมริกันแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ หน้า ๒๙๖

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งขึ้นรับแสวี ทูตอเมริกัน ,, ๒๙๖

ฉบับที่ ๑ เรื่องตั้งสิ่งของไปทักทูลที่เมืองสมุทรปราการ, ,, ๒๙๖

ฉบับที่ ๒ เรื่องตั้งเรือไปรับเครื่องราชบรรณาการ ,, ๒๙๗

ฉบับที่ ๓ เรื่องตั้งเรือพายไปรับทักที่เมืองสมุทรปราการ, ,, ๒๙๗

ฉบับที่ ๔ เรื่องตั้งเรือรับทูตอเมริกันมาพักที่ปากคลอง

ผดุงกรงเกษม และจัดของไว้ให้ทูตให้พร้อม ,, ๒๙๘

ฉบับที่ ๕ เรื่องตั้งเรือรับทูตอเมริกัน ,, ๓๐๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องตั้งเรือรับทูตอเมริกัน ,, ๓๐๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับรองและจัดของไปทักทูล ,, ๓๐๒

ฉบับที่ ๘ เรื่องทูตอเมริกันจะเข้าเฝ้า ,, ๓๐๔

ฉบับที่ ๙ เรื่องทูตเผือกพลับพลาที่ขังสนามหลวง ,, ๓๐๔

ฉบับที่ ๑๐ เรื่องทูตอเมริกันทูลลากลับ ,, ๓๐๖

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองกงสุลอังกฤษ ที่จะมาอยู่

ประจำกรุงเทพ ฯ ,, ๓๐๗

ฝรั่งเศสแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ ,, ๓๑๑

เทศหมายเหตุ เรื่องตั้งขึ้นรับมองตึกนี้ ราชทูตฝรั่งเศส ,, ๓๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งขึ้นรับราชทูตฝรั่งเศส ,, ๓๑๔

ฉบับที่ ๑ เรื่องเตรียมการเสด็จออกรับมณฑลราชทูต หน้า ๓๑๔

ฉบับที่ ๒ ว่าด้วยจัตวาเรือพายไปรับราชทูตฝรั่งเศส

กับขุนนางรวม ๒๖ คน ที่บ้านเจ้าพระยารวิวงศ์

มหาโกษาธิบดี มาส่งท่าพระ ๓๑๗

ฉบับที่ ๓ ว่าด้วยเกณฑ์กระบวนแห่รับพระรูปพระเจ้า

แผ่นดินฝรั่งเศสแต่ท่าพระ เข้าประตูวิเศษชัยศรี .. ๓๑๘

ฉบับที่ ๔ ว่าด้วยเกณฑ์เรือรับราชทูตกับขุนนาง

และทหารฝรั่งเศสตามแห่ พระรูปพระเจ้าแผ่นดิน

ไปส่งในพระบรมมหาราชวัง มีทหารขึ้น

ฝรั่งเศส ๑๐๐ คน เกณฑ์เรือเพิ่มเติมให้พอ ... ๓๑๙

ฉบับที่ ๕ เรื่องให้พนักงานไปรับเครื่องราชบรรณาการ

ของฝรั่งเศสที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ๓๒๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องบุตรภรรยาราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้า

แล้วไปทูลพระศรีรัตนศาสดาราม ให้จัดการรับ

ให้สะอาด ๓๒๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องมีละครที่โรงทหารหน้าโรงหล่อ

ให้แขกเมืองฝรั่งเศสดู ๓๒๒

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรับพระราชศาสน์กรุงปารีส

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ ๓๒๓

หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับกงสุลฝรั่งเศส

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ ๓๒๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองมิสเทอร์เว ชาตอังกฤษ

เข้าเฝ้าที่พระตำหนักน้ำ หน้า ๓๒๔

ไปคุกแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมือ พ. ศ. ๒๔๐๑ ๓๓๐

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตไปคุก ๓๓๐

ฉบับที่ ๑ เรื่องให้จกทพกปากคลองผดุง รับราชทูต

ไปคุก ๓๓๐

ฉบับที่ ๒ เรื่องจารึกพระราชศาสน์ไปประเทศไซคุกชด

ให้พิณพาทย์แตรสังข์ไปคอยประโคม ๓๓๒

ฉบับที่ ๓ เรื่องแขกเมืองจะมาทูลละขื่อที่ริมเขาไกลาศ

ให้จัดการรับรองให้ ๓๓๓

ฉบับที่ ๔ เรื่องแขกเมืองเข้าเฝ้าวังหน้า ทูลเจ้านาย

วังหน้าแต่งพระองค์เข้าเฝ้าให้พร้อม ๓๓๔

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอเมริกันเข้าเฝ้าถวายอักษรศาสน์

เมือ พ. ศ. ๒๔๐๒ ๓๓๕

ปรุเชื้อแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมือ พ. ศ. ๒๔๐๓ ๓๓๖

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตปรุเชื้อ ๓๓๖

ขอสิ้นกาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมือ พ. ศ. ๒๔๐๓ ๓๓๗

หมายรับสั่ง	เรื่องราชทูตขอสินค้าเข้าเฝ้ากราบถวาย	
บังคมลา	ให้จัดการให้พร้อม	หน้า ๓๓๗
หมายรับสั่ง	เรื่องเตรียมแก้พระราชสาส์นส่ง	
	เรืออเมริกันนอกสันดอน	๓๓๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเลื่อนกำหนดแก้พระราชสาส์น	
	ไปส่งเรืออเมริกัน	๓๔๒
	ไปทูลเกล้าและเยอรมันนำหนังสือสัญญาทางพระ	
	ราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔	๓๔๓
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลไปทูลเกล้าและเยอรมันกับขุนนาง	
	รวม ๕ คนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	
	หนังสือสัญญา	๓๔๓
ประชุม	ชี้แจงแก่ทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔	๓๔๗
หมายรับสั่ง	เรื่องต้อนรับทูตประชุม	๓๔๗
ฉบับที่ ๑	เรื่องจัดของไปรับทูตประชุม	๓๔๗
ฉบับที่ ๒	เรื่องมีละครทูลฉลองนามหลวงให้ราชทูต	
	ประชุม	๓๔๘
ฉบับที่ ๓	เรื่องจัดโต๊ะเลี้ยงให้เรือเสด็จหายไปยังทูต	
	นอกสันดอน และให้ไปรับทูตที่เพ็ชรบุรีด้วย	๓๔๘
ฉบับที่ ๔	เรื่องแก้พระราชสาส์นไปส่งราชทูตประชุม	
	ที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์	๓๕๐

ฉบับที่ ๕ เรื่องราชทูตจะออกไปเฝ้าศรีบุรี โคยเรือ

แจวเรือพาย หน้า ๓๕๕

ฉบับที่ ๖ เรื่องแห่พระราชศาสน์ตอบพระเจ้าแผ่นดิน

ปรเชิญไปส่งให้ทูตทักทวนำวิกพระยวงค์ ๓๕๖

ฉบับที่ ๗ เรื่องรักไต่เลียงเจ้านายและแขกเมือง

ในงานฉลองพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระเจ้า

ฟ้าลงกรณ์ ๓๖๑

ฉบับที่ ๘ เรื่องรักเรอรับแขกเมืองและเครื่องราช

บรรณาการที่ขานเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ... ๓๖๒

ขอสิ้นค่านำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี

เข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ๓๖๓

หมายรับสั่ง เรื่องค้อนรบทิศขอสิ้นค่า ๓๖๓

ฉบับที่ ๑ เรื่องให้รักเรือไปรับราชทูตทักทวนหลวง

หน้าวิกพระยวงค์ ๓๖๓

ฉบับที่ ๒ เรื่องเตรียมรบทิศขอสิ้นค่าเข้าเฝ้า

ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา ๓๖๔

ฉบับที่ ๓ เรื่องเลื่อนเวลาแขกเมืองเข้าเฝ้า

ไปวันก่อน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ๓๖๔

ฉบับที่ ๔ เรื่องรักให้ราชทูตทักทวนและแขกยาดรา

เสด็จในพิธีฉิม ๓๖๕

ฉบับที่ ๕ เรื่องรักของกินส่งราชทูต ๓๖๕

หมายรับสั่ง เรื่องรับพระราชสาส์นกับกงสุล

อังกฤษที่ท่าพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ หน้า ๓๗/๒

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแก้พระราชสาส์นตอบไป

เยียนเยียนในการที่พระราชชนนีของพระเจ้า

กรุงอังกฤษสวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ๓๗/๓

หมายรับสั่ง เรื่องจัดของกินไปประทานกำมะโตก

นายเรือรบฝรั่งเศสที่หน้าบ้านกงสุลเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๐๔ ๓๗/๔

หมายรับสั่ง เรื่องประเทศฝรั่งเศสให้เรือรบเข้ามา

ส่งราชทูตสยาม ขุนนางนายทหารเรือรบฝรั่งเศส

เข้าเฝ้าพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .. ๓๗/๕

หมายรับสั่ง เรื่องจัดแคว ๓ แควไปรับแขกเมือง

ฝรั่งเศสที่ท่าพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ๓๘/๐

หมายรับสั่ง เรื่องมีละครที่ท้องสนามหลวง

ให้ตั้งกองรับเสด็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ๓๘/๑

หมายรับสั่ง เรื่องแขกเมืองฝรั่งเศสที่นำเรือรบเข้ามา

รับช้างและสัตว์ต่างๆเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ ๓๘/๒

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองแม่ทัพฝรั่งเศส ๓๘/๓

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการหลวงหน้าวัดประยุรวงศาวรา

รับแม่ทัพฝรั่งเศสผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน ๓๘/๔

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมการรับรองมองซิเออร์

ชาโนนกงสุลฝรั่งเศส จะเข้าเฝ้าที่พระที่นั่ง

กลุศิมหาปราสาท เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ หน้า ๓๘๖

หมายรับสั่ง เรื่องจัดสิ่งของไปทักขณางอังกฤษ ที่เรือ

กลไฟซึ่งเข้ามาเยี่ยมกรุงเทพฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ ,, ๓๘๗

หมายรับสั่ง เรื่องกำหนดรับขนนางเรือรบ

อังกฤษเข้าเฝ้า ในพระที่นั่งอนันตสมาคม ,, ๓๘๘

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัด

มหาธาตุ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๒

หมายรับสั่ง เรื่องพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่งตั้งราชทูต

ให้นำเครื่องราชอิสริยยศเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ,, ๓๘๓

หมายรับสั่ง เรื่องให้จันทน์มโคมาเลี้ยงฝรั่ง

ที่มาดามนุสรณ์ ,, ๓๘๔

หมายรับสั่ง เรื่องให้พาทูตฝรั่งไปเมืองเพ็ชรบุรี

เมืองสมุทรปราการ ,, ๓๘๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรบฝรั่งที่มาใหม่ขึ้นไป

ตามเสด็จทรงเกล้า ,, ๓๘๕

หมายรับสั่ง เรื่องกำหนดกงสุลฝรั่งเศสกับ

บาทหลวงจะเข้าเฝ้า เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๖

ขอฉันทาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ,, ๓๘๗

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตชอลันดา	หน้า ๓๙๗
ฉบับที่ ๑ เรื่องตั้งเรือแห่งพระราชศาสน์	๓๙๗
ฉบับที่ ๒ เรื่องกำหนดราชทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	
สมาคม ให้จัดช่างค้นช้างพิเศษรับแขกเมือง	๓๙๘
ฉบับที่ ๓ เรื่องให้หักดอกไม้สดสำหรับเครื่องบูชา	๔๐๑
ฉบับที่ ๔ เรื่องตั้งเรือไปรับเครื่องบรรณาการที่ฟักทูล	
หน้าวัดประยุรวงศ์	๔๐๑
ฉบับที่ ๕ เรื่องเสด็จออกรับแขกเมือง	
ให้จัดการให้พร้อม	๔๐๒
ฉบับที่ ๖ เรื่องแห่งพระราชศาสน์ตอบ	
พระเจ้าแผ่นดินนิโฮแลนด์	๔๐๒
ฉบับที่ ๗ เรื่องตั้งเรือมณฑลเสด็จพระราชศาสน์	๔๐๔
หมายรับสั่ง เรื่องตั้งของไปหักแขกเมืองอังกฤษ	
ที่มาเยี่ยมกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	๔๐๔
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า	
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	๔๐๕
หมายรับสั่ง เรื่องให้หักดอกไม้ที่หอมมาตั้ง	
รับแขกเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗	๔๐๖
หมายรับสั่ง เรื่องตั้งช่างมาขึ้นรับแขกเมือง	๔๐๖
หมายรับสั่ง เรื่องให้ตั้งม้ามาขึ้นรับแขกเมือง	๔๐๗

หมายรับสั่ง เรื่องมองซิเออร์โอบาเวต์ฝรั่งเศส

จะเข้าเฝ้าเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๗ หน้า ๔๐๗

หมายรับสั่ง เรื่องจัดสิ่งของไปส่งเรือรบฝรั่งเศส ,, ๔๐๘

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่งพระราชศาสน์

กรุงฝรั่งเศส ,, ๔๐๙

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือกลไฟไปรับแม่ทัพอังกฤษ

ทันอกสันดอน ,, ๔๑๐

หมายรับสั่ง เรื่องจัดของไปทักแม่ทัพอังกฤษ ,, ๔๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องแห่งพระราชศาสน์ไปกรุงฝรั่งเศส

ตั้งที่บ้านกงสุล ,, ๔๑๒

หมายรับสั่ง เรื่องให้คำครัดคดเข้าเฝ้าเมื่อเวลา

เสด็จออกแขกเมือง ,, ๔๑๓

หมายรับสั่ง เรื่องทอนรับทูตออสเตรียและทูตเบลเยียม .. ๔๑๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรืออัครเรศไปรับนายเรือ

อเมริกันทันอกสันดอนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๙ ,, ๔๑๕

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าที่

พระที่นั่งอนันตสมาคม ,, ๔๑๖

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าถวายพระแสงดาบ .. ๔๑๗

หมายรับสั่ง เรื่องให้จัดรับทูตฝรั่งเศสที่หอวังสมเด็จ

องค์ใหญ่แห่งหนึ่ง ทุกเมืองมณฑลพักที่สวนคอกไม้

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์แห่งหนึ่งเมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐ .. ๔๑๘

หมายรับสั่ง	เรื่องรักษาการรับราชทูตฝรั่งเศส	หน้า ๔๓๓
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้า		
	กรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง	๔๓๖
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส		
	เข้ามาในพระราชวัง	๔๓๗
หมายรับสั่ง	เรื่องเกณฑ์เรือไว้รับขนนางฝรั่งเศส	๔๓๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเสด็จออกรับมอญซีฮอร์ซาโฟน		
	กงสุลฝรั่งเศส ถวายพระกลั๊วทองคำ		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๓๙
หมายรับสั่ง	เรื่องให้รักษาการรับทูตโปตุเกสและเรือของ		
	เลียบจนกว่าทูตจะกลับ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๓๙
	ออกเตรียมแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องรับพระราชศาสน์ประเทศออสเตรีย	..	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องทูลสิ่งของออกไปทักที่		
	เรือรบฝรั่งเศส เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๑	๔๔๒
หมายรับสั่ง	เรื่องกำหนดขนนางฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้า		
	ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เกณฑ์เรือรับ		
	พระราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส	๔๔๓
สารบาญคั้นเรื่อง		๔๔๕

เรื่องทูตฝรั่ง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑

เมื่อครั้งกรุงเก่าเป็นราชธานี ได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่ง
ชาติไปทุกเทศ ทั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ค่อยมาถึง
แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ปรากฏว่าได้มีทางพระราชไมตรีกับ
ญี่ฮุ่น และฝรั่งชาติวิลันดา อังกฤษ สเปน และแต่งราชทูตไทย
ออกไปถึงเมืองวิลันดาในยุโรปเป็นครั้งแรกในแผ่นดินนี้ ถึงแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้มีไมตรีกับฝรั่งชาติเคนมาร์ค ค่อยมาใน
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
จึงได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศษอีกชาติหนึ่ง มีลูกค้าฝรั่งไปมา
ค้าขาย และมีบาทหลวงเข้ามาตั้งสอนศาสนาทุกที่ซึ่งอยู่ตลอดจนเวลา
เสียกรุงเก่าแก่พระมาซ้าศึก ในเวลาย่านเมืองเป็นเจลาต พวกฝรั่ง
ต่างชาติก็พากันไปค้าขายเมืองอื่น ทางพระราชไมตรีที่มีกับต่าง
ประเทศจึงเป็นอันระงับไปคราวหนึ่ง

ในครั้งกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นพระราชโอรสบำรุงการ
สมาคมและค้าขายกับจีนเป็นสำคัญ มาถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตน
โกสินทร์ ประมวลเวลาฝรั่งต่างชาติทำสงครามกัน คราวเอมเปรต

นะไปเลียนที่ ๑ การสมาคมกับฝรั่ง นาน ๆ จึงมีลูกค้าเข้ามา
ลำหนึ่ (๑)

ถึงเดือน ๑๒ ปีมะเมีย รุศีกีราช ๑๑๔๘ (พ.ศ. ๒๓๒๙)
เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๑ ของธนบุรี แยกเมืองไปตกเทศ เชิญ
พระราชสาสน์มาโดยเรือสลูบ จะเป็นพระราชสาสน์มาจากกรุงลิสบอน
โดยตรง หรือเป็นแค่อักษรสาสน์ของเจ้าเมืองมาเถา ไม่ปรากฏชัด
ลงในหมายรับสั่ง เป็นแต่กล่าวว่า แยกเมืองฝรั่งกับคนจะไปได้เข้า
กราบถวายบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชสาสน์

กำหนดเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชสาสน์ หนึ่งเสาร์ แรม
๖ ค่ำ เดือน ๑๒ นั้น แยกเมืองพักอยู่จนถึง เดือนขึ้น ๑๐ ค่ำ จึง
ถวายบังคมลาไป เมื่อแยกเมืองจะกลับ ก็ไปรุดเกล้า ฯ ให้มีพระ
ราชสาสน์ตอบมอญแยกเมืองไปด้วย (๒) มีรายการตามหมายรับสั่ง
ดังต่อไปนี้

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๒๖๑ นอกจากนั้น
ยังมีเรื่องพิสดารอยู่ในหนังสือคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๕๐๘ และในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗
หรือภาคที่ ๓๒ ฉะเพาะตอนว่าด้วย อธิบายเรื่องเบืองต้นที่ไทยจะเป็น
ไมตรีกับฝรั่งเสีย, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๘ หรือภาคที่ ๔๕ คำแปล
ปาฐกถาเรื่องคติของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย (๒) เรื่องนี้ยังไม่ปรากฏใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปทูเทศ ปีระเมียบ พ.ศ. ๒๓๒๕

วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีระเมียบอุศิก มีหมาย
นายฤทธิ (๑) ด้วยเจ้าพระยาธรรมราชรับสั่งให้เกล้าฯ สั่งว่า แยกเมือง
ฝาริงขัตถกั้น จะได้เข้ากราบถวายบังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์น
ต่อองค์พระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม
๖ ค่ำ เพลาบ่ายโมงรุ่ง และแยกเมืองถือพระราชสาส์นครั้งนั้นมาเรือ
สลบ จะได้เอาเรือลงไประย เกณฑ์ให้ตำรวจใหญ่ขวาเอาเรือพระที่นั่ง
ศรีสักหลาดไประยแล้ว ให้ตั้งเตียงแว่นฟ้า ให้อัครกษัตริ์เฝ้าพาน
แว่นฟ้า ๒ ชั้นตั้งบนเตียงรับพระราชสาส์น ให้มหาดไทย กลาโหม
เกณฑ์เรือยาว ๘-๘ วาเป็นคู่แท้ ๕ คู่ บักลองชนะ ๒ คู่ และให้
กรมท่าจัดเรือกันยาให้แยกเมืองลำหนึ่งโดยสมควร แห่มาแต่สลบ
มาขึ้นท่าช้าง เกณฑ์ให้ตำรวจเอาเตียงลงลงไประย ให้มีสัปประทน
กับพระราชสาส์นคนหนึ่ง บักลองชนะ ๕ คู่ แตรวง แตรลำโพง
ให้เกณฑ์หลวงขุนหมื่นนั่งสมบักลายหมื่นเสือกครุบ ใส่ลำพอกมีเกี้ยว
เกินเตียงเฉลี่ยง ๒ คู่ เกินแห่เฉลี่ยง ๑๐ คู่ เข้ากัน ๑๒ คู่ ทະนาย
ขึ้นแห่หน้า ๓๐ คู่ แห่มาเข้าประตูทวารเทเวศร์ มาพักศาลาลูกขุน
ฝ่ายขวา ให้พระยาลานรับแขกเมืองอยู่ก่อน ให้เกณฑ์ข้าทูลละอองฯ

(๑) นายฤทธิรงค์ นายเวรกลาโหม

กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง เจ้าท่ากรมฝ่ายหน้า ฝ่าย
 ใน มานั่งทิมกายชั้นใน (คือ) ดำรงในทิมกายหนึ่ง ๓๐ ชาววัง
 ทิมกายหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มานั่งทิมกายชั้นนอก (คือ) ดำรง
 ใน ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ชาววัง ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐
 (รวม) ๒๔๐ (รวมทั้งสิ้น) ๓๐๐ คน และเกณฑ์หลวงขุนหมื่น
 นอกตำแหน่งเฝ้า มานั่งบนศาลาลูกขุน ศาลาละ ๕๐ คน เหลือบ
 ศาลาลูกขุนซ้าย ๑๐๐ คน ขวา ๑๐๐ คน (รวม) ๒๐๐ คน ให้
 เกณฑ์ทนายบันไดเสื่อไล่หมวก ยืนรักษาประตู ๒ ข้างถนน แต่
 ประตูवारเทเวศร์จนถึงประตูสุวรรณนิยาส และยืนตามถนนหน้า
 ศาลาลูกขุนซ้ายขวา เลี้ยวไปตามถนนโรงยี่นนางตานี ไปตามถนน
 รนประตูลิเศษชัยศรี และเกณฑ์นั่งกลายาคที่สนามมวย ๔ กอง ๆ
 ละ ๒๐๐ คน เกณฑ์ขุนนางเงินญวนแขกฝรั่ง นั่งตรงประตูกำแพง
 แก้ว ที่เสด็จออกหน้าโรงช้างกษณ และให้ชาวเครื่องอภิมเชิญเครื่อง
 ไปตั้งริมพระที่นั่งสุทิวาภิรมย์ และให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ข้า
 ทูลละอองฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร กรมพระ
 ราชวังหลัง นั่งสมทบกลาย นั่งสมทบยก ห่มเสื่อครุย แต่งตัววัง
 ฮ่องโงง เข้าเฝ้าทูลละอองพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานตามตำแหน่ง และ
 ให้ชาวเสื่อพระคลังพิมานอากาศ เอาเสื่อพรมมาปูที่ห้องพระโรง และ
 ปูเสื่อทิมกายทั้ง ๖ ทิมด้วย และศาลาลูกขุนซ้ายขวานั้น ให้จำศาลา
 เอาเสื่อมาปูให้เต็ม และให้มหาดไทย กลาโหม เอาพรมมาปูณศาลา
 ลูกขุน และให้ชาวแครงอน แครงฝรั่ง ยืนกลองชนะเข้าไปเฝ้า

สำหรับพระโคมวิมทองพระโรง และให้พระคลังมหาสมบัติเอาเงือกทอง
 นากถม เข้าไปตั้งตามตำแหน่งหน้าแขกเมืองกราบถวายบังคมทูลขึ้น
 เป็นการใหญ่ ให้มหาดไทย กลาโหม จักแจงกรมวัง เป็นสารวัตร
 ตรวจตราให้สมควร อย่าให้ข้อพระยศแก่แขกเมืองได้ตามรัชสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์เรือพระที่นั่งศรีสี่กลาค กลองชนะลงไปรับ
 พระราชสาส์นถ้ำขนิลันคามาขึ้นประคองทำช้าง แล้วให้พนักงาน
 สัตว์ประคองเชิญพระเจ้านั่งมา และสับประทอนขลุ่ยกลองชนะ และคู่แห่ถือ
 ขันเดินเท้าแห่พระราชสาส์น และรับแขกเมืองฝรังซ์ด้วยกัน มาเข้า
 ประทูลทวาทะศรี ตามถนนมาถึงประตูสุวรรณบริบาล แล้วเลี้ยวมา
 ศาลาลูกขุน เข้าประตูวิเศษชัยศรี และเกณฑ์ขลุ่ยกลองแตร และนั่งเรือ
 กลาบาตสำหรับเสด็จออกแขกเมืองฝรังซ์ด้วยกัน ณวันเสาร์ เดือน
 ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก เป็นคน ๑๓๕๓ ในนี้ (คือ)

รับพระราชสาส์นมาทางเรือ เรือพระที่นั่งสี่กลาค ทำการใหญ่
 ขวา พลพาย ๔๕ ขลุ่ยกลองชนะ ๒ คู่ (รวม) ๔๘ คน

แห่พระราชสาส์นมาทางบก สัตว์ประคองพระเจ้านั่ง ๘ สับ
 ประทอนคัน ๑ ขลุ่ยกลอง ขลุ่ย ๑ กลองชนะ ๕ คู่ ๑๐ (รวม) ๑๑
 แตรวง ๒ คู่ (เป็น) ๔ ถือบ้นหน้าหน้าทนายเลือกแสงขลุ่ย ๓๐ คู่
 (เป็น) ๖๐ (รวม) ๘๔ คน ขัน ข้างประทูลทวาทะศรี ๕๐ ขัน
 ๒ ข้างประตูวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ขัน ๒ วิมณน ๒๐๐
 นงรวกลาบาต กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐
 กองหนึ่ง ๒๐๐ (รวม) ๘๐๐ ขลุ่ยกลอง ๕๐ คู่ จำขลุ่ย ๒ จำกลอง ๒

กลองชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ แตรรัยแตรส่งเสด็จ แตรฝรั่ง ๕ คู่ (เป็น) ๘ แตรทอง ๕ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ (รวมทั้งสิ้น) ๑๒๒๐ คน สิริ (เป็นคน) ๑๓๕๓ คน

คิกเลขฝ่ายทหารพันทะนายและไพร่มีพอ ขอเลขไพร่หลวง เลขฝ่ายพลเรือน คนกรมพระราชวังบวร เกณฑ์รักษาประตูทวารเทเวศร์ ไล่เสื่อหมวกถือขึ้นคายนสิลา พันทะนายตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ ประทุน ๕๐ คน ยืนประตูวิเศษชัยศรีไล่เสื่อไล่หมวกถือขึ้นคายนสิลา พันทะนาย ตำรวจใหญ่ซ้าย ๑๕ ขวา ๑๕ (รวม) ๓๐ ตำรวจนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ (รวมทั้งหมก) ๕๐ คน

ยืน ๒ ริมถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์ ตามถนนเลี้ยวริมถนน หลังศาลาลูกขุนถึงประตูวิเศษชัยศรี ตำรวจแถว ตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ (รวม) ๕๐ ตำรวจใหญ่ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ ตำรวจนอกซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมทหารซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมกลางซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ พันทะนายทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ (รวมทั้งหมก) ๒๗๐ คน

เกณฑ์นั่งริวกลาบาท ไล่เสื่อไล่หมวกถือขึ้นคายนสิลา หมู่ตำรวจในซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจใหญ่ซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจนอกซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมทหารซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมกลางซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ หมู่ทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาเกโซ ๕๐ อาษาท้ายน้ำ ๕๐ (รวม) ๘๐ หมู่เชนทองซ้าย ๕๐

ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่
 รัชของค์ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ (รวม) ๘๐๐ คน บักลอง
 ชะนะแตร แตรวง ๔ คู่ (เป็น) ๘ แตรวิสันตา ๔ คู่ (เป็น) ๘
 (รวม) ๑๖ กลองชะนะ ข่ายคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ ข่ายกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒
 กลองชะนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมแตรและกลอง) ๑๒๐ คน ทั้ง
 อยู่พระที่นั่งเป็น ออกมาหว่างโรงช้างพระมหาปราสาท ^(๑)

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก พระยา
 อรรณงค์ที่วังบ้านนางตานี ได้เรียนว่า คนซึ่งรักษาประตูชั้น ๒ ข้าง
 ริมถนน และนั่งรวกลายาท และคนบักลองชะนะนั้น จะให้ใส่เสื้อ
 ใส่หมวกด้วยหรือประการใด พระยาอรรณงค์ว่า คนซึ่งเกณฑ์รักษา
 ประตูชั้นตามถนนนั่งรวกลายาท ใส่เสื้อใส่หมวก ถือบนคาบศิลา
 และคนบักลองชะนะ ใส่เสื้อใส่หมวกทุกคน เมื่อสิ้นนั้นต่อหน้า
 พระยาอำเภอกักก็ พระยาทำยน้ำ

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก ก็ยังมีหมาย
 นายอำเภอบรรณาว่า พระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า องคตวิเสณ
 แยกเมืองปัตตานี จะให้เข้ากราบถวายบังคมลาฉวันอาทิตย์ เดือนยี่
 ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่น
 มานั่งกลายาทณทิมคายชั้นใน ตำรวจทิมหนึ่ง ๒๐ ชาววังทิมหนึ่ง ๒๐
 (รวม) ๔๐ ทิมคายชั้นนอก ตำรวจ ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐
 ชาววัง ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๑๒๐ และให้เกณฑ์

(๑) คือส่งนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททุกวัน

พระนายบันไดเสื้อแดง เสื้อดำ หมวก ยืนประตูราย ๒ ข้างถนน แต่
ประทิวเศษชัยศรีจนถึงประตูทิมทายขาววัง และเกณฑ์นั่งกลาบาต
ที่สนามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๕๐๐ เป็นคน ๒๐๐๐ ขี่กลองชนะ ๑๐๐
และให้ขุนนางจีน ขุนนางญวน ขุนนางเขมร ขุนนางฝรั่ง หน้าห้อง
เกรงมหากเล็ก (๑) แดงหนึ่ง เกณฑ์ให้ข้าทูลละของฯ ผู้ใหญ่กรมพระ
พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร มุ่งสับกลายยก ห่มเสื้อครุย
แต่งตัวงไฮโดง เข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งขึ้นตามตำแหน่ง (๒)

และให้เจ้าพนักงานเตรียมจัดแจง การให้ร่ามากกว่าเมื่อแรกแขก
เมืองเข้ามาถวายบังคมครั้งก่อน แต่ทว่าครั้งนี้จะให้แขกเมืองรับ
พระราชทานกินเลี้ยงณศาลาลูกขุนฝ่ายซ้าย และมีหีบพาทยละคร
มาเตรียมไว้ให้แขกเมืองดูตามวิธีสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์พันพระนายตำรวจแล้ว และเลขไพร่หลวงไพร่
สมกำลัง ยืนรักษาประตูริมถนน และนั่งร่วกลาบาต เลขทหารไม่พอ
ขอเลขพลเรือน ๑๐๘๐ คน ยืนริมประตูพินาศชัยศรี ๕๐ ริมประตู
วิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยืนริมถนน ๒ ข้าง ๒๗๐ (รวม)
๓๗๐ คนนั่งร่วกลาบาต ๑๐ หมู่ (รวม) ๒๓๗๐ คนแตรวงดนตรี

(๑) ยืนนอกกำแพงแก้วด้านเหนือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (๒) รับ
แขกเมืองคราวที่กล่าวนี้ เมื่อรับพระราชดำเนิน เสด็จฯ ออกในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย เมื่อทูตลา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ อย่าง
เสด็จออกมุขเด็จกรุงเก่า

๔ คู่ (เป็น) ๘ คน แตรวิสันดา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ คน
 กลองชนะ: รำคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ รำกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลอง
 ชนะ: ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมทั้งหมัด) ๑๒๐ (รวมทั้งสิ้น) ๒๔๘๐
 คนนั่งรอกลายาต ภาษาทกเหล่าไปราชการทัพปากแพรก^(๑) คงอยู่
 แปรตำรวร ทหารในซ้ายในขวา นั่งรอกลายาตให้เลิกเสีย ให้เกณฑ์
 วัณคืบันริมถนนประศุ นังศาลาลูกขน

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บรมเมษอิฐคก มีหมายเว
 นายบริบาลมาว่า ท้ายพระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า จะได้
 เชิญพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรมลงไปลงสลุบ ณวันจันทร์
 เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมงจะได้แห่ทางบกไปลงเรือ
 พระที่นั่งฉนวนวรรณกรมพระราชวังบวร แล้วจะรับแห่ลงไปสลุบ และให้
 มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่ ห่มเสื้อครุยใส่ลำพอก
 แห่ทางบก ๑๐ คู่ เกณฑ์เรือคู่แห่ยาว ๗-๘ วา ๕ คู่ ขกลองชนะ
 ๓ คู่ แตรคู่หนึ่ง ให้ประโคมแห่ทางบกทางเรือ ลงไปจนถึงสลุบ
 และเกณฑ์ให้ สัตว์ารรับเขาพระเจดีย์งลับประทน คอพันเงินพันทองมา
 ท้าย รับพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรม และให้พันทองเกรือง
 ส่งแก่พระราชศาสน์ หน้า ๓ หลัง ๒ (รวม) ๕ คู่ และให้เจ้ากรม
 ฝัพายเขาเรือพระที่นั่งผู้คุมมา นบรรพตฝายให้เต็มกำลัง มาเตรียม
 รับพระราชศาสน์ฉนวนวรรณกรมพระราชวังบวรไปลงสลุบตามรับสั่ง

(๑) เวลานั้นกำลังเตรียมทัพรบพม่าคราวรบที่ท่าดินแดง

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒

ทั้งแก่งตมวิเสน แยกเมืองไปตุงเกศ เชิญพระราชศาสน์เข้ามา
ทูลเกล้าฯ ถวายในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ นั้นแล้ว ยังไม่พบ
หลักฐานแสดงว่าฝรั่งชาติใดได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีอีก จน
ถึงรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๑ ไปตุงเกศเจ้าเมืองมาเก่า จึงแต่งให้
นายกาลส มินแวนต์ ลิลไวร์ เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย
ขอเจริญทางพระราชไมตรี

ต่อจากนั้นมาอีก ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ มาร์ควิส เพลซิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ แต่งให้นายครอเพ็ค
เชิญอักษรศาสน์และคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย ขอเจริญทาง
พระราชไมตรี

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานภาพ ได้ทรงบรรยายเรื่องทั้ง
ไปตุงเกศและอังกฤษ มาขอเจริญทางพระราชไมตรีทั้งสองคราวนั้นไว้
โดยพิสดาร ดังต่อไปนี้

ไปตุงเกศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เรือกำปั่นหลวงชื่อมาลาพระนคร หลวงสรสาครเป็นนายเรือ
ออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก่า^(๑) ซึ่งไปตุงเกศได้ไว้วางใจ ไปตุงเกศ

(๑) คำบถหมาเก่าหรือมะเกานัน เป็นนามของภูเขายอดหนึ่ง อยู่
ที่ชายทะเลตำบลนั้น ภาษากวางตุ้งเรียกเขายอดนั้นว่า ม่าเกาซัง เคียง
ฝรั่งเรียกตามภาษากวางตุ้ง เพราะฝรั่งเอนามเขายอดนั้นเป็นเครื่องหมาย
แทนชื่อตำบลนั้น จึงได้เรียกเมืองมะเกาหรือม่าเกา แต่ไทยเราเรียกกัน
แต่ก่อนว่า เมืองหมาเก่า จึงคงไว้ตามที่ไทยเรียก

เจ้าเมืองหมาเก้าหางเป็นจระเข้ของเลียงคูลเรือไทยโดยทางไมตรี และ
 สงเคราะห์ให้ไต่ค้าขายโดยสะดวก ครั้นเรือมาลาพระนครกลับเข้ามา
 กรุงเทพฯ ฯ เจ้าเมืองหมาเก้าหางให้กาลส มั่นแวนต์ สิลโวว์ เป็นทูต
 คุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเจริญทางพระราชไมตรี กาลส
 มาด้วยเรือกำปั่นชื่ออินเต เป็นเรือสองเสา ถึงปากน้ำเจ้าพระยา
 ในวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ขาลสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๓๖๑)
 ผู้รักษาเมืองสมุทรปราการบอกเข้ามาให้กราบบังคมทูล ฯ ทรงพระราช
 คำไว้ว่า เมื่อเรือไทยออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก้าหาง จระเข้ของเลียง
 คูลเป็นอันดี เมื่อเขามาก็สมควรที่จะรับรองตอบแทน อีกประการหนึ่ง
 ในเวลานั้นที่ในกรุง ฯ กำลังต้องการหาซื้อปืนไว้สำหรับรักษาพระนคร
 ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้ามีทางไมตรีไว้กับไปตเทศ การซื้อหา
 ย่อมสะดวกขึ้น จึงโปรดให้อนุญาตให้เรือไปตเทศขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ ฯ
 ให้ทอดสมออยู่ที่หน้าบ้านพระยาสุรียวงศ์มนตรี กาลสไปตเทศเข้ามา
 ครั้นนั้นล่อนหนึ่งชื่อเจ้าเมืองหมาเก้าหางมาถึงเสนาบดี แผลออกได้ความว่า
 ทางพระราชไมตรีกรุงเทพฯ มหานครศรีอยุธยา กับกรุงไปตเทศเชื่อมสัญญา
 มาช้านานแล้ว จึงแต่งให้กาลส มั่นแวนต์ สิลโวว์ เข้ามาเฝ้าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอสืบทอดทางพระราชไมตรีต่อไป และให้คุมสิ่งของ
 เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย คือ ฎากเขียนรูปพระเจ้าแผ่นดิน
 ไปตเทศแผ่น ๑ พิณอย่างฝรั่งเครื่องเงินสำหรับ ๑ ระบายแก้ว
 มิโคมู ๑ กระบอกใหญ่รูปกลม ๒ แผ่น เชิงเทียนแก้วสำหรับ

กระเจก ๒ คู่ เชิงเทียนแก้วมีโคมคู่ ๑ กระบี่ผลกาไหล่ทอง ๒ เล่ม
 สุกหนัพินกำมะหยี่มีเลี่ยมเงินมีพรมรอง ๒ ผืน คิวอย่างกำปั่น ๒ ลำ
 และว่าถ้าจะต้องพระราชประสงค์สิ่งไร ก็ให้สั่งกาลสออกไป จะให้รักษา
 เข้ามาถวาย หนึ่งสี่เจ้าเมืองหมาเก้ามีเนื้อความต่อไปนี้ว่า ขอให้
 เรือไปตุเกศได้ไปมาค้าขายในกรุงสยามโดยสะดวกตั้งแต่ก่อน เจ้า
 พนักงานนำความกราบบังคมทูลทรงทราบแล้ว จึงโปรดให้กาลสเข้าเฝ้า
 ที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน^(๑) เสด็จออกอย่างรีบแจจเมืองเต็มยศ
 กาลสเฝ้าแล้ว ไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรี^(๒) แจ้งว่าสินค้าที่บรรทุกเข้า
 มาจะขอจำหน่ายเสียให้สิ้นแล้ว จะขอขนานาตาลทรายบรรทุกออกไปขาย
 ที่เมืองเกาะหมาก กาลสนั้นจะขอขออนุญาตก่อน พระยาสุริยวงศ์
 มนตรกราบทูลฯ จึงพระราชทานอนุญาตตามความประสงค์ของกาลสฯ

(๑) คือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทุกวันนี้

(๒) การรับกาลสไปตุเกศครั้งนั้น พิเคราะห์เหตุตามเนื้อเรื่อง ไม่ได้รับ
 ข้างราชทูต โปรดให้เข้าเฝ้าอย่างพ่อค้าชาวต่างประเทศ และให้พระยา
 สุริยวงศ์มนตรีเป็นผู้จัดการต้อนรับ ตลอดจนมีจดหมายตอบเจ้าเมือง
 หมาเก้า เพราะพระยาสุริยวงศ์มนตรีเป็นพนักงานแต่งเรือไปค้าขายเมือง
 หมาเก้า อยู่ในฐานเป็นผู้คุ้นเคยกับไปตุเกศ ไม่ใช่ได้ว่าที่พระคตัง
 พระยาสุริยวงศ์มนตรีได้ว่าที่พระคตังต่อเมื่อครอเปิด ทูตยังกฤษ เข้ามา
 เมื่อมีมะเมยจัตวาศก จุติศักราช ๑๑๘๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

ไว้ซ่อนอยู่ที่เรือนหน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี พระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เดือนละ ๒ ชั่ง กาลสจำหน่ายสินค้าเสร็จแล้ว ชื่อน้ำตาลทรายได้ ๔๐๐๐ หาบ ให้บรรทุกกำปั่นออกไปขายที่เมืองเกาะหมาก ส่วนตัวกาลสนั้นยังอยู่ในกรุงเทพ ฯ

ต่อมาโปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรี แต่งกำปั่นมาลาพระนคร บรรทุกสินค้าให้หลวงฤทธิสำเริงเป็นนายเรือ และถือหนังสือพระยาสุริยวงศ์มนตรีไปถึงเจ้าเมืองหมาแก้วว่า ที่เจ้าเมืองหมาแก้วแต่งตั้งให้ กาลสเป็นทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการนั้น เมื่อกาลสเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ โปรดให้ทรงพระกรุณาโปรดทำนุบำรุงกาลสให้มีที่อยู่ และพระราชทานเงินให้เป็นเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๒ ชั่ง และได้้นำกาลสเข้าเฝ้าถวายสิ่งของแล้ว โปรดให้ลดค่าธรรมเนียมเรือให้กาลส แล้วว่า หลวงฤทธิสำเริงออกมาค้าขาย ขอให้เจ้าเมืองหมาแก้วช่วยทำนุบำรุงด้วย และว่าจะต้องการขึ้นกายสิลาเป็นอันมาก ขอให้เจ้าเมืองหมาแก้วช่วยรักษาขึ้นกายสิลาให้หลวงฤทธิสำเริงคุมเข้าไปด้วย เมื่อหลวงฤทธิสำเริงกลับเข้ามา มีหนังสือเจ้าเมืองหมาแก้วตอบมาใจความว่า เจ้าเมืองหมาแก้วได้ทำนุบำรุงหลวงฤทธิสำเริงให้ได้จำหน่ายสินค้า และรักษาของที่ต้องพระราชประสงค์ และได้ ให้เงินรายวันแก่หลวงฤทธิสำเริง เหมือนอย่างหลวงสุรสาครออกไปเที่ยวก่อน แล้วได้ยกค่าธรรมเนียมเมืองหมาแก้วให้ ต้องเสียแต่ค่าธรรมเนียมปากเรือ ที่เขาบกถึงตั้งขุนนางเงินมากำกับเรืออยู่ และ

ได้มอบขึ้นคายสีลา ๔๐๐ บอกให้หลวงฤทธิสำเริงเข้ามา ราค
 บอกละ ๘ เหรียญ แล้วว่าขึ้นคายสีลาซึ่งยังค้างอยู่นั้น ยังให้ ไปกั
 ซอทเมืองยังกล้า ะส่งเข้ามาครั้งหลัง กาลสไปตุเกศพักอยู่ใน
 กรุงเทพ ๑ จนถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำปีเถาะเอกศก ฤทธิศักราช ๑๑๘๑
 พ.ศ. ๒๓๖๒ จึงกราบถวายบังคมลากลับไป^(๑) พระยาสุริยวงค์
 มนตรีหนึ่งสือให้กาลสไปตุเกศไปแจ้งเจ้าเมืองหมาเก๊าว่า ได้พากาลส
 เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
 พระกรุณาโปรดพระราชทานเสื้อผ้าให้กาลส และยกค่าธรรมเนียม
 ปากกายขึ้นพระราชทานกาลสเป็นเงิน ๓๑ ชั่ง ๓ บาทสี่อง และพระ

(๑) เข้าใจว่า ที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๑ นั้น เพื่อให้เรียบรทุกสินค้า
 ไปขายที่เกาะหมาก และรับสินค้าเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพ ๑ อีกเรื่องหนึ่ง
 เมื่อรับซื้อสินค้าในกรุงเทพ ๑ บรรทุกกระแวงเต็มเที่ยวที่ ๒ แล้ว กาลส
 จึงกราบถวายบังคมลากลับไป การที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๑ เป็นนานนั้น
 เชื่อได้ว่าเพื่อประโยชน์ ๓ อย่าง คือ อย่าง ๑ ดึงดูดสินค้าที่จะซื้อและขาย
 ได้ในกรุงเทพ ๑ อย่างที่ ๒ ที่จะทำให้ใคร้ให้มีความคุ้นเคยชอบพอไว้กับ
 ไทย เป็นทางให้ ไปตุเกศไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก อย่างที่ ๓ เพื่อ
 จะรับซื้อและขายสินค้าให้ ได้กำไรคุ้มค่าใช้จ่ายที่เข้ามาในคราวนั้น หรือให้
 กลับได้กำไรด้วย ข้อความเหล่านี้เป็นคำสั่งของเจ้าเมืองหมาเก๊าทงน
 ไม่ใช่ความคิดของกาลสเอง

ราชทานพริกไทยหนัก ๕๐ หาบ งาข้างหนัก ๒ หาบ คึบหนัก ๑๕ หาบ
มอบให้กาลสคุมมาเป็นของพระราชทานเจ้าเมืองหมากแข้ง (๑)

เมื่อเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงไทศก จุลศักราช ๑๑๘๒
พ.ศ. ๒๓๖๓ พระเจ้าแผ่นดินไปตุเกศให้เจ้าเมืองไท (๒) โคร่งข้อสัญญา

(๑) ได้พบในหนังสือที่ฝรั่งแต่ง ว่าด้วยการไปมาค้าขายกับกรุง
สยาม กล่าวความต้องกันหลายเรื่อง ว่าเป็นประเพณีตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า
มาจนกรุงรัตนโกสินทร์ คือถ้าแขกเมืองต่างประเทศนำสิ่งของเครื่อง
ราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ย่อมพระราชทานของตอบแทน
ราคาไม่ต่ำกว่าของที่ถวายนั้น ถ้าหากว่าเรือต่างประเทศบรรทุกสิ่งของ
ซึ่งต้องการใช้ ในราชการเข้ามา เช่นเครื่องสำอางเป็นต้น ยังได้รับ
ประโยชน์ยกค่าปากเรือและภาษีสินค้าคุ้มค่าระวางอีก ไม่เขาเปรียบ
ชาวต่างประเทศที่เข้ามาถวายสิ่งของราชบรรณาการ หรือรับบรรทุกของ
ที่ใช้ในราชการเข้ามา ด้วยเหตุนี้จึงได้เห็นในหนังสือพระราชพงศาวดาร
บ่อยๆ แม้ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ามา ว่าครั้งนั้นๆ ชาวต่างประเทศคนนั้นๆ
ถวายสิ่งของอย่างนั้นๆ บางทีถึงถวายบนตั้งหลายร้อยกระบอกก็มี ความ
จริงไม่ได้เป็นการถวายเปล่า ได้พระราชทานตอบแทนคุ้ม หรือเกินราคา
ของถวายทุกราย ด้วยประเพณีนี้ดังอธิบายมานี้

(๒) ที่เรียกว่าเมืองโคหรือเมืองควั อยู่ชายแหลมอินเดียนข้าง
ตะวันตก เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ประชิดกับบัญชาหัวเมืองชนของ ไปตุเกศทาง
ประเทศตะวันออกกันทั่วไป เจ้าเมืองโคคือตัวอุปราชของพระเจ้าแผ่นดิน
ไปตุเกศ

ทางพระราชไมตรี ขอทำกับกรุงสยามเป็นสัญญา ๒๓ ข้อ มอบ
ให้กาลสเกลลิวราเข้ามาอีก ขอให้กาลสเป็นกงสุลเยเนรล และ
ขอพระราชทานตั้งบ้านเรือนให้กาลสอยู่ และให้ ได้ยกเสนาของตัว
ข้อสัญญาที่โครงมานั้น ขอให้ท่านเสนาบดีพิจารณาทุก ๆ ข้อ ข้อ
ใดที่ไม่ชอบใจไทย ก็ให้แก้ไขตามเห็นสมควร ในเวลานั้นไทย
กำลังต้องการเครื่องสาตราวุธจากต่างประเทศ ไปตฤเทศได้รับเป็นพระ
ในเรื่องนี้สำเร็จได้ เมื่อกาลสเข้ามาคราวก่อน และตัวกาลสเองก็ได้
เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ช้านาน เห็นจะได้ประพาศวัตถุกลุ่ณียาศัย
กับไทยไม่มีข้อรังเกียจ จึงโปรดพระราชทานให้กาลสอยู่ที่บ้านองเชียง
สืออยู่แต่ก่อน (๑) แล้วทรงตั้งให้กาลสเป็นที่หลวงอภัยพานิช พระ
ราชทานเครื่องยศเหมือนขุนนางในกรุง ฯ แต่หนังสือสัญญานี้ยังหา
ได้ตรวจไม่ เพราะประจวบเวลาเกิดฮิวาคกโรคจึงคงอยู่ จนเดือน
๑๒ ปีนั้นความไข้สงบแล้ว จึงได้ โปรดให้เสนาบดีประชุมกันตรวจ
ดูข้อสัญญา ข้อใดไม่ชอบใจก็แก้ไขเสียบ้าง แล้วจึงเขียนเป็น
อักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรไปตฤเทศฉบับหนึ่ง เรื่องความต้องกัน
ประทัยตราส่งออกไปเมื่อเดือนเดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ

หนังสือที่เสนาบดีทำให้ ไปตฤเทศออกไปครั้งนั้น ฉบับภาษาไปตฤเทศ
เห็นจะเป็นแต่คำแปล ไม่ได้ประทัยตรา แม้ตราที่ประทัยฉบับ
ภาษาไทยนั้น เข้าใจว่าจะเป็นตราขั้วแก้ว ไม่ใช่พระราชลัญจกร
หนังสือที่ทำให้ ไปตฤเทศไปนี้ ที่จริงเป็นหนังสืออนุญาตให้ ไปตฤเทศ

(๑) คือที่สถานทูตไปตฤเทศทุกวันนี้

มาค้าขาย ไม่ใช่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เพราะเป็น
 หนังสือไทยทำให้ฝ่ายเกี้ยว ไม่ใช่เป็นหนังสือซึ่งผู้แทนรัฐบาลทั้งสอง
 ฝ่ายไต่สวน และพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองได้พระราชทานอนุมัติความ
 ประเพณีการทำหนังสือสัญญา การทำหนังสืออนุญาตให้ต่างประเทศ
 ไปมาค้าขายเช่นนั้น เป็นประเพณีมีมาแต่โบราณ มีสำเนาสุกฤทัย
 ซึ่งออกญาไชยาธิบดี ผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี อนุญาตให้ชาว
 เคนมาร์กไปมาค้าขาย แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้มา
 จากเมืองเคนมาร์ก เป็นตัวอย่างอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ ส่วน
 หนังสือสัญญานั้น แม้ประเพณีแต่โบราณก็ต้องทำพร้อมกันทั้งสองฝ่าย
 ข้าพเจ้าได้เห็นในหนังสือรายงานของข้าราชการอังกฤษชื่อ แคนเวสต์
 ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งให้ไปค้นหนังสือเก่าที่เมืองโปตุเกส ปรากฏว่าเมื่อ
 โปตุเกสแรกออกมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันออก เมื่อทำหนังสือ
 สัญญากับเจ้าที่ครองเมืองทางตะวันออก หนังสือสัญญารวบรวมลงใน
 แผ่นทอง และทั้งสองฝ่ายเอาหัวแหวนประทับแทนตราทั้งนี้ ก็เข้าใจ
 ได้ว่า ประเพณีทำสัญญาระหว่างพระนครในมณฑลประเทศแต่โบราณ
 มาคงจะจารึกลงในแผ่นทอง จึงเป็นศัพท์ที่ใช้กันในหนังสือที่แต่ง
 ต่อมา ว่าสองพระนครเป็นทองแผ่นเดียวกัน หรือใช้เป็นอุปมาว่า
 สองพระนครเป็นสุวรรณภูมิอันเดียวกัน ทั้งสองคนนั้นเห็นจะเกิดจาก
 ประเพณี ที่จารึกหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ ลงในแผ่นทองนั่นเอง
 ข้อที่เข้าใจหัวแหวนประทับแทนตรานั้น ก็เข้าใจกันไ้ชัดเจน คือ

กทหัวแหวนลงบนแผ่นทองให้เป็นรอยตามรูปหัวแหวน ก็เขียนสำคัญ
ไว้เหมือนตรา ประเพณีที่แกะตราบนหัวแหวน สำหรับประทับดิน
ประทับครั่ง จะเนื่องมาแต่ประทับหัวแหวนที่แผ่นทองนี้

หนังสือที่ไทยทำให้ ไปตุเกศไปครั้งนั้น ไม่ปรากฏข้อความ
ว่ามีอย่างไรบ้าง มีเรื่องราวปรากฏต่อมาแต่ว่า เมื่อเดือน ๔
ขึ้น ๓ ค่ำ ยี่มะโรงไทศกนั้น เจ้าเมืองหมาเก้ามหนังสือให้แก่นเรน
โยภิกายิกามัสลินโน เข้ามาขอต่อกำปั่น ด้วยหาซื้อไม้ ในกรุงเทพ ฯ
นี้ใกล้จะกวก ก็โปรดให้กำปั่นโรงต่อที่หน้าบ้านกงสุลเยนราลไปตุเกศ
เรือลำนั้นปากกว้าง ๔ วา ๓ ศอก ครั้นเรือกำปั่นแล้วไปตุเกศไม่มี
ทุนจะซื้อสินค้า จึงถวายบรรวางให้บรรทุกสินค้าของหลวงเอกไปจำหน่าย
และขอพระราชทานยืมเงินหลวง ๑๒๐ ชั่งไว้ใช้ในการต่อเรือ ก็โปรด
พระราชทานให้ตามความปรารถนา และยกค่าธรรมเนียมต่อเรือพระ
ราชทานให้ด้วย (๑)

ครอเฟิกทูตอังกฤษเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา

ในเดือน ๔ ยี่มะเส็งตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๔) นั้น มาร์ควิส เทตคิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ให้เรลิเคนต์อังกฤษที่
เมืองสิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งให้นายครอเฟิก
เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยา

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ พระเรียนเรียง หน้า ๒๖๒

พระคลังยังว่างอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุริยวงค์มนตรี
(กิต) ราชวามมหากเล็ก เลื่อนขึ้นว่าการในตำแหน่งเทศมณฑล
ที่พระคลัง ให้ทันในการที่จะทำรับรองและพูดจากับทูตอังกฤษที่จะ
เข้ามานั้น

เหตุที่อังกฤษแต่งทูตเข้ามาคราวนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือ
คำสั่งของมาร์ควิส เฮสติงส์ ที่ทำให้แก่ครอบครัวได้ความว่า เกิดแต่
ด้วยเรื่องผลประโยชน์ที่ได้ ในการค้าขายของบริษัทอินเดียตะวันออก
ทั้งในยุโรปและประเทศทางตะวันออกนั้น เนื่องแต่เหตุที่ฝรั่งต่างชาติ
เกิดรบพุ่งกัน ไม่เป็นอันที่จะทำมาค้าขายอยู่กว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเลิก
การสงครามกันแล้ว จึงตั้งกันที่จะคิดบำรุงการค้าขายให้บริษัทอินเดีย
อังกฤษได้ผลประโยชน์มากดังแต่ก่อน ความปรากฏแก่อังกฤษว่า
แก่ก่อนมาเมืองไทยและเมืองญวนเป็นแหล่งที่พ่อค้าฝรั่งต่างประเทศไปมา
ค้าขายหากำไรได้มากที่สุดแห่ง หนึ่งจะคิดจะให้มีการค้าขายไปมา
กับ ๒ ประเทศนั้นอีก เมื่อมีโรงโทคกในรัชกาลที่ ๒ นั้น ผู้สำเร็จ
ราชการอินเดียของอังกฤษ ได้แต่งพ่อค้าให้เข้ามาสืบการงานดัง
กรุงเทพฯ ได้ความออกไปว่า เมื่อใน ๒-๓ ปีมา มีเรือฝรั่งชาติ
อเมริกันบ้าง ยุโรปบ้าง อังกฤษบ้าง เข้ามาค้าขายดังกรุงเทพฯ
ไทยก็ยอมให้ค้าขายไม่รังเกียจ ด้วยไทยกำลังต้องการเครื่องสาตราวุธ
ที่จะทำศึกกับพม่า อยากให้มีพ่อค้าบรรทุกขึ้นเข้ามาขาย เห็นเป็น
ช่องทางที่จะทำไม้ตราให้มีเรือค้าขายเจริญขึ้นอีกได้ แต่อังกฤษมี
ความรังเกียจอยู่ด้วยเรื่องวิชาเก็บภาษีอากร ทั้งวิชาของไทยและของญวน

ส่วนวิธีไทยนั้น ยกความชอบรังเกียจที่มีเจ้าพนักงานลงไปตรวจเล็ดออกข้อ
สั่งของที่ต้องพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้
ขายแก่ผู้อื่นข้อหนึ่ง และรังเกียจที่มีวิธีการค้าขายสินค้าบางอย่าง
เป็นของหลวง ห้ามมิให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ อย่างหนึ่ง และห้าม
สินค้าบางอย่าง มีข้าวเปลือกข้าวสารเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจาก
เมืองที่เคยชักข้ออย่างหนึ่ง อังกฤษจึงแต่งให้ครอบครัวเป็นทูตเข้ามาให้
พุดทากับไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะขอให้ยกเลิก หรือลดหย่อน
วิธีอันเป็นที่รังเกียจดังกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นการลำบากและ
รำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมาค้าขายโดย
สะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผลประโยชน์
ของรัฐบาลไทยที่เคยได้จากวิธีค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกหายไป
เพราะการยกเลิกวิธีดังกล่าวนี้ อังกฤษจะยอมให้ขึ้นศรัทธาปากเรือ
ทุกแทน ขอให้เรียกรวมแต่เป็นอย่างเดียว นี่เป็นความประสงค์ที่
อังกฤษแต่งทูตเข้ามาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง จะให้ทูตเข้ามาพูดเรื่อง
เมืองไทรบุรี ด้วยเมื่ออังกฤษเข้าที่เกาะหมากจากพระยาไทร ๆ บอก
แก่อังกฤษว่า เมืองไทรบุรีเป็นเมืองมีอิสสระภาพมิได้ขึ้นแก่ไทย (ซึ่ง
ถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่คราวหนึ่งเมื่อเสียกรุงแก่แม่พระมาซ้าศึก)
ครั้นอังกฤษได้เกาะหมาก ทั้งขึ้นเป็นหัวเมืองหนึ่งของรัฐบาลอังกฤษที่
อินเเกีย ให้ว่ากล่าวลงมาถึงเมืองสิงคโปร์ อังกฤษมาทราบ
ภายหลังว่า เมืองไทรยอมเป็นประเทศราชขึ้นไทยตามเดิม ก็เกิด
ความลำบากใจที่ได้เข้าเกาะหมากจากพระยาไทร โดยมีไต่บอก

กล่าวขอร้องต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตั้งเมืองเกาะหมาก
ไม่ได้มันคงเท่าไคนัก จำเป็นต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี
ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเข้าทูลหลังพระยาไทรให้นิยมนออังกฤษ ครั้นเมื่อ
ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยา (ประเสริฐ) เกิดความหวาดหวั่นขึ้น
ด้วยเรื่องพระยาอภัยนุราช (บัคน) เข้าใจว่า พระยานคร ฯ (น้อย)
จะหาเหตุเอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอ
ให้อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๒ ครั้งถึงกล่าว
มาแล้ว เจ้าเมืองเกาะหมากบอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินทีย รัฐบาล
อังกฤษก็อินทียจึงให้ครอเฟิตมาพูกาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์
จะขอให้พระยาไทรพ้นจากอำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่า
เมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชอันอยู่ใกล้ชิดติดกับเขตต์แดนของอังกฤษ
อีกอย่างหนึ่ง ครอเฟิตมาคราวนั้น รัฐบาลอังกฤษก็อินทียจึงให้มี
พนักงานทำแผนที่ และผู้ชำนาญศาสตร์มาด้วยในกองทัพ เพื่อ
การตรวจแผนที่และตรวจพื้นที่พดุษณ์พันธ์สัตว์ต่าง ๆ ประกอบกับข้อ
ความที่ครอเฟิตจะต้องสืบสวนการงานต่าง ๆ ในบ้านเมือง ไปเสนอต่อ
รัฐบาลอังกฤษด้วย ภาระของครอเฟิตที่เป็นทูตเข้ามาว่าโดยย่อเป็น
๓ ประการดังกล่าวมานี้

ตามความอันปรากฏในหนังสือคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินทีย
อังกฤษ ซึ่งสั่งครอเฟิตเป็นลายลักษณ์อักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษ
เข้าใจอยู่แล้วว่าการต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ทั้งประสงค์
โดยง่าย ด้วยแต่ก่อนมาฝรั่งต่างชาติที่ออกมาค้าขายทางประเทศ

ตะวันออกนี้ คือพวกไปตกเป็นทาส ได้เคยมาตกโกงเขียดเขียน
ชนชาติที่เป็นเจ้าของเมืองนี้มีกำลังน้อยกว่าไวเสียมากกว่ามาก จน
ความรังเกียจเกลียดชังฝรั่งมีแก่บรรดาชาวประเทศทางตะวันออก
ทั่วไป ตลอดจนเมืองจีนและญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ คำสั่งที่ควรเพิก
ไ้รับมาให้พวกท้าวเวียงการคำขายครั้งนี้ รัฐบาลถึงกำชับไม่ให้
มาซื้อที่ดิน แม้แต่เพียงที่ดินสำหรับการค้าขาย ก็ไม่ให้ซื้อ ด้วยเกรง
เจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัย ว่าเรามาตั้งข้อมปรการอย่างฝรั่งเคย
ทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอร้องให้แก่ ไชลกหย่นภานุชากรนั้น
ถ้าได้ก็เป็นกาว่า ถ้าไม่ทำตามประสงค์ ก็ให้ทุกมุ่งหมายเพียงแต่
ทำความคุ้นเคยเป็นไมตรีกันไว้ ในระหว่าง ๒ รัฐบาล พอมีเหตุ
การณ์อย่างใดให้ มีหนังสือไปมาพุดาถึงกันได้ และให้ศึกษาอ่านขอ
หนังสืออนุญาตของรัฐบาลไทยและญวน ให้พวกลูกค้าอังกฤษไปมา
ค้าขายได้โดยสะดวก ถ้าในขั้นต้นได้เพียงเท่านี้ก่อน ก็เป็นพอ
แก่ความประสงค์ ไว้เมื่อการค้าขายติดต่อกันเข้าจนเกิดผลประโยชน์
แลเห็นด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว จึงไว้คิดการอย่างอื่น เช่นทำหนังสือ
สัญญาเป็นต้น ต่อไป

ส่วนเรื่องทำแผนที่นั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียก็แคลงอยู่แล้ว
ว่าบางทีไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระวังอย่าให้
รัฐบาลเจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนที่เพื่อความคึกร้าย ส่วนเรื่อง
เมืองไทรบุรีนั้น ในเวลาเมื่อควรเพิกออกจากอินเดีย พระยานคร
ยังไม่ได้ยกกลงไปตีเมืองไทรบุรี ความปรากฏในคำสั่งควรเพิกแต่ว่า

ข้อความที่จะพดากับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี จะควรพูดอย่างไร ให้
 ครอเพ็ดมาฟังเรื่องราวและปรึกษาหารือกับเจ้าเมืองเกาะหมากได้
 แต่กำชัยมาให้ระวังอย่าทำให้อังกฤษต้องเข้าไปได้รับความลำบาก
 อยู่ในระหว่างไทยกับพวกมะลายูเมืองไทรบุรี ภัยเหตุการณ์เรื่อง
 เมืองไทรบุรีนี้

ครอเพ็ดขอมาจากเมืองกวลักตทา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน
 คฤศศักราช ๑๘๒๑ ตรงกับวันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒
 ปีมะเส็งตรศก จุลศักราช ๑๑๘๓ พ. ศ. ๒๓๖๔ ตัวนายที่มาด้วย
 คือนายร้อยเอกเคนเยอร์พล็ค เป็นอุปทูตและพนักงานทำแผนที่ หมอ
 ฟินเลสันเป็นแพทย์ และเป็นผู้ตรวจสภาพศาสตร์ มีทหารชียอย
 แยกมากด้วย ๓๐ นายร้อยโทโรเชอพล็ค เป็นผู้บังคับ เรือที่มานั้น
 รัฐบาลอินเดียนเข้าเรือชื่อ ขอนนอคม เป็นกำปั่น ๒ ลำครึ่งของพ่อค้า
 กับตันแมคคอสเนลเป็นนายเรือ สั่งให้ครอเพ็ดมาเมืองไทยก่อน
 ออกจากเมืองไทยจึงให้ไปเมืองญวน มาร์ควิส เหลสคิงส์ มีอักษร
 ศาสน์ให้ครอเพ็ดเชิญมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉบับหนึ่ง
 พระเจ้ากรุงเวียกนามฉบับหนึ่ง

ครอเพ็ดใช้โยมาถึงเกาะหมากเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ตรงกับ
 วันจันทร์ เดือนธันวาคม แรมค่ำหนึ่ง ภายหลังพระยานคร ๑ ที่ใต้เมือง
 ไทรบุรีไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาไทร (ปะแวงวัน) หนีไปอาศัยอยู่
 ที่เกาะหมาก พระยานคร ๑ มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่ง
 ทูตเจ้าพระยาไทร จึงเป็นเหตุให้เกิดกันกันที่เกาะหมาก ว่ากอง

ทัพไทยจะเลยลงไปตีเกาะหมากด้วย ในเวลาที่กำลังตั้งกันอยู่นั้น
พอเรือรบพุ่งเข้ามาถึงเกาะหมาก แต่ที่วังพระยานคร ๑ ไม่ได้ตั้งไ
จะตั้งไปให้ถึงเกาะหมาก พอดีเมืองไทรบุรีแล้ว ก็เอาใจใส่
ที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ พอพระยานคร ๑ ทราบว่ารบพุ่งเป็นเหตุ
อังกฤษมาถึงที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ถือหนังสือไปถึง บอกให้
ทราบว่า ทัพของไทยลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความประสงค์
จะไปรบกวนถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ล่วงเลยเข้าไปในเขตต์
แดนเมืองไทร ที่อังกฤษได้ปกครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อ
พระยานคร ๑ ได้ทราบความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ล่วงเลย
เขตต์แดนอีกต่อไป

ครอเพ็ดออกเรือจากเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับ
วันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๙ พักอยู่
๖ วันแล้ว จึงออกเรือใช้ใบมากรงเทพ ๑

เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ บมเมียยังเป็นตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๕)
ครอเพ็ดทอดอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือ
กำปั่นขึ้นมาถึงกรุงเทพ ๑ มาจอดที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี
ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกใต้วัดประยวงค์ ๑ และพระยาสุริยวงศ์มนตรีก็
ตั้งสร้างไว้หน้าบ้านเป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอเพ็ดและ
พวกที่มา เมื่อครอเพ็ดไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรีตามธรรมเนียม
แล้ว ได้ไปเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ซึ่ง
ทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนอักษรศาลและเครื่องราชบรรณาการ

ซึ่งมาร์ควิส เทสคิงส์ ให้ครอบครัวเปิดคฤหาสน์มาถวายนั้น พระยาพิพัฒน์
โกษาและเจ้าพนักงานลงไปรับอักษรศาสตร์แปลโคความดังนี้

มาร์ควิส เทสคิงส์ ว่า ๓ ๓ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤษ
ในอินเดีย ขอทูลมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์จะแสดงให้ปรากฏความเคารพนับถือ
ของชนชาติอังกฤษที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อ
จะบำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กันในระหว่าง
ชนชาติอังกฤษและชนชาติไทย ซึ่งได้กลับมาขึ้นอีกแล้วนั้น ให้เจริญ
ยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้ร่ำพ่วงเวียนกันมาหลายปี ยศันได้
เลิกการค้าสงครามกลายเป็นไมตรีกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอินทสุดาน
ซึ่งเคยเป็นเหยื่อแก่การสงครามและหตุลาหลายต่าง ๆ ไม่เคยมีภัย
มาหลายชั่วอายุคนนั้น เกือบนี้มีความสงบเรียบร้อยทั่วไป (ด้วย
ความสามารถของอังกฤษ)

อังกฤษเที่ยวนี้มีอำนาจ (ตลอดอาณาจักรอินเดีย) และเป็นที่
นับถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใต้ตั้งตั้งสหพันธรัฐ ตลอดขึ้นไปเห็น
จนจดเทือกเขาเอตนาบนเนินจีน ข้างตะวันออกตั้งแก่เขตแดน
เมืองฮังวะ ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแนวประเทศเยอรมัน แต่
ประชาชนที่อยู่ในปกครองของอังกฤษมีกว่า ๘ โกฏิ เพราะฉะนั้น
อังกฤษจึงไม่มีความประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อ
ไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็
เป็นมิตรไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน เป็น
กันว่าพระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซีย
ฝ่ายตะวันตก บรรดาเจ้านายที่ปกครองแคว้นแคว้นอาหรับ เมื่อรู้ต่าน
ประเทศเตอร์ก และพระเจ้ากรุงจีน ก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวก
พ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าประเทศนั้น ๆ ได้
ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก จนทั้งสองฝ่ายได้มีผลประโยชน์
เพราะเหตุที่อาจจะไปมาค้าขายถึงกันได้ โดยปราศจากความขัดข้อง
ทั้งปวง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้นพากันมาค้าขาย
ในแผ่นดินของอังกฤษเนืองนิตย์ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ไปค้าขายถึง
เมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญ
โภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก แล้วเป็นขี้อภัยให้ชน
ต่างบ้านต่างเมืองรู้จักกันเคยกันคือนั้น ที่สกลเป็นเหตุให้ ผู้ซึ่งเป็น
เจ้าเป็นใหญ่ของชนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น
มิใช่ตรีเป็นมิตรสนิทกันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ เสด็จเสด็จพระราช
ดำเนินอยู่ทางไกลกับพระราชอาณาจักรในอินเดีย ประมาณถึงถึงพิภพ
เพราะระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดีย
ด้วยพระองค์เองไม่ได้สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้า
เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ปกครองแผ่นดินอินเดียนี้ ข้าพเจ้า
ก็ใจประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่ง

ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองต่างประเทศ มีความสุขและความเจริญ
 รุ่งเรืองต่อพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็น
 แก่ทางพระราชไมตรี โปรดให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ไปมา
 ค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์โดยสะดวก ข้าพเจ้าขอ
 ก็ขอเชิญให้บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ มาค้าขายตามหัว
 เมืองท่าค้าขาย ในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษอย่างเดียวกัน ถ้า
 หากว่าคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ จะเป็นชาวยุโรปก็ตาม จะเป็น
 ชาวจีนก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอ
 พระองค์จงโปรดให้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้ มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทะเลาะกับแผ่นดินในพระราชอาณา
 จักรของพระองค์ เพื่อทำที่รบพุ่ง ที่ตั้งบ้านเรือน ที่รบพุ่ง
 ที่ไว้สินค้า แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใด
 ที่ใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ต้องการให้
 บกพร่องเป็นพิเศษสำหรับพวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียม
 อันใดในพระราชอาณาจักรของพระองค์ อันเนื่องด้วยการค้าขาย
 เป็นความลำบากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ อันหาจะเห็นได้ว่า เป็น
 เครื่องขัดขวางแก่ความเจริญของการค้าขายกับพระราชอาณาจักรของ
 พระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณ และพระราชหฤทัย
 อันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ไขยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์ทรง
 พระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเพ็คที่ข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูตต่างตัวข้าพเจ้าไปเฝ้า
 ครั้งนี้ เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกอย่าง ถ้าได้
 ปรึกษาหารือกับมุขมนตรีของพระองค์ คงจะสามารถที่จะชักชวน
 จักการให้เป็นประโยชน์ ที่จะเกิดโภคทรัพย์และความเจริญทั้ง
 ฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอเพ็คได้เคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่
 ในสำนักสุลต่านเมืองชะวาหลายปี ข้าพเจ้าได้เลือกนายครอเพ็คให้
 เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่า นายครอเพ็คเป็น
 ผู้สันถวไมตรีอย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะได้คุ้นเคย
 มาช้านาน นายครอเพ็คเป็นผู้ที่ได้รับ ความไว้วางใจของข้าพเจ้า
 ถ้าหากว่านายครอเพ็คยอมตกลงในการอย่างใดประการใดกับรัฐบาล
 ของพระองค์ ความตกลงอันนั้นจะได้รับอนุมัติของข้าพเจ้าทุกประการ
 ข้าพเจ้าได้มีคำสั่งของหลายอย่าง ให้นายครอเพ็คคุมมรดวาย
 แก่พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย

เครื่องราชบรรณาการที่มาร์ควิส เฮสติงส์ ส่งมรดวายในครั้งนั้น
 คือขันคาบิลลาปลายหอก ๓๐๐ ขอก ขันคาบิลลาแปดขอกหนึ่ง ผัว
 ตำนขาว ๔ ผืน พรหมเทศ ๒ ผืน เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ สำหรับ
 เครื่องโต๊ะแก้วเจียรนัยสำหรับหนึ่ง ฉากอย่างก๊ ๕ แผ่น พรหมอย่างก๊
 ๒ ผืน หนึ่งสี่เรองราวพงศาการอังกฤษเล่มหนึ่ง รถม้าเครื่องพร้อม
 รถม้าหนึ่ง ม้าเทศสำหรับเทียมม้าม้าหนึ่ง ฉากเขียนด้วยหนัง ๔ บาน
 ฉากกระก ๓ บาน รวม ๗ บาน

ณวันจันทร์เชษ ๕ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตมาศก รศศักราช
๒๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ เสด็จออกพระที่นั่งมณียมาลาที่ของพระโรง
เป็นการเต็มยศ ทรงฉลองพระองค์ครุย โปรดให้ย่นกระพืด
และพวกอังกฤษที่มาในกองทัพเข้าเฝ้าฯ เมื่อเฝ้าแล้วจึงตั้งต้นปรึกษา
หาวิธีราชการกับพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งเลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุริยวงศ์
โกษาที่พระคลัง ต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้ถึงความ
ประสงค์ของครุฑพืด ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกันหลาย
อย่างหลายประการ ที่เป็นเบื้องต้น เพราะเหตุที่กล่าวต่อไปนี้ คือ

๑) ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่
พูดภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือ
และคำพูดต้องไขแปลเป็นภาษาไปตฤเทศบ้าง ภาษามะลายูบ้าง แล้ว
จึงแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง

๒) ล่ามที่เป็นผู้แปลเป็นคนชั้นต่ำทั้งสองฝ่าย ฝ่ายข้างครุฑพืด
ได้ล่ามไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นระจางไทยที่เป็นข่าวไพร่ไครท์
หลบหนีไปอยู่ที่นั่น พอรู้ภาษามะลายูมาเป็นล่าม เป็นคนซึ่งไทย
ในกรุงเทพฯ ย่อมรังเกียจไม่ให้เข้าในที่เฝ้า หรือแม้แต่เป็นล่าม
เมื่อพูดไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้างครุฑพืดก็โกรธ ทว่าก็ถกกัน
ห้ามปรามล่ามซึ่งตัวไว้ไว้ ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่สำหรับ
แปลภาษาไปตฤเทศ ก็ใช้พวกกะฎีจีน ที่แปลภาษามะลายูใช้แขก
คนหนึ่งชื่อ นะกัคำอริ ได้เป็นที่หลวงโกษาอิศหากอยู่ในเวลานั้น
ล่ามข้างฝ่ายไทย ทั้งล่ามฝรั่ง และล่ามแขก ต่างคนต่างไปนึกทำ

กันให้ครอเพ็ดพัง ไล่แต่เท่านั้น ต่างคนต่างชิงกันเอาหน้า ในทางที่
จะเรียกร้องเอาของกำนัลจากครอเพ็ด ทำให้ครอเพ็ดเกิดกุ่มั่นขึ้นมา
ถึงผู้ใหญ่นายไทย ว่ามันแก่คนโลก

๓) ที่มาร์ควิส เฮลคิงส์ เลือกให้ครอเพ็ดเป็นทูตเข้ามา
เพราะเห็นว่าเป็นผู้สันติอย่างธรรมเนียมทางประเทศเหล่านั้น ที่จริง
ทั้งใจก็ กังระพั้งแลเห็นได้ในหนังสือคำสั่งที่ให้แก่ครอเพ็ด แต่ความ
ชำนาญของครอเพ็ดนั้น ไม่เป็นไปแต่ในทางช้างศึก เพราะคุ้นเคย
แต่กับพรรคชะวามะลายู อันเคยอยู่ในอำนาจวังมาแ่ก่อน ถึงเริ
มาเสียแล้ว ว่าไทยก็เป็นชาวตะวันออกเหมือนกันกับพวกชะวามะลายู
ไม่ผิดอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทย
ไม่ยำเกรงครอเพ็ดเหมือนพวกชะวามะลายู ก็ยิ่งทำให้ไม่ชอบหนักขึ้น

๔) ข้อที่ครอเพ็ดไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก
เพราะประเวทเวลากองทัพไทยลงไปที่เกาะเมืองไทรบุรี และชาวเกาะ
หมากกำลังค้นกัน ว่าไทยจะมาถึงไปถึงเกาะหมากด้วย ครอเพ็ด
ได้รับคำสั่งรัฐบาลอินเดียให้มาพบกับไทยที่เมืองไทรบุรี ก่อนไทย
ก็เมืองไทร และให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เป็นเจ้าเมืองเกาะหมาก
ในข้อที่จะมาพบกับไทยว่าอะไร ในเวลาครอเพ็ดมาถึงเกาะหมาก
อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังขัดแย้งกับไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ ไม่ผิด
ว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะหมากในเวลานั้น จะไม่เป็นอย่างอื่น
นอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมาช่วยไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมือง
ไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่จะทำการเป็นศัตรู เจ้า

เมื่อระเถาะหมากจึงต้องแนะนำครอเพ็ดให้มาหูกกับไทยแต่โดยดี ตาม
คำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดียน แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏในหนังสือ
ของครอเพ็ด ก็มีอย่างเกี้ยวแต่ให้คิดอ่านให้ไทยออกไปเสียจากเมือง
ไทรบุรี และให้คืนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) อย่างเดิม
ซึ่งระเถาะตกลงกันไม่ได้ด้วยเอง

๕) วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้น ชาวต่างประเทศ
ที่ไปมาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็น
ใหญ่ ยอมทนขบถหมอบคูลาน ลวาทวิพียงบุญผู้ที่มีอำนาจและ
เป็นใหญ่ในบ้านเมือง ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พ่อไร้เจ้าของเมือง
ขอแต่ให้หนำกำไรได้ โดยสะดวก จึงเข้ากับไทยได้ดี แต่ฝ่ายฮ้างฝรัง
ไม่เช่นนั้น ประโยชน์ในการค้าขายก็อยากจะได้ และยั้งยั้งคึกคัก
วาทวิพียงการกระตือรือร้นของเมือง ก็เป็นอันขาดที่จะทำให้เกิด
ความพอใจแก่ไทยได้โดยธรรมดา

๖) เหตุอีกอย่างหนึ่งนั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณี
ของไทยเราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคหิโยราณ ยังมีการหลายอย่าง
ซึ่งชวนะให้ฝรังหุหมิ่น ยกตัวอย่าง ๆ เกี้ยว เพื่องเรื่องไม่ได้เสีย
แก่พระยาพระกาฬรังษะเขกเมืองก็ไม่ได้เสีย เมื่อฝรังแลเห็นแต่ตัวเปล่า
ไปตามกัน ตั้งเรขุใหญ่ลงมาจนผู้น้อย ก็เห็นจะรังคันคุดหมิ่น
ว่าเป็นชาวเมืองป่า ใจแต่เท่านั้น การที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเอง
ทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย ทำการค้าขายกับต่าง
ประเทศ แสวงหาการแสวงหาประโยชน์ตนเองปะปนไปกับหน้าที่

ที่ท่าใน ตำแหน่งราชการ นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยคุณหมื่นอีก
อย่างหนึ่ง

แม้เหตุชักชวนมีอยู่ดังกล่าวนั้น การที่ปรึกษากันในส่วนราชการ
ของทุกที่มาในครั้งนั้น คงเปิดไม่มีเหตุที่จะเกิดขึ้นได้ ว่าไทยจะทำ
อย่างคนบ้าเถื่อน หนึ่งสี่ก็แต่ง แม้เกิดขึ้นไทยในอย่างอื่นโดยมาก
ยังต้องชมความเรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และ
ชมว่าไทยฉลาดในการงาน และรู้การต่างประเทศ คือการที่เป็นไป
ในอินเดียเป็นต้น ดังที่เกี่ยว

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเฟิตซ์
เมื่อครอเฟิตซ์เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เห็นมีกงสุลไปตฤเคชอยู่ในกรุงเทพ ฯ
แล้วจึงมาขยายความกิจการออกไปกว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือ จะขอให้
ไทยทำหนังสือสัญญายอมลดทอนอำนาจเข้าจากพ่อค้าชาวอังกฤษประการหนึ่ง
จะขอตั้งกงสุลประจำการหนึ่ง ความ ๒ ข้อนี้ ไทยก็ไม่ได้นำแสดงความ
รังเกียจ เข้าใจว่าจะยอม ถ้าอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยใน
ความข้อหนึ่งเป็นข้อแลกเปลี่ยน คือ ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตาม
เมืองของอังกฤษ ขึ้นทะเบียนได้ตามต้องการ ด้วยในเวลานั้นไทย
กำลังต้องการปืนไว้ ทำศึกกับพม่า พอพระยาพระคลังพบข้อนี้
ครอเฟิตซ์ก็พูดกับเสนาบดีว่าอังกฤษจะยอมให้เรือไทยขึ้นทะเบียนมาได้ แต่เวลา
เมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่ครอเฟิตซ์
พูดข้อนี้ รับไว้ในหนังสือก็แต่งว่า จึงหมายความว่าพม่าที่เกี้ยว
เมื่อไทยได้ขึ้นคำพูดอย่างนี้ ก็แสดงให้เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะ

ทำสัญญาด้วยอังกฤษ ทั่วอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเดียว ส่วน
 ประโยชน์ของฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ชื่อนี้เป็นมูลเหตุ
 ที่ไม่ตกลงกันได้ ในคราวนั้น ครอบพิศพยายามพูดจาต่อมากหลาย
 ครั้ง ทางที่พูดต่อมาในตอนหลัง ครอบพิศเลิกความคิดเรื่องที่จะลงสู่
 เป็นแต่จะขอลดภาษี ข้างไทยจะให้ครอบพิศรับประกันว่า จะมีเรือ
 อังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่าปีละ ๕ ลำ ครอบพิศก็ไม่รับประกัน
 ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกลือเท่าใด จะบรรทุกเกลือไทยออกไปขายที่
 อื่นเก็บ รัฐบาลอังกฤษจะลดภาษีให้อย่างไรบ้าง ครอบพิศก็ไม่ตกลง
 ที่จะยอมลดภาษีเกลือให้แก่ไทย เมื่อพูดจาเรื่องค้าขายกันจนลงปลาย
 แล้ว ครอบพิศจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ ครอบพิศถนัดหนังสือ
 เจ้าพระยาไทร (ประจวบ) เป็นโศกความกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ
 และจะขอเมืองคืน เข้ามายืนต่อเสนาบดี ครอบพิศจะขอให้ไทยยอม
 ตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยา
 ไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราชฯ ขอขานขึ้นต่อมา ถ้ามีทุกข์อันอันใด
 ควรจะเข้ามาเฝ้ากราบทุกความทุกข์อันอันนั้น นี่มีท้องตราออกไป
 ก็ไม่ตอบ ครั้นตัวได้ความเดือดร้อนก็ไม่เข้ามาเฝ้าฉันข้ากับเจ้า
 จะให้ไทยคืนเมืองให้อย่างไรได้ ข้างครอบพิศกล่าวโทษเจ้าพระยา
 นคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร ข้างไทยก็ยินยอมว่า ให้เจ้าพระยาไทร
 เข้ามากล่าวโทษเอง จะมีตราให้หาเจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าว
 ให้เป็นยุติธรรมทั้งสองฝ่าย ครั้นครอบพิศอ้างถึงประโยชน์การค้าขาย
 ของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยาพระคลังก็ส่งใบขอของ

เจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอเพ็ด ว่าตั้งแต่ไทยเข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี
ไก่อเอาใจใส่ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก เป็นการเรียบร้อย
อย่างแต่ก่อน ไม่มีขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กันอยู่เพียงเท่านั้น

ครอเพ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่สำเร็จ
ไก่อทั้งประสงค์ คิครกลับ เกิดลำบากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือตอบ
อีกอย่างหนึ่ง ข้างครอเพ็ดจะให้มิพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์
มาร์ควิส เฮลคิงส์ ข้างไทยว่า มาร์ควิส เฮลคิงส์ เป็นแต่जनนา
ผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะมีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์นั้นผิด
อย่างธรรมเนียม จะให้มีแต่กุฎอักษรของพระยาพระคลังทอบ ข้าง
ครอเพ็ดไม่ยอม ลงปลายตกลงกันว่า จะมีหนังสือของพระยา
พิพัฒน์โกษาทอบไปถึงเลขานุการของ มาร์ควิส เฮลคิงส์ ในส่วน
เรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเพ็ดว่า แต่เดิม
ไทยจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาทำหนังสือให้ครอเพ็ด เป็นหนังสือ
อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้าไป
มีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแต่ ๕ ลำขึ้นไป จะลดภาษีเข้าจากร้อย
ละ ๘ ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอเพ็ดก็ไปตรวจว่าหนังสือที่ขาน
พระยาพระคลังก็เป็นคำพริ้ง แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับหนังสือนั้นก็เกิด
เหตุผิดใจกันขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

เหตุนี้เกิดแต่เรือที่รัฐบาลอังกฤษเช่าเรือพ่อค้า ให้เป็นเรือทูก
เข้ามาราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น
สิ่ง ของ ที่ มาในเรือทูกไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากร อย่างหนึ่งอย่างใด

ธรรมเนียมอันนี้ทราบดีด้วยกัน กัปตันเรือที่ครอเฟ็ดมา ชื่อกัปตัน
แมคคอลลเนล เห็นประโยชน์ที่จะได้ ในการที่เข้ามาจับทูต จึงลอบ
บรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาในระหว่างเรือเป็นอันมาก ครอเฟ็ดมิได้ทราบ
ความซื่อ^๕ ครั้นเมื่อเรือเข้ามาจอดอยู่ในกรุงเทพ ฯ พวกทูตซึ่ง
อยู่บนบก กัปตันแมคคอลลเนลลอบเอาสินค้าออกจำหน่าย ความ
ทราบถึงไทย ตามครอเฟ็ด ๆ ก็ยืนยันว่าธรรมเนียมของอังกฤษ
เรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเฟ็ดจึงได้ทราบความจริงว่า
กัปตันเรือของคนพาของหนิเข้ามายาขาย ทำให้เสียเวลาที่เขาได้
อ้างไว้ ครอเฟ็ดเกิดวิวาทขึ้นกับกัปตันแมคคอลลเนล ถึงต้องไล่
กัปตันแมคคอลลเนลขึ้นจากเรือ กัปตันแมคคอลลเนลเป็นขี้ไปมาขึ้น
กับไทยในเวลาเมื่อชายชง จะเป็นกัปตันแมคคอลลเนลหรือผู้ใดไม่แน
นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวลาครอเฟ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ
นั้น ให้เที่ยวหยั่งน้ำท่าแผนที่ และพูดว่า เมืองเช่นกรุงเทพ ฯ นี้
ถ้าอังกฤษจะต้องการ ส่งเรือรบมาเพียง ๒ ลำ ๓ ลำก็จะทำได้
ความทั้งสองชั้น เป็นเหตุให้ไทยเกิดขัดเคืองครอเฟ็ด แต่ก็ไม่ได
ทำให้เสียอชฌาตย์อย่างใด ไปรตให้จัดเครื่องบรรณาการพระราชทาน
ตอบ มาร์ควิส เฮสติงส์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ คือ งาช้าง ๑๐ กิ่ง
หนัก ๒ หาย เนื้อไม้หนัก ๒ หาย กายานหนัก ๒ หาย กระจวน
หนักหยาหนึ่ง เว้นหนัก ๓ หาย คีบกุยวิสุทธีหนัก ๑๕ หาย พริกไทย
หนัก ๑๕๐ หาย น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาย รงค์หนัก ๕ หาย
มอบให้ครอเฟ็ดคุมออกไป ส่วนครอเฟ็ดเองได้พระราชทานน้ำตาล

ทราชนัก ๓๐ ทาย ส่วนหนึ่งลือตอขนนั้น เป็นแต่ให้พระยาพรา
 ราชมนตรีกำหนดให้ครอเพ็ดลือออกไป คงมิไ้ความแต่ว่า
 อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอเพ็ดไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิส
 เหลสคิงส์ดัมป์หนึ่ง กล่าวโทษครอเพ็ด ว่าเข้ามาพดุงและทำการ
 เหลสเกิน ผิดกับความในอักษรศาสตร์ที่เจ้าเมืองบังกาลำมีมา หนังสือ
 ดัมป์นั้นส่งไปให้เจ้าเมืองเกรทนามาก ให้ส่งไปถึงมาร์ควิส เหลสคิงส์
 ปรากฏในหนังสือราชการของอังกฤษว่า มาร์ควิส เหลสคิงส์ สอดถาม
 ครอเพ็ด และมีสำเนาหนังสือครอเพ็ดแก้คำถาม ว่าเรื่องทำแผนที่นั้น
 ใ้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขออนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ
 ข้อที่ว่าครอเพ็ดพดุงนั้นประมาณเมืองไทยนั้น ปฏิเสธ

ยอนครอเพ็ดออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันจันทร์เดือน ๘ แรม
 ๑๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวา ค.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ไปแวะตรวจ
 ที่เกาะลีซังก่อน แล้วออกจากเกาะลีซังใช้ใบไปเมืองญวน การที่
 ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวนรังเกียจการเก็บภาษีจาก
 ฝรั่งกว่าไทยขึ้นไปอีก ครอเพ็ดกลับจากเมืองญวนจึงได้เป็น
 เรสิดেন্টรักษาการณ์อยู่เมืองสิงคโปร์ ตามความที่ปรากฏต่อมา
 ตั้งแต่ครอเพ็ดมาเป็นเรสิดেন্টอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กลับวางธัญยา คือ
 เป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเขาเป็นธุระ
 ส่งเคราะห์เรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์ กลับทำตามคำสั่งเดิม
 ของรัฐบาลอินเดียน ถึงกับเขาเป็นธุระบอกเข้ามาให้ไทยทราษ ว่าพระมา

แต่งทูตไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย ก็ระประภาฏค่อไปข้างหน้า เห็นจะเป็นด้วยเหตุอังกฤยเกิดวิวาทกันขึ้นกับพะม่า ครอเพ็ดจึงเห็นประโยชน์ในการที่จะเอาใจไทย ฯลฯ

การที่รัฐบาลอินเดีย แต่งครอ.เพ็ดเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม้ไม่สำเร็จได้ทั้งประสงค์ของครอ.เพ็ด และเกิดเป็นปากเสียงกันถึงกล่าวมากก็ แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤยตั้งที่รัฐบาลอินเดียต้องการ ด้วยตั้งแต่นั้นมา ก็มีเรือพ่อค้าอังกฤยไปมาค้าขายมากกว่าแต่ก่อน ที่สุดจนมีคนอังกฤยซื้ออินทอร์^(๑) เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงเทพ ฯ ฝ่ายไทยก็ทำนุบำรุงให้ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อนภาษีอากรให้อังกฤยผลิตภัณฑ์ที่เก็บจากชาติอื่น ด้วยประเพณีการค้าขายในเวลานั้น ยังถือตามแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า^(๒)

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤยกับพะม่าเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรก เหตุด้วยแย่งเมืองประเทศราชซึ่งอยู่ระหว่างอินเดียบกับพะม่า คือ เมืองยะไข่ เมืองมณีปุระ และเมืองอัสสัม เป็นต้น ซึ่งพะม่าไปตีได้ไว้แต่ก่อน ครั้นอังกฤยรบกับพะม่าก็เอาเมืองเหล่านั้นได้แล้ว แต่แรกก็คิดจะเดินกองทัพยกเข้ามาตีเมืองอังวะ แต่มาปรากฏว่า ทางกันดารนัก

(๑) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันแดร

(๒) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒ หน้า ๓๒๑
นอกจากนี้ยังมีในคำนำหนังสือจดหมายเหตุของอุคมสัมมัตติโดยพิณดาร

อังกฤงจึงเปลี่ยนความคิดรักเป็นกองทัพเรือ ให้เซอร์ อาซิบัลด์
แคมป์เบล เป็นแม่ทัพ ยกมาเข้าปากน้ำเอราวัตี ได้เมืองร่างกุ้งไว้
เป็นที่มั่น ครั้นระบกกองทัพก็ถอยขึ้นไปพอประจวบเข้าฤดูฝน หนทาง
กันดาร ไฟรพลอังกฤงผิวกองทัพเกิดเจ็บไข้ ทั้งระยะทางที่จะต้อง
รยพ่วงพะมาต่อไปอีกยังไกล กวียะต้องผ่านแดนรามัญขึ้นไปก่อนจึงจะ
ถึงเมืองอังวะ อังกฤงจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่เมืองร่างกุ้ง
แต่ในเวลาที่ยกอยู่นั้น อังกฤงแบ่งทัพอีกกองหนึ่งให้ลงมาตีหัวเมือง
ของพะมาตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมะตะมะ เมืองทะวาย
เมืองตะนาวศรี และเมืองมฤทไว ไว้ในอำนาจของอังกฤงทั้งสิ้น

ในเวลาเมื่ออังกฤงเกิดรบขึ้นกับพะมาครั้งทีกล่าวนั้น เป็นเวลา
ปลายรัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร
ยังไม่พบจดหมายเหตุเป็นหลักฐานพอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏ
แต่ว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ต่อติดพระราช
อาณาเขตต์ จะไว้ใจแก่เหตุการณ์มิได้ จึงโปรดให้แต่งกองทัพ
๓ กอง ทางยกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เป็นแม่ทัพ ยก
ล่วงหน้าออกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์กองหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนา
เป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ชุย) คุม
กองทัพเรือไปรักษาการทางต่อแดนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี อีก
กองหนึ่ง การที่ไทยยกกองทัพออกไปครั้งนั้น ได้บอกให้อังกฤง
ทราบว่าจะไปช่วยอังกฤง ฝ่ายข้างอังกฤง เมื่อไปติดชะงักอยู่ที่เมือง
ร่างกุ้ง ก็ต้องการกำลังพาหนะที่จะหาขบวนเครื่องศาสตราวุธ และเสบียง

อาหารส่งกองทัพที่จะยกต่อสู้ขึ้นไปในฤดูแล้ง ขยายได้กำลังไทยช่วย
 จึงชวนให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแควนเมือง
 เมะตะมะ ที่อังกฤศไวกั เวลานั้นผะเอิญประวณเปลี่ยนรัชกาลใน
 กรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤศเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วย
 เหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤศจะตั้งการแก้สัทธิพาหนะ และผู้คนใน
 กองทัพไทยใช้เป็นกำลังแบกหาม ไปใช้สอยอยู่ในบังคับบัญชาของ
 อังกฤศ อารเหตุว่าเพราะวิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤศกับไทยไม่
 เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพระม้าไทยลำพัง ขอให้รักษากองทัพ
 ยกไปตีหัวเมืองพระม้าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ข้างไทยเห็น
 อังกฤศจะเอาเปรียบพระม้าเขี้ยว จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหา
 โยธายู่ในบังคับบัญชาอังกฤศ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้หา
 กองทัพกลับกันเข้ามากรุงเทพ ฯ

ประการที่ ๒ อังกฤศมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงคราม
 ชะนะพระม้าจะกินเมืองตะนาวศรี เมืองมฤทให้แก่ไทย แต่ว่าจะคืนให้
 แก่แผ่นดินกอนตรนข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นท่าเลค้าขาย
 อังกฤศจะเอาไว้เสียเอง ส่วนทางต่อแดนอังวะ อังกฤศคิดว่า ถ้าตีได้
 แล้วจะกลับรัวามัญประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อทอนกำลังพระม้าให้น้อย
 ลง แต่ในเวลานั้นเชอวงศ์พระเจ้าหงสาวดีแก้ก่อนสายสูญ อังกฤศ
 เจ้ามหาผู้จะเป็นที่นิยมของพวกมอญ ทั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดี
 ขึ้นใหม่ เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้อยู่ในที่จะถูกเลือกคนหนึ่ง ความ

ทั้งสองชั้นนี้ไม่เป็นที่พอใจของไทย ท้ายเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
เมื่อเป็นเมืองจีนของไทยอยู่แต่ครั้งกรุงเก่า เป็นประโยชน์ด้วยเป็น
เมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชายทะเลเสีย ก็เป็นอันขาด
ค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้องรับผิดชอบ
รักษาหัวเมืองตอน ให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วนความ
ยากที่อังกฤษจะตั้งรามาณประเทศชั้นอีก และโดยเฉพาะที่เจ้าพระยา
มหาโยธา ตกอยู่ในมือต้องเล็ดถื่นนั้น ไทยต้องไม่พอใจอยู่เอง ท้ายมอญ
ก็อพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพลเมืองไทย ตั้งแต่เมื่อกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง
และเมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร์) ครั้งหนึ่ง มีจำนวนมอญ
อยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้จะกลับไปฝากฝ่ายอยู่กับ
อังกฤษ ก็ต้องเป็นข้อรังเกียจอยู่เอง

ประการที่ ๓ เมื่อมีทั้งตราออกไป ให้พระยาชุมพรยกกอง
ทัพเรือขึ้น ในท้องตราจะสั่งอย่างไรไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่า
พระยาชุมพรให้เข้าไปกวาดครอบครว้เอาคนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
มามาก ครั้นอังกฤษลงมาได้เมืองตะนาวศรี เมืองมฤท พวกพลเมือง
พากันไปร้องทุกข์กับอังกฤษว่าถูกพระยาชุมพรกวาดครว้ อังกฤษ
กำลังจะเอาใจชาวเมืองตะนาวศรี เมืองมฤท จึงเรียกเมืองชุมพรที่ไป
กวาดครว้ไว้ได้มาก เมื่อความทราบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธแก่พระยาชุมพร ให้เอา
ตัวเข้ามาทำไว้ในกรุงเทพฯ

ประการที่ ๔ เกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรี คือเมื่อพระยาไทร
 ทำสัญญาให้อังกฤษเช่าเกาะหมากนั้น ในข้อสัญญามีว่า ยอมให้
 อังกฤษซื้อหาเสบียงอาหารเอาไปจากเมืองไทรบุรีได้ โดยไม่ต้องเสีย
 ภาษีอากร ครั้นเมื่อไทยลงไปปกครองเมืองไทร ก็เก็บภาษีตามอย่าง
 ธรรมเนียมเหมือนกับหัวเมืองอื่น และโต้แย้งว่า อังกฤษไปทำ
 สัญญากับพระยาไทรโดยผลการ ไม่ได้บอกให้กรุงเทพ ฯ ทราบตาม
 สมควรแก่ประเพณี อีกข้อหนึ่งเมื่อเจ้าพระยานคร ฯ ลงไปตีได้เมือง
 ไทรบุรีนั้น พระยาแปะเลยยกไม้ส่งคันไม้ทองเงินเข้ามาถวายถึง
 แต่ก่อน พวกเมืองแปะเกิดแตกกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเห็นควร
 จะอ่อนน้อมต่อเจ้าพระยานคร ฯ พวกหนึ่งเห็นไม่ควรจะอ่อนน้อม
 ฝ่ายข้างอังกฤษก็ไม่อยากจะให้ไทยมีอำนาจล่วงเลยเขตต์เมืองไทรบุรี
 ลงไป อาศัยเหตุทั้งสี่ประการที่กล่าวมานี้ ในปลายปีระกาตีศก
 รุศีกีราช ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ เมื่ออังกฤษทำสงครามจะชนะ
 พระม่ายอยู่แล้ว หลอกแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ
 จึงแต่งให้นายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นีย์ (ซึ่งเรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า กระบี่ตัน
 ขาวนี้) เป็นทูตเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อให้เข้ามาพูดจากตกลงกับไทย
 โดยทางไมตรี และขอให้ทำหนังสือสัญญากับไทย ให้มีไว้ต่อกัน
 เสียเป็นหลักฐาน

นายร้อยเอกเบอร์นีย์มาหาเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ก่อน เมื่อ
 เจ้าพระยานคร ฯ ใ้รับอนุญาตจากกรุงเทพ ฯ แล้ว จึงพานายร้อยเอก

เบอร์นีเข้ามากรุงเทพฯ ๑ เมื่อในเดือน ๑๒ โปรดให้เข้าเฝ้าอย่าง
แขกเมืองที่เคยมาแต่ก่อน และให้เสนาบดีปรึกษากษัตริย์เอกเบอร์นี
ตกลงกันได้ทำหนังสือสัญญาอังกฤษฉบับแรกเมื่อเดือน ๗ แรม
๑ ค่ำ^๕ รัชช^๕ศก จุลศักราช ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ เป็นหนังสือ
สัญญา ๑๔ ข้อ ๑๓ (และ) ในคราวนั้นไทยได้ทำสัญญากับ
นายร้อยเอกเบอร์นี ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการ
ค้าขาย เป็นสัญญา ๖ ข้อ^(๑)

อักษรศาสตร์ของหลอชแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของ
อังกฤษที่นายร้อยเอกเบอร์นีนำมานั้น โปรดให้นายกาลส มั่นแวนต์
ลิลไวร์ กงสุลไปตฤเทศช่วยแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วเกลาสำนวน
ให้รักกุนชนอีกฉบับหนึ่ง ได้พิมพ์สำเนาไว้ทั้งสองฉบับ คงต่อไป

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ

นายกาลส มั่นแวนต์ ลิลไวร์ กงสุลไปตฤเทศเป็นผู้แปล

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ รัชช^๕ศก (พ.ศ. ๒๓๖๙)
พระยาพิพัฒน์โกษา หลวงสรสาคร ชุนทิพวาจา ชุนเทพวาจา
นั่งศาลาลูกขุนฝ่ายขวา เอาหนังสือเจ้าเมืองมังกล่าซึ่งกระษัตริย์
ถือมาขอเป็นทางไมตรี ให้กาลสแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทย
ในหนังสือนี้ว่า

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระยาดังรงราชานุภาพ ใน
หนังสือจดหมายหลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๒

มาแต่ท่านที่นับถือลือลือว่าแตก เจ้าเมืองเขมรวันเมืองทั้งปวง
ที่อังกฤษได้เข้าทั้งทวีปอินเดีย ถวายมาถึงท่านที่สูงส่งชนหลวง
เมืองไทย กราบถวายบังคมโดยนับถือตามธรรมเนียมแล้วจึงได้เขียน
หนังสือ

ได้ ๔ ปีมาแล้ว มารเกิด หัสติง (๑) ผู้มีสกุลอันใหญ่โต
ครองเมืองมังกาลาก่อนข้าพเจ้า ได้แต่งทูตให้เข้ามาเฝ้าท่าน
ที่สูงส่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นสำคัญ ความนับถือและ
ยกยอแห่งชาติอังกฤษ ยิ่งแต่นั้นมาอังกฤษกับไทยมีไมตรียิ่งสนิท
ต่อกันมากยิ่งขึ้นไป และเมืองอังกฤษยังมีไมตรีต่อบรรดาเมือง
ทั้งปวงข้างอินเดีย เว้นแต่เมืองอังวะ เพราะว่าเมืองอังวะประมาณ
ทำเลือกเกินที่จะอดทน เข้าให้โกรธขึ้น ให้เจ้าอังกฤษยกกองทัพมาตี
ให้ได้ พวกไพร่ของท่านที่สูงส่งรู้จักแจ้งอยู่ทุกคนว่า ซึ่งพระมานั้น
เป็นคนซบถไม่ทรงสันถวไมตรีกับเมืองอังวะ และเมืองขึ้นแก่อังวะทั้งปวง
ไทยก็ทรงรู้จักที่จะมีอาณาเขตขึ้นตรงต่อชาติ มิให้ห้ามความปรารถนา
ของมันไม่ได้ เว้นแต่เกินโดยกำลังเครื่องสัตราอาวุธ จึงจะห้ามความ
ปรารถนาและความรักร้ายต่อเมืองใกล้เคียงนั้นจึงจะได้ บัดนี้กองทัพ
อังกฤษได้ยกขึ้นไปถึงเมืองพระมาเมืองใด ๆ ก็ตีได้เมื่อนั้นแล้ว
บัดนี้เห็นว่าท่านที่สูงส่งมีความยินดีเป็นอันมาก ด้วยได้ยินว่าพระมา
ที่เป็นศัตรูแห่งทั้งสองฝ่ายนั้นได้ตั้งแพ้แก่อังกฤษในการศึกทุกอย่าง

(๑) มาร์ควิส เฮสติงส์

บัณฑิตอังกฤษก็ได้ไว้แล้ว เมืองอาศรร เมืองอรกัน เมืองเจตยา
 เมืองรำเร เมืองจินคา เมืองย่างกุ้ง เมืองตาลา เมืองบักเสน
 เมืองเสเรียน เมืองพะโก เมืองเตนาบิ เมืองปตน เมืองตระว
 เมืองมะตะมะ เมืองเย เมืองทวาย เมืองมฤท

ทั้งแต่ข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงอินเดีย สำหรับเอาใจใส่การอันใหญ่
 ที่ขุนหลวงอังกฤษมีความไว้วางใจให้ข้าพเจ้า แต่เมื่อแรกยกกองทัพ
 ไปที่อัรวะนั้น ข้าพเจ้ามิได้ไปปรารภนาซึ่งจะสำแดงแน่ให้ท่านที่สูงสุด
 เห็นความนับถือยกยอที่ข้าพเจ้ามีต่อท่านที่สูงสุด และความปรารภนา
 แห่งชาติอังกฤษโดยสุจริตที่ระดำทางไมตรีต่อกรุงไทย ข้าพเจ้าได้
 สั่งให้เจ้าเมืองเกาะหมากเจ้าเมืองใหม่ไว้ ได้ข่าวการรบต่อพระม่าน
 เมื่อใด ก็ให้เอาข่าวนั้นส่งถวายเข้ามาโดยเร็วอย่าให้ขาดได้ และ
 ข้าพเจ้าได้สั่งแก่พวกกองทัพอังกฤษ และขุนนางทั้งปวงที่ขึ้นไปเมือง
 อัรวะนั้นไว้ว่า ถ้าพบคนแลสิ่งของไทยณคามโลก ก็ให้กองทัพเอาใจใส่
 ช่วยทำนุบำรุง บัณฑิตเห็นว่าดังเพลมาแล้ว ที่ข้าพเจ้าจะต้องจัดทูต
 ให้เข้าไปเฝ้าท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ข้าพเจ้าจะได้กราบขอร้องความการรบ
 พระม่านให้แจ้งทุกอย่าง และจะได้ทูลให้ทราบว่า เมืองอังกฤษจะศึก
 การสิ่งใด ๆ ข้างหน้าต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเอากระบี่คันหนึ่งอัน
 ใช้ในการอันใหญ่นี้ กระบี่คันหนึ่งอันนั้น เป็นขุนนางได้ทำราชการ
 ฝ่ายตะวันออกข้างอินเดียหลายปีมาแล้ว เป็นคนรู้เข้าใจกิจอย่าง
 ธรรมเนียมข้างทวีปนั้นมาก เป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงสุด

หลายท่าน เป็นท้าวเจ้าเมืองนคร เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง
เมืองตะกั่วป่า และบรรดาชนนางของเจ้าเมืองท่งสนั ^{๕๕๕} ละยัคนันทร
บารมีบุญซึ่งระไคไหาความที่ข้าพเจ้าพลอยมีความยินดีแต่ในดวงใจ
ข้าพเจ้า เพราะท่าน^{๕๕๕}ที่สูงสุดไคเสด็จขึ้นนั่งบนพระที่นั่งอันใหญ่ที่
สรรเสริญคุณกรุไทยนี้ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาโดยสุจริต ให้ท่านที่
สูงสุดไคจำเวญไปเป็นช้านาน จะได้พระราชทานแจกพระเมตตา
แก่ไพร่แห่งท่านที่สูงสุด^{๕๕๕}ทั้งสิ้นแก่นานาประเทศทั้งปวงที่เข้ามาณกรุง
ของท่าน ละยัคนันทรบารมีจะได้กราบทูลแก่ท่านที่สูงสุด และกราบ
เรียนท่านเสนาบดีเอง ให้ระแจ้งถ้วนถ้อยกว่ามีในหนังสือ ด้วย
ความซาคีอังกฤษมีน้ำใจรักเท่าใด ที่จะไค^{๕๕๕} รอฟนทางไมตรีต่อไทย
ละยัคนันทรบารมีไคว่าจะจำเพาะกราบทูลและกราบเรียนท่านเสนาบดี
ด้วยการไคไครับพระมำค่อไปข้างหน้าให้แน่ และจะแจ้งทุกสิ่ง ข้าพเจ้า
มีความไว ใจอันใหญ่หนักหนา ว่าท่านที่สูงสุดจะไคกรับทุกที่ข้าพเจ้า
ให้เข้าไปโดยสะดวกด้วยอย่างใด ^{๕๕๕} ท่านนั้นจะได้มีน้ำใจกราบทูลให้
ทราบโดยสะดวกมิไคชักขวางแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะได้กราบทูล
สารพัดทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นให้ท่านที่สูงสุดทราบ และทุก
จะได้ไคทหมายแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ท่านที่สูงสุดจะเห็นชอบด้วย
ความที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นอย่างไร ^{๕๕๕} ท่านจะได้เขียนออกไปให้ข้าพเจ้าทราบ
เจ้าเมืองอังกฤษไม่ได้มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งของท่านที่สูงสุดมิ
ไคปรารถนามาแต่สิ่งที่จะไคต้องการ คือทางที่จะไคให้ทางไมตรีอังกฤษ

กษัตริย์ซึ่งมีต่อกันทุกวันยิ่งขึ้นไป และยิ่งยาวไป ถ้าและท่านที่
 สูงสุดทรงพระดำริทำสัญญาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยสัญญานั้น ก็จะเกิด
 ประโยชน์และง่ายสะดวกและกว้างขวางในเมืองของท่าน และเพราะ
 อย่างนี้ไม่ว่าจะใหญ่ยิ่งขึ้นไป และจะเกิดประโยชน์เป็นอันมาก
 แก่ทั้งสองชาติ และเพราะสัญญานั้น เมืองเกาะหมากและเมืองจีน
 แก่ท่านที่สูงสุดเหมือนเมืองนคร เมืองสงขลา เมืองคลอง ขำคน้ำไป
 จะไต่รบรบคายไม่รบรบกวนกันสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้ กะปัดกันหั้นทวีบริ
 ที่ข้าพเจ้ามีความไว้ใจในมฤตยูที่จะยอม และรักแรงในการสิ่งใด ๆ ที่
 ท่านสูงสุดท่านนั้น และจะไต่บอกความออกไปถึงกรมการเมืองมังกล่า
 กะปัดกันหั้นทวีบริมีขบู่ที่จะคุมขบู่เข้าถวายท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ของ
 ข้าพเจ้าเป็นขบู่ทำที่วัดอย่างทำที่เมืองมังกล่าข้าง ข้าพเจ้ามีความ
 ไว้ใจอยู่ว่า ท่านที่สูงสุดจะรับไว้เป็นสำคัญนับถือและความรำลึกของ
 ข้าพเจ้า

หนังสือทำทเมืองขอมชอวิเลม

วัน ๑๓ เดือนใหม่

ศักราช ๑๘๒๕

อำเหต.

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ
 ซึ่งนายกาลส มั่นแวนต์ ลิลไวร์ กงสุลไปตุเกส แพล
 แล้วเกลตาสำนวนใหม่

หนังสือเขตอารนาชั้นลาคหัท करना ไทยอินฉะวันคินคิ เจ้าเมือง
 มังกล่า ขอกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบได้ ฝ่าละออง

กว๊วยเมื่อ ๔ บแล้วเจ้าเมืองมังกาลำคนก่อนชื่อมาราก็คหัดทิ้ง ได้ให้
 คนอาบักใจเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน ได้มา
 แจ้งความว่า อังกฤษขำเกรงนับถือยกยอรักใคร่ต่อไทย แต่วันนั้นมา
 พบวันนั้น อังกฤษกับไทยก็อยู่ในความสัจย์มั่นคงรักใคร่เป็นไมตรีต่อกัน
 บรรดาเมืองชนทั้งปวงก็รักตามกัวยกัน เว้นแต่เมืองพะม่าอวดเก่งของ
 ขำพเจ้าชกไม่ไ้ใจจึงไ้เกิดวิวาท ไม่มีเหตุสิ่งใด กว๊วยมันแกล้งเบียด
 เบียดพิทาลายเนื้ออังกฤษ ๆ ยกทัพไปรบกัน แต่ว่าทำนองพะม่าบิกลัว
 โลกตาทำไ้ไฮ้ การทั้งนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยก็ทรง
 ทราบอยู่แล้ว ขำราชการก็รู้ ซึ่งจะทำไมตรีกับพะม่า ถึงจะทำความคิ
 ลักเท่าใด ๆ ทำนองพะม่านั้นก็เชื่อไม้ได้ ยังแต่การรบสิ่งเดียวที่จะ
 ห้ามความปรารถนาไ้ มันมีแต่จะเบียดเบียดพิทาลายเนื้อเมืองเซคตแคน
 อันใกล้กัน และยัคนกองทัพอังกฤษรบเมืองพะม่าล้อมรอบ ถ้าสมเด็จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยทราบก็จะทรงยินดี และกองทัพอังกฤษกับ
 พะม่ามีชัยเป็นอันมาก ไ้ไ้เมืองอาสรว, เมืองระเซง, เมืองเซกยา,
 เมืองรำวัย, เมืองจินกา, เมืองวังคง, เมืองกาละ, เมืองมะสิง, เมือง
 เสเรียน, เมืองชีคุ, เมืองตะณพู, เมืองมัตตะมะ, เมืองเว, เมืองทวาย,
 เมืองมฤท, เมืองตะนาว ๑๖ เมือง ก่อนไ้รบกับพะม่าขอกมาไ้แจ้ง
 ขำพเจ้ายินฉวันเจ้าเมืองมังกาลำ ซึ่งอยู่ในบังคับเจ้าเมืองอรบ นย
 นอบมาในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวไ้ทราบบว่า เจ้าเมืองอรบและขุนนาง
 ผู้ใหญ่ ๆ อังกฤษจะไ้เป็นไมตรีกับไทย รักใคร่กันโดยไ้บริสุทธิ์
 กว๊วยแต่ก่อนขำพเจ้าไ้ไ้ให้เจ้าเมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองใหม่ ไ้ไ้เร่ง

บอกข้อความซึ่งได้รบกับพระมาเจ้าไปณกรุงไทยให้ทราบ อนึ่งข้าพเจ้า
 ได้บังคมแม่ทัพอังกฤษและทหารทั้งนั้นว่า ถ้าพบไทยที่ใด ๆ ก็ดี อย่า
 ให้ทำอันตรายแก่คนและเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของอันใด ๆ เป็นอันขาด
 ที่เดียว บัดนี้ข้าพเจ้าแต่งให้กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้ เป็นทูตแทนตัวข้าพเจ้า
 เข้ามากราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย แต่บรรดาเรื่องราว
 ซึ่งรบกับพระมาและความปรารภนาพยาใหญ่ซึ่งได้บังคมอังกฤษ จึง
 ข้าพเจ้าได้เลือกสรรจิตแรงคนผู้ใหญ่ชกเรณควรกับราชการ ได้ให้
 กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้ ซึ่งเป็นคนเดิมคุ้นในราชการเมืองฝ่ายใต้แล้ว เข้าไป
 ทำนองบรรณาการธรรมเนียมมณฑลเมืองแล้ว ให้รู้จักกับเจ้าพระยาบวร
 พริยาลาภ พระตะกั่วทุ่ง พระตะกั่วป่า ซึ่งเป็นข้าราชการในสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้เข้าไปเฝ้ากราบทูล
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบอำเกรงยกยอ
 อันใหญ่โดยใจตรง ต่อพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ซึ่งว่าราชการ
 อยู่เหนือแท่นอันมหาประเสริฐ ข้าพเจ้าขอคุณพระให้พรแก่สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว ให้มีพระชนม์มัยน ทรงพระจำเริญอยู่เหนือแท่นทรง
 อันสูง จะใดที่ทรงพระเมตตาปลุกเลี้ยงอาณาประชาราษฎร์กรุงไทยทั้งปวง
 และคนเมืองอันระใดเข้ามาพึ่งบารมีเมืองฝ่ายไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์
 บริวารนี้เข้ามาแจ้งความยิ่งกว่าหนังสือ ด้วยอังกฤษปรารภนาหนักหนาระ
 เป็นไมตรีกับไทย ก็ขอให้แจ้งความแต่เดิมซึ่งได้รบกับพระมาแล้วนั้น
 และยังจะทำต่อไปอีก ข้าพเจ้าเมืองมังกาลาขอให้กระษัตริย์หัตถ์บริวารนี้
 ทูลได้เข้าเฝ้าแจ้งปรารภนาข้าพเจ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด

ประการใด กระบี่กันหันตรีবারนี้จะได้อาความไปแจ้งแก่ข้าพเจ้า อนึ่ง
พระยาใหญ่อังกฤษกับบรรดาผู้ใหญ่อังกฤษทั้งนั้น จะได้คิดประการ
โทหามิได้ คิดแต่จะเป็นไมตรีกับไทย อังกฤษกับไทยจะได้รักใคร่
ต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้าพเจ้าจึงรักให้กระบี่กันหันตรีবারนี้คนเชื้อไทยของ
ข้าพเจ้า แล้วเป็นคนคิดอ่านประกอบการจะได้เอาความส่งไปยังข้าพเจ้า
โดยเร็ว ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดให้เหมือนปรารณาซึ่งว่าทั้งนี้
เมืองไทยกับเมืองกังกฤษ สิ้นคำทั้งสองเมืองจะได้วิริยอุตสาหะไปมาง่าย
มิได้วัน อนึ่งพระยาเกาะหมากกับเจ้าพระยาานครกับเมืองฉะเชิง, เมือง
สงขลา, เมืองพัทลุง จะได้เป็นทางไมตรีต่อกันมาก ๆ อย่าให้เกิด
เหตุวุ่นไขว่ฉวนวันภายหลัง อนึ่งข้าพเจ้ารักได้ สิ่งของซึ่งทำณเมืองกังกฤษ
เมืองอรบ ให้กระบี่กันหันตรีবারนี้คนเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อ
จะได้เป็นสำคัญว่า ข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบยำเกรงยกยออันใหญ่ ๆ
จงมาก ๆ ต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

หนังสือมาฉวัน (คฤสศ) ศักราช ๑๘๒๕ ปี

เฮนรี เบอนี นำหนังสือสัญญาซึ่งปิดตราของผู้สำเร็จ
ราชการอินเดียของอังกฤษ มาเปลี่ยนที่เมืองตรัง

ฉวันศักราช เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำจุลศักราช ๑๑๘๘ ขกุนนพศก
กระบี่กันหันตรีবারนี้อาหนังสือสัญญาซึ่งปิดตรามาแต่เมืองมังกล่ามา
เปลี่ยนที่เมืองตรัง กระบี่กันเหมาฝากกรฝรคิกมีเลกเฮกแถว เมือง
มังกล่า กระบี่กันสะกะลินนายกำนันมาพร้อมกันด้วย ครั้นเปลี่ยน

หนังสือสัญญาแล้ว กระบี่คันหันศรีขรบุรีไปเมืองมฤท ว่าจะให้กระบี่คัน
 เหมกผากระเอาหนังสือสัญญาไปเมืองมรกลา จะเอากำปั่นซึ่งกระบี่คัน
 หันศรีขรบุรีมานั้นต้องให้กระบี่คันเหมกผากระชกกลับไป อนึ่งอักษรไทย
 ซึ่งกระบี่คันหันศรีขรบุรีเขียนบอกข้อความมาในหนังสือสัญญานั้นไม่ชัด
 กระบี่คันหันศรีขรบุรีใหม่ ได้ถ่ายดวงตราตามหนังสือสัญญา เขียน
 อักษรไทยตามกระบี่คันหันศรีขรบุรีแปลอยู่ในแผ่นกระดาน

ตราซึ่งข้อมาในหนังสือสัญญา ทางไมตรี ทางค้าขาย
 เหมือนกันตามอย่างถ่ายนี้

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

ประเทศสหรัฐอเมริกา แรกมาติดต่อทางพระราชไมตรีกับ
 กรุงสยามในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕
 ตรงกับศักราช ๑๘๓๓ ครั้งนั้นประธานาธิบดีแจ็กสัน แต่ง
 ให้เอ็ดมันด์รอสเบิต เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราช
 ไมตรี และการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐
 มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ หนังสือสัญญาการค้าขายที่ทำกับอเมริกา
 ครั้งนั้น เป็นทำนองเกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษ
 ครั้งเฮนรีเบอร์นี เป็นทูตเข้ามาในต้นรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ.
 ๒๓๖๘ ข้อสำคัญนั้นคือ อังกฤษและอเมริกันยอมให้ไทยเก็บค่า
 ปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนากเรือ คิดเป็นวาระ
 ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกแต่ฮีบเลาเข้ามาหาซื้อสินค้า

เก็บวาระ ๑,๕๐๐ บาท ฝ่ายไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่าปากเรือเช่นว่า
แล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก (๑)

นามของนายเอคมันด์รือเบิต เรียกในหมายรับสั่งตอนแรกว่า
เอมินรายัค แต่หมายรับสั่งฉบับหลัง ๆ เรียกว่า เอคแมนรือเบิต
ความจริงเป็นคนเดียวกันนั่นเอง หมายรับสั่งได้แสดงให้เห็นราย
ละเอียดในการต้อนรับทูตอเมริกัน ทว่าอธิบายก็ไม่ว่างคี่ง
ถึงข้อไปนี้

หมายรับสั่งว่าด้วยนายเอคมันด์รือเบิตทูตอเมริกัน

เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอาทิตย์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยา
พระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองอเมริกันมีหนังสือให้เอมินรายัค
ขุนนางถือหนังสือเข้ามาว่าเป็นทางพระราชไมตรีค้าขาย เอมินรายัค
ซึ่งกำนันเข้ามาใหญ่กินน้ำลึกเข้าปากน้ำไม่ได้ ให้เรือออกไปรับตัว
เอมินรายัค ๑ ขุนนางรอง ๒ คนใช้ ๑๒ รวม ๑๕ คน กำหนดจะได้
ขึ้นมากอง ๆ ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า กำหนดฝรั่งจะได้ขึ้น
มาอยู่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยุรวงศาวาสคั่น ให้สัตว์รวบเอาเคียงมั่ง

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้า ๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำ
หนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ พิมพ์
พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ไปตั้งให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ รวม ๓ เคียง ให้พระคลังวิเศษ
 เอามุ้งแพร่ไปผูกให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ รวม ๓ หลัง ให้
 พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเคียง ๓ เอาผ้าขาวปูฟูก ๓ เอาหมอนหนุน
 ศีรษะ ๓ หมอนข้าง ๒ ให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ ให้รักษา
 พระองค์เอื้องเชียวไปจ่ายให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้กลาโหมจ่ายคุ่มน้ำ
 ให้กรมเมือง ๔ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาคุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปให้
 ฝรั่ง ๔ ใบ ให้กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่ง ๑๐ วันครั้งหนึ่ง
 ครั้งละ ๘ ถังกว่าฝรั่งจะกลับไป ให้พระคลังราชการเอาพันธุ์ข้าว
 น้ำมันพร้าว ไปจ่ายให้พอ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งเอาสิ่งของไป
 จักแรงเตรียมคักฝรั่งแต่ฉวัน เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเย็นให้พร้อม
 และขุนตารมหากไทย กลาโหม จักศกมภ์ จักแรงแต่งสิ่งของเวียนกัน
 ไปทักฝรั่งเมืองมริกัน มหาคไทย วัน เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำที่ ๑
 กลาโหม วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำที่ ๒ กรมวัง วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
 ที่ ๓ กรมนา วัน เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำที่ ๔ กรมเมือง วัน เดือน ๔
 แรม ๖ ค่ำที่ ๕ กรมท่า วัน เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำที่ ๖ และให้
 เจ้าพนักงานทั้งนี้ จักสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่ง
 กว่าแขกเมืองจะกลับไป และสิ่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็นเงิน ๑ ตำลึง
 ึ่งทุกครั้ง แล้วให้ทำทางว่าเวียนเสมียนตรากรมท่าทุกครั้ง อย่าให้
 ขาดได้ตามวิธีสั่ง

วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำมะโรงจัตวาศก กวัญเจ้า
 พระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าว่า

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันมีหนังสือให้เอมिन
รายคชนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ฝ่ายแขกเมือง
พักอยู่ที่คอกฝรั่งหน้าวัดพระยวงค์อวาศ นายและไพร่ ๑๕ คนนั้น ให้
กรมนาเอานมโคมาขายให้ฝรั่งเมืองมริกัน วันละ ๒ ทะนานเสมอทุกวัน
กว่าฝรั่งจะไป ให้เอามาขายให้ที่คอกฝรั่ง ตั้งแต่วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
ให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่ง
เป็นเงิน ๑ ชั่ง ให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้ง
แต่พระราชทานให้ฝรั่งวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ไปถึงวันเดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ
๑๕ วันครั้งหนึ่ง เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท เข้ากัน ๒ ชั่ง
๒ ตำลึง ๒ บาท ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินพระคลังวิเศษเป็นเงิน
๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำมีมะโรงจตุวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง
ว่าที่สมุหพระกลาโหม รัชพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขตขุนนางคุม
เขาสั่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ให้เจ้าพนักงานแสงคันมารับเอา
นาฬิกาพก ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติมารับเอากระเช้าเงิน
ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษมารับเอาแพรว มารับเอาของถวายเจ้าเมือง
มริกันต่อขุนราชเศรษฐี เสมียนตรากรมท่า ณวันเจ้าพระยาพระคลัง
แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำมีมะโรงจตุวาศก - เจ้าพนักงาน
มารับเอาของเอกแมนรอบเขตถวาย พระคลังมหาสมบัติ ทูลวงษ์สุวรรณ

ภักดี หมั่นอุ้ม มารับเอากระเช้าเงินระเพือกคู่ ๑ กระเช้าเงินกลม
 ระเพือก ๒ รวม ๓ คู่ พระคลังวิเศษ ชุนสำเภาประแกง มารับเอาแพร
 หนึ่งไก่ ๒๐ พับ แพรเลียนสักกาง ๖๐ พับ รวม ๘๐ พับ แสงใน
 ขุนทิพมงคล ปลัดกรม หมื่นพิทักษ์อาวุธ รัยนาฬิกาพลไว้คู่ ๑

วันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ มะเสงเบญจศก ถวายเจ้าพระยา
 พระคลัง รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 สั่งว่า ซึ่งหมายไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขต
 ชุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ให้พระราชทานเงินให้กับฝรั่งเงิน
 พระราชทาน ๑ ชั่ง ซอกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น
 ๘ ค่ำมาถึงวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่ง ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง
 ๒ บาท รวม ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท แง้อยู่ในหมายแต่ก่อนนั้น
 แล้ว บัดนี้ฝรั่งจะได้กลับออกไปเมืองมริกันกำหนดจะได้ไปจาก
 กรุง ๑ วันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้พระราชทานเงินกับฝรั่งอีก เงิน
 พระราชทานให้ฝรั่งชอกยข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้ง
 แต่เดือนเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำมาจนวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ๑๓ วันเป็น
 เงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท นั้นให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลัง
 มหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท
 แต่เดือนเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงิน ให้
 พระคลังวิเศษเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท แต่เดือนเดือน ๕
 ขึ้น ๒ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรัยสั่ง

ถวายวันเดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุห
 พระกลาโหม รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

สั่งว่า อิศาโคอุนิโคคาอเมริกา เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขต
ขุนนางคุมเขานาฬิกาพก ๑ กระเช้าเงิน ๓ คู่ แพร ๘๐ พับ เข้ามา
ทูลเกล้า ฯ ถวาย ยักนั้นเอกแมนรอบเขตระไค้กลับออกไปณเมืองอเมริกัน
ไปรทเกล้า ฯ ให้รักสิ่งของตอบแทนให้ค่าของถวายเอกแมนรอบเขตนั้น
ให้พระคลังมหาสมบัติรักษาข้าง ๕ ลำหายหนัก ๒ หาย พระคลัง
ในขวา ก็ยุหนัก ๑๐ หาย พระคลังราชการ รงค์หนัก ๒ หาย เนื้อไม้
หนัก ๒๕ หาย พระคลังในซ้าย น้ำตาลกรวดหนัก ๕ หาย น้ำตาล
ทรายหนัก ๒๐ หาย กำนาน ๒๕ หาย พระคลังสินค้า พริกไทยหนัก
๑๑ หาย เว้าหนัก ๒ หาย ครั่งหนัก ๕ หาย ผ่างหนัก ๑๐ หาย
แล้วให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังรักแรงสิ่งของทั้งนี้บรรทุกเรือไปส่งให้
เอกแมนรอบเขต ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยุรวงศาวาส แต่ณวันเดือน ๕
ขึ้น ๑๒ ค่าเปล่าย่าย ๑ โมง ให้พร้อมจงทุกพนักงาน อย่าให้ขาดไต่
ตามรับสั่ง

ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโอง
การใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า หมายรับสั่งไป
แต่ก่อนว่า เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขตขุนนางเข้ามาเป็น
ทางไมตรีค้าขาย เอกแมนรอบเขตระไค้จากกรุง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่า
เบิกเงินชอกับข้าวของกินเป็นเงิน ๑๘ ตำลึง ๒ บาท แจ้งอยู่ในหมาย
รับสั่งแต่ก่อนนั้นแล้ว เอกแมนรอบเขตไค้ไปจากกรุง ณวันเดือน ๕
ขึ้น ๑๕ ค่า ขอเบิกเงินให้ค่ากับข้าวของกินตั้งแต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น
๖ ค่ำมาถึณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๐ วัน ๆ ละ ๑ ตำลึง ๒ บาท

เป็นเงิน ๑๕ คำลึงนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลัง
มหาสมบัติ ๑๕ คำลึง แล้วให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลัง
วิเศษ ๑๕ คำลึง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

จดหมายเหตุ หูดอเมริกันเข้ามาเจริญทาง

พระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก (พ.ศ. ๑๑๙๕)
เอกแฉนรเขตถือนหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาฉบับหนึ่ง ทันทหนังสือ
เป็นอักษรอังกฤษ สำเนาเป็นหนังสือจีน (ความว่า) หนังสืออัน
เรย์กซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกันที่หนึ่ง กราบบังคมมา
ใต้ฝ่าละอองฯ สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่สูงสุดอันมหาประเสริฐ ถวาย
ข้าพเจ้าแต่งให้เอกแฉนรเขต ขุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองอเมริกัน ถิ่น
หนังสือเข้ามาขอทำสัญญาทางการค้าขาย และเอกแฉนรเขตคนนั้น ระบุว่า
กล่าวสิ่งใดขอให้เหมือนข้าพเจ้าว่า ถวายข้าพเจ้ามีใจชอบรักใคร่ต่อ
สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้า
กรุงไทย ได้มีพระบรมมิ่งฯ ขึ้นไป ชาตินีกรักรักรจะได้ไปมาค้าขาย
เป็นไมตรีสืบไปภายหน้า หนังสือฉบับนั้นเขียนที่เมืองวาชิงตัน เช่น
เมืองใหญ่ในชาติอเมริกัน เขียนฉนวนเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง
๑๘๓๒ ปีเถาะตรีนิศก (มีหนังสือสำคัญประจำตัวอีกฉบับหนึ่ง
ความว่า) เราอันเรย์กซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกัน บอกมาให้
คนทั้งปวงรู้ ถ้าผู้ใดเห็นหนังสือฉบับนี้ให้รู้ว่า เรามีความไว้วางใจแก่

เอกแมนรอบเขต ว่าเป็นชาตินิกรันมีสิทธิขั้ญญารู้ความรชชคชย ทั้ให้
 เข้ามาทำหนังสือขั้ญญาค้าขายค่อกรุงไทย กั้ชุนนางผู้ใหญ่ทั้ยวง
 ถ้าชุนนางผู้โคถ้ออาญาสิทธิจะรับทำหนังสือขั้ญญาทางค้าขายไค้ กั้ให้
 เอกแมนรอบเขตกลับออกมาถึงเมืองวาชิงตัน ังจะบอกขั้ญญา
 ให้ชาตินิกรันรู้ทั้ ๒๔ หัวเมืองให้รู้ทั้วกัน ความคังนี้ เราได้เขียน
 ขั้ญอันเรยกชอน ผู้สำเรราชการเมืองวาชิงตัน ทั้วลายมือของเรา
 ปักตราสำหรับคั้เจ้าเมืองไว้เป็นสำคัญ หนังสือคั้ทำที่เมืองวาชิงตัน
 เขียนณวันเดือนยแรม ๑๑ คั้ คั้กราชฝรั่ง ๑๘๓๓ บั้เกาะตรีศก

วัน เดือน ๔ แรม ๑๒ คั้ บั้มะโรงจั้วคก ฝรั่งมาแต่เมือง
 นิกรัน เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมสั้มเก้พระพุทเจ้าอยู่หัว ณะพระ
 ทั้งอมรินทรวินิจฉัย ออกใหญ่

เป็นฝรั่งเอกแมนรอบเขต ชุนนางที่ ๑ คาอิกกั้มาเกัน นายกำนัน
 รมนายทหารที่หนึ่ง ๑ แปรเวนตะเนนเต นายทหารที่หนึ่ง ๑ บาเรน
 ตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑ ฝอลยตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑
 การอนรองตะเนนเต นายทหารที่ ๑ โคมักรอนตะเนนเต นายทหาร
 ที่ ๑ เกรวัฝักรอนตะเนนเต นายทหารที่ ๑ แวนสิริงตะเนนเต
 นายทหารที่ ๑ มอริชอน เสมียน ๑ ดิกนชมิช ๑ รวม ๑๑ คน

วันจันทร์ เดือน ๕ ชน ๑๒ คั้ บั้มะเส็งเบญจศก (จ.ศ. ๑๑๘๕)
 ปักตราหนังสือขั้ญญา ๒ ฉบับ ทรายั้วแก้วปักท้ายหนังสือคั้กลาง
 ทรายั้วปนก เอกแมนรอบเขตปักท้ายหนังสือคั้ศก ทรายั้วฉั้นปักประจำคั้

ฉบับหนึ่งเอกแหมนรบเบตเอาออกไปเมืองมริกัน ฉบับหนึ่งเสมียน
ตรากรมมาเอาไปให้พระราชโกษาไว้ห้องพระมาลาญา

ณวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ยมะเสงเบญจศก เอกแหมน
รบเบต ๑ มอแลสทเนนเต ๑ มอริชชน เสมียน ๑ กิกนอมอ ๑
แอนสี ๑ หักคนไปคแต่พระบรมศัพพระราชวังบวร ฯ อยู่ค้ำลาเหนือ
พระที่นั่งสุทธาสวรรค์

ณวันพฤหัสศก เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาย่ำ ฝรั่งไกล่องไปกรุง
เป็นกำปั่น ๒ ลำ เรืออาษากรมบรรทกลิงของพระราชทานคอยแทน
ลำหนึ่งไป ฝรั่งลงกำปั่นนอกหลังเต้าน้ำลึก

นายบริตชน ชาตอังกฤษ ถือหนังสือของบริษัทอีสต์
อินเดียเข้ามาขอทำสัญญาซื้อขายช้างไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑

เมื่อยจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๓ บริษัท
อีสต์อินเดีย แท่งให้นายบริตชน ซึ่งเรียนชื่อในหนังสือพระราช
พงศาวดารว่า มีสเตอร์ฤทธิรสซอน เข้ามาขอทำสัญญาซื้อขาย เพื่อ
จะให้กิจการดำเนินโดยสะดวก สงคามความประสงค์ของบริษัท จึง
มีอักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ให้นายบริตชน
ถือเข้ามาด้วย ทำนองเหมือนกรมวังกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช ที่ขาดหลวงฝรั่งเศเรเข้ามาตั้งสำนักสวน
ศานนาครีศกัฏฐ์ ไก่บูลขอพระราชทานพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ แลมหา
สมณบาล์ของโป๊ปเจมูเข้ามาเป็นสำคัญ ช้างฝ่ายไทย พยายาม

ทุกอย่างที่จะแสดงให้อังกฤษเห็นไมตรีจิตอันดียิ่ง จึงจัดการรับ
นาวิกชั้น ตามที่ปรากฏเรื่องราวอยู่ในพระราชพงศาวดารรัชกาล
ที่ ๓ ดยรับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง ท่วงทีคล้ายกับได้รับ
รองทุก เป็นกรให้เกียรติยศอย่างสูง มีข้อความพิสดารถึงกล่าว
ไว้ต่อไปนี้

มิสเตอร์ฤทธิสซอน อังกฤษ ถือนายการค้าสันเจ้าเมืองบังกลาเข้ามา
ทางบก เจ้าเมืองเมระกำเดิมให้เจ้าเมืองตกราน คุ่มมณูพระม้านั้น
พาหนะเข้ามาด้วย ๑๐๐ คน เดินทางมาทางเมืองกาญจนบุรี มาหา
พระยาราชนบุรี ๆ จะรักเรือส่งเข้ามาก็ไม่ยอม แล้วจึงมาเมืองนคร
ชัยศรี พักอยู่ศาลากลาง จะข้ามแม่น้ำเมืองนครชัยศรีเข้ามารุงเพ
มหานคร พระนครชัยศรีตอบว่าทางช้างเดินไปไม่ได้ ทางนั้นเป็นหล
เป็นหลุมเป็นร่องสวนทั้งนั้น มิสเตอร์ฤทธิสซอนว่าพวกมณูว่าไปได้
พระนครชัยศรีตอบอีกว่าเดินไปแต่ละคนเดินเท้า ถ้าจะเอาช้าง
เข้าไปถึงกรุงก็จะต้องเดินข้ามไปถึงกรุงเก่าจึงจะไปได้ ถ้ามิสเตอร์
ฤทธิสซอนจะเข้าไปทางนี้ให้ได้ ข้างจะไปติดหล่มอย่างไร จะโทษแก่
ข้าพเจ้าไม่ได้ ถ้าจะไปทางเรือข้าพเจ้าจะจัดส่งเข้าไปให้ถึง มิสเตอร์
ฤทธิสซอนก็ยอม ความเรื่องพระนครชัยศรีคิดเสียไม่ให้เข้ามาทางบก
ไถ่นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโอรสนัก มิสเตอร์ฤทธิสซอน เข้ามาถึง
กรุงเทพมหานครในเดือน ๓ ข้างแรม ให้อาศัยอยู่ถ้ำขันทันแตร ที่วัดหน้า
วัดประยุรวงศ์ ปลูกแก้วโวงให้พวกมณูพระม้าน้อย มิสเตอร์ฤทธิสซอน
ได้ไปหาท่านเจ้าพระยาพระคลัง สำแดงหนังสือสำหรับตัว และอักษร

ศาสนเจ้าเมืองบังกลา ซึ่งมีมาทูลเกล้าฯ ถวายว่า ที่เมืองมอญ
 เมืองพระมาเกิดความไข้ โศกระบือล้มเสียชีวิตอันมาก จนไม่มีโ
 กระบือจะทำนา เจ้าเมืองบังกลาขอให้ลูกค้าซื้อโศกระบือออกไปจะได้
 ทำไร่นา ข้อ ๑ ว่า ราษฎรอยู่ในบังคับอังกฤษ ซื้อช้างมาโศกระบือ
 ในแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน เจ้าของช้างมาโศกระบือ
 รับเงินไว้แล้ว ก็ไม่ให้ช้างมาโศกระบือ ท่านเจ้าพระยาพระคลัง
 ทวยว่า ที่แผ่นดินสยาม ช้างมาโศกระบือเป็นกำลังราชการแผ่นดิน
 และศึกสงครามมีมาโคธาคัย จะปล่อยให้ลูกค้าซื้อออกไปแล้ว
 บ้านเมืองก็จรวังโรยเสีย ดอยกำลังไป และที่เมืองเชียงใหม่
 เมืองนครลำพูนนั้น เงินทองเกียจขัดกันอย่างไร ก็ให้ข้าหลวง
 ขึ้นไปชำระคืนให้แก่เจ้าของ มีสเตร็ดดท์ชชอนกับยม
 ครั้นณวันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ มีสเตร็ดดท์ชชอนไปเข้าเฝ้า
 ออกใหญ่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายเครื่องราชบรรณาการ คือ
 ถ้ามองทำด้วยกระต่าย เขียนเป็นแผนที่เมืองลอนดอน หีบเพลงยาว
 ๑ คอก กว้าง ๘ นิ้ว สูง ๗ นิ้วหีบหนึ่ง ขอบปักคอกไม้กระเบื้องลาย
 เขียนทองคำหนึ่ง ขวดยุพระโองการเบื้องลายเขียนทองคำหนึ่ง ขวดย
 กระเบื้อง ๔ เหลี่ยมมีจุกลายเขียนทองคำหนึ่ง ขวดยแก้วรูปมงกุฎเจ้า
 แผ่นดินอังกฤษขวดยหนึ่ง ขวดยแก้วเจียรในมีจุกรูปสูงค์หนึ่ง ขวดยแก้ว
 พิมพ์รูปค่อมค์หนึ่ง ขวดยแก้วเจียรในพิมพ์เล็กค์หนึ่ง ขวดยแก้ว
 เจียรในเป็นตะเกียงค์หนึ่ง พรหมวิลาสกว้าง ๑ คอก ๖ นิ้ว ยาว ๔ คอก

๑๐ วันวันหนึ่ง พร้อมวิลาสยาว ๓ วา กว้าง ๘ ศอกวันหนึ่ง แล้ว
 เขาของไปถวายกรมหลวงวรจักรธรนคร ไปก้านัลเจ้าพระยาบดินทร-
 เกศา เจ้าพระยาพระคลัง ของหลวงพระวาทานคอบแทน ช้างพลาย
 สูง ๕ ศอกเศษข้างหนึ่ง เจ้าพระยาพระคลังคอบแทน ช้างพลาย
 สูง ๔ ศอกเศษข้างหนึ่ง แล้วมีสเตอร์ฤทธิชสีซอนก็ถวายบังคมลา
 กลับไปเกินคักไปทางเมืองสุพรรณบุรี ไปออกด่านอุทัยธานี^(๑)

ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗

ผู้สำเร็จราชการอินเฑียของอังกฤษ ได้แต่งให้นายร้อยเอกเฮนรี
 เบอร์นีย์ เข้ามาขอทำสัญญาการค้าขายเป็นต้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘
 ซึ่งไทยก็ยินยอมโดยตามความประสงค์ของอังกฤษ ได้ตกลงกันทำ
 เป็นหนังสือสัญญา ๑๔ ข้อ ทั้งได้มาแต่ก่อนแล้ว ฉะเพาะข้อ ๑๓
 แห่งสัญญาฉบับนั้น มีความว่า

ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรและไพร่
 พลเมืองเมืองไทร และคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรระไต้ไปมาค้าขาย
 อย่างเดิม และโคกระบือเปิดไก่อ้าวเปลือกข้าวสาร ซึ่งเป็นเสบียง
 อาหารไพร่พลเมืองเมืองเกาะหมาก และกำปั่นในเมืองเกาะหมาก
 ต้องการซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี และปากน้ำคลองใด ๆ
 ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยขาด ไทยเรียกเอาภาษีจึงกอบตามสมควร

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ หน้า ๑๘๗

ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยาบวรฯ กลับออกไปแต่กรุงฯ จะปล่อยครอบครัวข้าทาสย่ำคนสนิทของพระยาไทรคนเก่า ให้กลับคืนไปอยู่ตามชอบใจ อังฤๅษสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเมืองไทร อังฤๅษไม่มารบกวณเอาเมืองไทร และไม่ให้พระยาไทรคนเก่าถ่วงช้าไพร่ของพระยาไทรคนเก่า ไปรบกวณไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่เมืองไทร และเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย และอังฤๅษสัญญาว่า จะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่เกาะหมาก เมืองเป้ใหญ่ เมืองเป้พระ เมืองสลาบอ เมืองพระมา ถ้าอังฤๅษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่ เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีข้าวเปลือกข้าวสารเมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังฤๅษสัญญาว่า ไทยแขกจีนซึ่งอยู่ณเมืองเกาะหมากจะมาอยู่ณเมืองไทร อังฤๅษไม่ห้ามปราม

“เมื่อทำหนังสือสัญญากับอังฤๅษเสร็จแล้ว การที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดให้เป็นไปตามหนังสือสัญญา การอย่างอื่นไม่ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องอย่างใด มีอยู่เรื่องเดียวแต่ที่อังฤๅษจะต้องเราตัวเจ้าพระยาไทร (ปะแวน) ไปจากเกาะหมาก ด้วยตั้งแต่เจ้าพระยาไทรหนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก ไม่ได้ไปอยู่เปล่า ก็พวกเพี้ยชูงอังฤๅษจะให้มาตีเมืองไทรคืนให้อยู่เสมอ ครั้นเห็นว่าอังฤๅษไม่ตีเมืองไทรก็แต่งคนไปยุยงราษฎรในเมืองไทรให้ก่อการกำเริบต่าง ๆ ฝ่ายข้างอังฤๅษที่ปกครองเกาะหมากนั้น ตามเนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุของอังฤๅษ ภูความเห็นต่างกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งอยากให้

อังกฤชยกกองทัพมารบไทยที่เมืองไทร อีกพวกหนึ่งจะเป็นกบฏว่า
 รัฐบาลอังกฤชที่อื่นเคียดแค้นไม่มีความประสงค์ที่จะมารบไทย แต่แกล้งเห็น
 ประโยชน์ว่า การที่เจ้าพระยาไทรอยู่ที่เกาะหมาก และแกล้งก่อการ
 รุนแรงต่าง ๆ ในเมืองไทรนั้น เป็นเหตุให้ราษฎรเมืองไทรพากัน
 อพยพไปอาศัยอยู่ในแดนอังกฤชมาก เป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่
 แผ่นดินของอังกฤช จึงเป็นแต่พูดว่ากล่าวห้ามปรามเจ้าพระยาไทร
 แต่หาได้กวัดจันจริงจ้องอย่างไรไม่ เจ้าพระยานคร ฯ ได้พากเพียร
 ทำการที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤช ให้เหมือนกับเมื่อเจ้าพระยาไทร
 (ประจักษ์) ปลกครองบ้านเมืองอยู่ และเขาใจใส่ปลกครองราษฎรใน
 เมืองไทรให้ได้รับความผาสุก ความซื่อสัตย์ปรารถนาอยู่ในจดหมายเหตุ
 ของนายพันโท โล ซึ่งเป็นคนอังกฤชแต่ไว้วางใจจริงเมื่อไทยปลกครอง
 เมืองไทรนั้น ปลกครองดีกว่าเมื่อครั้งเจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เลียบ
 อีก แต่อังกฤชที่เกาะหมากก็ไม่ได้มีการอย่างใดในเมื่อเจ้าพระยาไทร
 นรจากคอบำขอกกล่าวของเจ้าพระยานคร ฯ ว่าการที่รับเจ้าพระยาไทร
 ไว้ที่เกาะหมากนั้น ทำตามขนบธรรมเนียมของประเทศใหญ่ทั้งหลาย
 ซึ่งยอมให้ผู้หนึ่งระบุมั่งขึ้น ได้พึ่งพาอาศัยในแดนดินเป็นที่อยู่ กับ
 อีกอย่างหนึ่งได้ให้ไปว่ากล่าวแก่เจ้าพระยาไทรว่า ถ้าเจ้าพระยาไทร
 ปรารถนาไทยที่เมืองไทรบุรี จะยกเงินค่าเช่า ไม่ยอมให้คามสัญญา
 เช่าเกาะหมาก คำที่ว่านี้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด เพราะเจ้าพระยาไทร
 ไม่ได้มารบกวณไทยขัดเคืองด้วยตนเอง เป็นแต่ลอบหนุณหลวให้
 ให้ผู้อื่นมาถ่วงการกำเริบ ครั้นเมื่อรัฐบาลอังกฤชในอินเดียนำสัญญา

กับไทย รัชชอนันต์คงว่าจะเอาเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น ถึงเวลาที่จะ
เอาตัวเจ้าพระยาไทรไป เจ้าพระยาไทรไม่ยอมไปจากเกาะหมาก
อังกฤษจะบังคับ เจ้าพระยาไทรก็แต่งตั้งนายความให้ฟ้องในศาล ว่า
เจ้าเมืองเกาะหมากจะทำให้เสื่อมเสียอิสสรภาพผิวกฎหมาย ต้องเป็น
ความกันอยู่ยกหนึ่ง ครั้นเจ้าพระยาไทรได้ระหัดระเหินว่า ศาล
จะตัดสินตามหนังสือสัญญา ก็อพยพหลบหนีไปอยู่ที่ตำบลยรวธ ในแขวง
เมืองแปะ อังกฤษต้องส่งเรือรบไปจับ ถึงเกิดต่อสู้กัน ทหารอังกฤษ
ยิงพวกเจ้าพระยาไทรตายหลายคน ข้างอังกฤษก็ตายบ้าง จึงจับ
เจ้าพระยาไทรได้ ให้เอาตัวไปคุมไว้ที่เมืองมะละกาแต่นั้นมา

ต่อมาถึงรัชชัตติวงศ์ รัชศักราช ๑๒๐๓ พ.ศ. ๒๓๔๔
เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) แต่งให้คนูกาธิ ผู้บุตร กับคนูกาเก็บ
ถือหนังสือเข้ามายัง กรุงเทพฯ ขอให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูล
ขอรับพระราชทานโทษที่ได้กระทำความผิดล่วงพระราชอาณาเขต
หลัง จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รัชการสนองพระเดช
พระคุณต่อไป เวลานั้นประจักษ์ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ปาส
ว่าง ภัยคนูกาสนับถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงโปรดให้ย้ายคนูกาหนุ่ม มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ปาส
และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานเจ้าพระยาไทร
(ประจักษ์) ให้กลับว่าราชการฉะเพาะเมืองไทรที่แบ่งใหม่^(๑)

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ ในคำ
ชี้แจงว่าด้วยเรื่อง มูลเหตุแห่งจดหมายหอดองอุดมสัมพันธ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เข้ามารับราชการเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี ตามกำหนดที่แบ่งใหม่ตั้งกล่าวมาแล้ว เจ้าพระยาไทรตั้งใจปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความส่งบรายคาบ สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง มีหนังสือสั่ขาทามไปยังผู้สำเร็จราชการอินทียของอังกฤษ ว่าบัดนี้ทรงพระกรุณาขยเลียงเจ้าพระยาไทรเก่าเช่นเดิมแล้ว ขอให้ยกเลิกหนังสือสัญญาที่ไ้ทำกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ ฉะเพาะข้อ ๑๓ อันเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรีนั้นเสีย ฝ่ายผู้สำเร็จราชการอินทียของอังกฤษก็เห็นสมควรตาม มีข้อความตอนนั้นเล่าไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียงว่า

ครั้นวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำนั้น มีสเฮอร์บนำเจ้าเมืองสิงคโปร์ ฝากหนังสือแขกมาถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง ใจความว่า ไ้รับหนังสือของท่านฉบับหนึ่ง ลงวันพฤหัสบดีเดือน ๑๑ ค่ำจุลศัทรศก (พ.ศ. ๒๓๘๔) ความในหนังสือนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าเมืองไทรคนเก่ากลับคืนมารักษาเมืองไทรตามเดิม แล้วท่านขอขกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ ว่าด้วยการเมืองไทรเสียข้อ ๑ ข้างเจ้าไ้ฝากหนังสือไปถึงเจ้าเมืองยังกลาแล้ว เจ้าเมืองยังกลา สั่งให้ข้าพเจ้าทำหนังสือมาถึงท่านว่า ที่ระยหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้นก็ให้ยกเลิก แต่ให้มีความแทนข้อ ๑๓ ลงใหม่ว่า อังกฤษสัญญากับไทยว่า อังกฤษไม่ยอมยกไ้เมืองไทร และจะไม่ยกไปไ้

เมืองไทรแล้วสัญญาว่า จะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรเก่า ซึ่งเป็นคนร้าย
ทำรบกวนภายในเมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่
ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองเประ เมืองสลังน และเมืองพะมา
ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ คิจะรักให้ไปเสียบเมืองอื่นที่ไกล ๆ ถ้า
อังกฤษไม่ให้ไปอยู่เมืองอื่นเหมือนอย่างสัญญานี้ ให้ไทยเรียกภาษี
ข้าวเปลือกข้าวสารตามเดิม ข้าพเจ้าได้บอกไปถึงเจ้าเมืองบังกลา ๆ
ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ซึ่งโปรดให้เจ้าเมืองไทรเก่ากลับไปอยู่เมืองไทร
นั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีนัก หนังสือลงเดือนออกโทเบอร์ คฤสท
ศักราช ๑๘๔๒ ตรงกับเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ขาล รัตนาศก (พ.ศ.
๒๓๘๕)^(๑)

แต่ข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ก็นำมาแล้วไว้นี้
สมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสงสัยว่า บางทีความจริง
จะแตกต่างไปอีกอย่างหนึ่ง จึงทรงทักท้วงไว้ว่า

ความ ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชชเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกไทย
พระราชทานเจ้าพระยาไทร (ประจัน) แล้ว โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง
มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์ ขอยกเลิกสัญญาข้อ ๑๓
ในตอนที่ว่า อังกฤษรับสัญญาจะป้องกันไม่ให้พวกเจ้ายาไทรเข้ามา
ทำร้ายเมืองไทรบุรี และอังกฤษรับจะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น
หนังสือสัญญาก่อนนี้ใกล้เคียงจริง แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่า จะเป็นด้วย

อังกฤษขอเล็ก มีไชไทยขอกังกล่าวไว้ ในพระราชพงศาวดารฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^(๑)

อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ประเทศสหปาลิรัฐอเมริกา แกลงให้
เอกมัครอเบตเป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
และการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม
พ.ศ. ๒๓๗๕ หัวใจสำคัญในข้อสัญญาคราวนั้น ก็คืออเมริกันยอม
ให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนากเรือ
คิดเป็นวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่า บรรทุกแต่ขี้เถ้าเข้ามา
หาซื้อสินค้า เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท ข้างไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่า
ปากเรือเช่นว่าแล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก

“ก็และในสมัยนั้น ทั้งในหลวงและเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อย ยังประกอบการค้าขาย ตามประเพณีซึ่งมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า
แต่งเรือของตนเองไปซื้อขายสินค้าถึงนานาประเทศบ้าง เช่าระวางเรือ
ของผู้อื่นฝากสินค้าไปมาบ้าง ส่วนการค้าขายของหลวง ยังมีพระคลัง
สินค้าสำหรับซื้อขายสินค้าบางอย่าง ซึ่งห้ามมิให้ผู้อื่นซื้อขายเป็น
ประเพณีมา พวกอังกฤษและอเมริกันเมื่อมีหนังสือสัญญาแล้ว กล่าว
หาว่ารัฐบาลแย่งค้าขาย และตั้งพระคลังสินค้าเก็บภาษีโดยทางอ้อม
ไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายข้างไทยว่าไม่ได้ทำผิดสัญญา เพราะพวก

(๑) จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ตอนประชุมความท้ายเรื่อง หน้า ๔๑๖

จดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตียทูตอเมริกัน
เข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๕๓

ณวัน^๕ขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๕ รุกศักราช ๑๒๑๒ บวชโทศก กำนัน^๕ไฟ

ทำด้วยเหล็ก กระบี่คันช่อเล็กด้วยหนังสีงาช้างเมืองสิงคโปร์ กำนัน^๕สี
เซอร์เซมสบก เข้ามาส่งที่เมืองสมุทรปราการ แล้วกำนัน^๕ไฟกระบี่คัน
ช่อเล็กกลับไปณวัน^๕ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๕ เพลากลางรุ่ง รุ่งขึ้นณวัน^๕ขึ้น ๑๒ ค่ำ
เดือน ๕ คอยนอกเข้ามาแจ้งว่า เห็นกำนัน^๕รบใหญ่ ๓ เสาเข้ามาทอดคอยู่
นอกสันดอนน้ำลึก ๑๑ แต่สังเกตเห็นว่าจะเป็นกำนัน^๕รบชาติอเมริกัน

เพลานั้นสมเด็จพระบรมมหาอนชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศ
รังสรรค์ พระนายไวยวรนาถ บังอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ จึงมีรับสั่ง
จัดให้ขุนปริชาชาณสมุทรพูดภาษาอังกฤษได้ กับคนชาวการ ๖ คน
ขึ้นเรือศิระณวนยาว ๔ วาออกไปที่กำนัน^๕ ขุนปริชาชาณสมุทรกลับเข้ามา
แจ้งว่า ไปถึงกำนัน^๕รบ กำมะโครทิก แจ้งว่ากำนัน^๕รบชื่อว่าแปะโมค
ยาว ๒๖ วา ขากกว้าง ๖ วาคืบ กินน้ำลึก ๑๑ ศอก คนในลำกำนัน^๕
ชาติอเมริกัน กำมะโครทิก ๑ บาลเลศเตีย ทูต ๑ คิคมิต กระบี่คัน ๑
นายทหาร ๑๗ คันหนูลูกเรือ ๑๘๖ รวม ๒๑๖ คน จีนคนใช้ ๕ คน
รวม ๒๒๐ คน มีบนลำหริยดำ ขันโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๘ นิ้ว
๑๘ กระบอก ขันโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๑๐ นิ้ว ๔ กระบอก
รวม ๒๒ กระบอก มาแต่เมืองอเมริกัน ไปเมืองจีนแล้วกลับมาเมือง
สิงคโปร์ แต่มาอยู่ที่เมืองจีนกับเมืองสิงคโปร์ประมาณ ๔ ปีเศษ มี

หนังสือเปรสิเดนตเจ้าเมืองอเมริกันมา^(๑) ให้ข้าเลศเคียบเป็นทูตไปทำ
หนังสือสัญญาการค้าขายกับเมืองญวน ไปเข้าอยู่ที่ฮั่วทวน ๑๐ วัน
หาพบปะขุนนางญวนไม่ ฝากแต่หนังสือไว้ แล้วใช้ใบมารากฮั่วทวน
๘ วันถึงที่นอกสันดอนน้ำลึก ๕ วา ขุนนางในกำปั่นฝากหนังสือเข้ามา
ถึงพระนายไวยวรรณาดฉยหนึ่ง แปลได้ความในหนังสือว่า หนังสือ
กำมะโคตหรือหิขขุนนางนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน บอกมายังพระนายไวย
วรรณาดให้แจ้งว่า เปรสิเดนตเจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ข้าเลศเคียบเป็นทูต
เข้ามาณกรุงศรีอยุธยา ขอให้พระนายไวยวรรณาดจ้กเรือที่สมควรไปรับ
ทูตเข้ามา ถ้าพระนายไวยวรรณาดพบกับทูตที่เข้ามาแล้วก็ให้รับโดยคิ
ก้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มีใช้เป็นคนน้อย และเขาจะใคร่ทราบว่
ความใช้ที่กรุงฯ กับเมืองสมุทรปราการเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้เขียน
หนังสือออกไปให้ทราบความก่อน มีความมาในหนังสือแต่เท่านั้น พระ
นายไวยวรรณาด พระยาสุรเสนา พระยาไชยวัฏกราชเศรษฐี พระยาราช
วังสรค์ พระยาวิเศษศักดิ์ฯ แจ้งความแล้วบอกขุนนางกรมเทพฯ ๗ จึง
ไปรบกเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจ้กเรือรบไล่สลักมีเสาะใบเก่งทั้งบั๊กองทวน
พลแวงไล่เสาะแคงหมวกแคงส่งลงไปให้ แล้วสั่งให้ปลุกเรือรบทุก
เรือนใหญ่ ๕ ห้างเคลื่อนรอบหลังหนึ่ง โรงครัว ๓ ห้องหลังหนึ่งโรงพัก
คนใช้ ๓ ห้องหลังหนึ่ง ที่หน้าวัดประยุรวงศาวาส ให้เจ้าพนักงานจ้ก
สิ่งของไปเตรียมไว้ณโรงพักฝรั่งให้พร้อม สำหรับทูตจะได้อาศัย ำรงอยู่
ในหมายรับสั่งนั้นแล้ว

(๑) คือประธานาธิบดีชอเคเดอ

ครั้นณวันชน ๑๔ คำเคื่อน ๕ เพลาเช้า พระนายไวยวรนาถ พระยา
สุรเสนา พระยาไชยภูกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดิ์
ซึ่งลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการบอกขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ว่าทุกคนนี้
ให้ส่งขึ้นมาเมื่อไร พระยาพิพัฒน์โกษาตอบลงไปว่า เพลานี้ยังติดการ
พระศพพระเจ้าลูกยาเธออยู่^(๑) ให้คงไว้ถึงวันแรม ๗ คำเคื่อน ๕ สัน
การพระศพแล้วจึงให้ส่งทุกคนไป แต่พระนายไวยวรนาถให้ขึ้นไปคิด
ราชการณกรุงเทพ ฯ แล้วจึงให้กลับลงมา

ครั้นถึงวันแรม ๕ คำเคื่อน ๕ เพลากลางคืน พระนายไวยวรนาถ
พระยาสุรเสนา พระยาไชยภูกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษ
ศักดิ์ จึงจัดให้หลวงยกกระบัตร หลวงอาณนรงค์ หลวงวสุนทรเทศ
เจ้ากรมทหารขึ้น หลวงฤทธิสรเทศ ผู้รั้งแม่ขึ้น ลำมผู้รั้ง ๒ คน
ขึ้นเรือรบไล่สลักที่ส่งลงไปลำ ๑ กับเรือแม่ท่วยยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๓ ลำ
คนแหวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแคงหมวกแคงมีงทวนขึ้น ออก
ไปรักษาที่กำปั่นโยเสพบาเลศเคียบทุก ๑ มีคนอารีหมอกัน ๑ คนใช้ ๑
ลงจากกำปั่นมาลงเรือทไปรับ เรือออกจากกำปั่น กำมะโคระหิทธิให้
ยิงขึ้นส่งทุก ๒๑ นัด วันแรม ๖ คำเคื่อน ๕ เพลาเช้า ๓ โมงเรือ
ซึ่งไปรักษาเข้ามาถึงเมืองสมุทรปราการ ให้ยิงขึ้นขอมลเสด็จสมุทรวัย

(๑) พระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๘๒ รวม
๕ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงเกศณี ๑ พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว ๑
พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ ๑ พระองค์เจ้าชายจินดา ๑

ทุก ๒๑ นก พระยาวิเศษสงครามทำกับข้าวของกินอย่างฝรั่งเลี้ยงกบทุก
ที่ศาลากลางเมืองสมุทรปราการ แล้วส่งกบเข้ามาถึงเมืองนครเขื่อน
ขันธ์ เพลาบ่าย เจ้าเมืองกรมการได้รับเลี้ยงกบทุก เอาของมาทักทุก
พักที่ศาลากลางเมืองนครเขื่อนขันธ์ แล้วส่งกบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ
จนอยู่ที่เรือนปลูกกล้วยไม้หน้าวัดประยุรวงศาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า จักให้พระยาวิเศษสงคราม
จางวางทหารแม่นปืน ๑ หลวงวุฒิศรเทศ เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑
หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑ แต่งตัวโง่โง่งลงไปด้วย
รับทุกชั้นเรือนพัก แล้วสั่งให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่ง เบิกเอาเงินที่
เจ้าภาษีกรมท่าพระคลังสินค้า จักพวกครัวฝรั่งมาอยู่สำหรับทำกับข้าว
ของกินอย่างฝรั่ง เลี้ยงทุกตัวทุกทะกกลับ

ครั้นณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ขาเลศเคียดทำหนังสือให้ล่ามมาส่ง
ให้พระนายไวยวรรณดุษฎีหนึ่งในหนังสือว่า หนังสือมิคยาเลศเคียดฝาก
มาถึงคุณพระนายไวยวรรณ จะใคร่ให้ท่านทราบบอกว่า เจ้าแผ่นดิน
เมืองอเมริกันสั่งข้าพเจ้าให้ถือหนังสือของเจ้าแผ่นดินนั้น มาถวาย
แก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในเมืองไทย ข้าพเจ้าขอให้ไต่ช่องไต่โอกาส
จะได้ให้หรือปรึกษากันกับขุนนางผู้ใหญ่อันทั้งเป็นธุระที่วากล่าว จะได้
เอาหนังสือเข้าถวายตามรับสั่ง อันจะได้ช่องนั้นยิ่งเร็วยิ่งดี หนังสือมา
ณวันศุกร์แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บิจอโตศก พระนายไวยวรรณทำ
หนังสือตอบไปให้ขาเลศเคียดฉบับหนึ่งว่า หนังสือพระนายไวยวรรณ
หัวหมื่นมหาดเล็ก มายังมิคโยเสฟขาเลศเคียด ด้วยมีหนังสือ

มาถึงเวลานั้นก็ได้แก่แล้ว ได้นำเอาความขึ้นกราบเรียนแต่ท่านเสนาบดี
 ผู้ใหญ่ เสนาบดีผู้ใหญ่ว่า ครึ่งก่อนฮิสตาโกนิโคคาชอเมริกาทำเมือง
 อเมริกันให้เอกแมนรอเขตขุนนาง เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา
 เป็นทางไมตรี จะให้ลูกค้าชาวอเมริกาเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ ท่าน
 เสนาบดีผู้ใหญ่นี้มีความยินดี จึงพร้อมกันทำหนังสือสัญญา กับเอกแมน
 รอเขตเป็นไมตรีทางค้าขาย เอกแมนรอเขตได้เอาหนังสือสัญญาเอก
 ไปบอกทราบทำเมืองอเมริกาในหนังสือสัญญาแล้ว ว่าขุนนางผู้ใหญ่
 ผู้น้อยเมืองอเมริกา เห็นก็พร้อมกัน ไปบอกทราบสำหรับเมืองมาทกัน
 หนังสือสัญญา อีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่นคร ฯ และขุนนาง
 ผู้ใหญ่เมืองอเมริกา ก็เห็นก็พร้อมกันทำของฝ่าย แล้วทางไมตรี
 กรุง ฯ ก็เมื่ออเมริกาถึงสนิทกันทุกวันนี้ ซึ่งบาเลศเคียเข้ามา
 ครั้นนี้จะเสีย ทูลละออง ฯ ในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น ยังไม่ควรก่อน
 จะว่าด้วยการซื้อขายประการใด ก็ให้มีพิกจากนั้นก็ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่
 ไกลฉันททางไมตรีเด็ก หนังสือมาฉวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ
 โทศก แล้วท่านเสนาบดีจึงให้ล่ามมาบอกกับว่า เป็นอย่าง
 ขอรรมเนียมมาแต่ก่อน ทูลมาถึงที่ตกแล้ว ให้ให้กระษัตริย์หนังสือ
 ไปแปล รู้ความแล้วจึงให้น้ำทุกเช้าเช้า ฉวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕
 เพลาเที่ยงจะให้เรือลงมารับหนังสือ บาเลศเคียก็ยอม ท่านเสนาบดี
 จึงสั่งให้เจ้าพนักงานจัดแจงเรือไว้จะมารับหนังสือพร้อมแล้ว

ครั้นรุ่งขึ้นเพลาเช้าบาเลศเคียให้มิชชันนารีหม่อมมาบอก
 มีหนังสือมา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งเป็นหนังสือเรดิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกา

ถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง ฯ เมื่อทอดเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ
แล้ว จึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อีกฉบับหนึ่ง
เป็นหนังสือเปรสิเคนต์ มีมาสำหรับตัวทูล ไม่ได้มีมาถึงผู้ใด จะ
ให้ไปรับนั้นไม่ได้ การซึ่งจักเรือไว้จะให้ไปรับหนังสือก็หาได้ ไปรับไม่
ด้วยครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม^(๑) หาอยู่ไม่ ออก
ไปราชการสักเลขาหัวเมืองฝ่ายตะวันตก จึงไปรบกเกล้า ฯ ให้พระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา^(๒) จางวางพระคลังสินค้ารับทูตแทน

ครั้นวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โศก โศก เพลาย้าย ๓ โมงเศษ
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ๑ พระยาราชสุภาวดี ๑ พระยา
สุรเสนา ๑ พระพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาสุราราชมนตรี ๑ พระยา
เพชรบูรณ์ ๑ พระยาสวัสดิ์บุรี ๑ พระมหามนตรี ๑ พระศรีวิภักดี ๑
พระนายไวยวรนาถ ๑ พระนรินทร์เสนี ๑ มุมนราชามาตย์ ๑ รวม
๑๒ คน ข้าราชการ ณ กรุง ฯ และหัวเมือง พร้อมกันที่บ้านพระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นอันมาก ให้เอาเรือเก๋งทั้งบรรพพลพาย
ให้ครบกระบวน ไปรับไบเลฟบาเลตเตียที่เรือนพัก ครั้นเรือทอดมาถึงบ้าน
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ฯ ให้พระยาวิเศษสงครามจางวาง
ทหารชั้นใหญ่ หลวงวชุมสรวุฑ หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรม แด่งตัว
โอโง่ กับเจ้ากรมปลัดกรมนายทหาร ๘ คน ลงไปรับทูตที่สะพานตาม
ธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไทยนั้นพร้อมกันที่รับแขกวิตามธรรมเนียม

(๑) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

(๒) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

ระหาช่องโอกาสที่จะเอาราชศาส^๕นี้เข้าถวาย ตามคำสั่งเจ้าอเมริกัน
และเมื่อถวายราชศาส^๕นี้ของเจ้าอเมริกันแล้ว จะใคร่เอาหนังสือเข้าพเจ้า
แต่ไว้ฉบับหนึ่ง ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวที่คราวนี้ก็ยัง
เฝ้าอยู่นั้น หนังสือแปลพอเป็นใจความเป็นภาษาไทยแล้ว เพื่อท่านจะ
ได้ทราบ หนังสือทำวันอังคารแรม ๑๒ ค่ำเดือน ๕ ปีจอโทศก

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า อย่างธรรมเนียมกรุงฯ
ที่จะเอาหนังสือเข้าไปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวที่เวลานั้นไม่ควร จะพูด
จากการสิ่งใดให้พุกกับเสนาบดีให้รู้ความก่อน เสนาบดีทั้งปวงก็รักใคร่
กับชาติอเมริกันเป็นอันมาก ความระพุดจากระการใดก็จะให้พุก
กันไปตามการ ให้สมควรกับที่เป็นในทวีปอินเดีย

บาละเคียบตอบว่า จะเอาหนังสือให้กับเสนาบดีนั้นไม่ได้ จะขอ
เฝ้าเอาหนังสือฉบับนี้ถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ให้ถูกกับใน
หนังสือว่าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งมีเข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว จะไปรักฯ ให้ขุนนางคนใดพุกการอื่นนี้ จึงจะให้พุกความต่อไป

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า กรุงฯ กับเมือง
อเมริกันแต่ก่อนมาก็ยังหาเคยรู้จักอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองกันไม่ทั้ง
สองฝ่าย เมื่อปีมะโรงจัตวาศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)
เวกแมน รบเขากลัสนักหนังสืออินเรย์ก^๕สนเข้า เมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาขัดตรา
ประำมนักเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีได้จัดเรือกันยารับหนังสือ
มาแปลให้ท่านแล้ว จึงหาเวกแมนรบเขากลัสนักเข้ามาเฝ้าทูลละอองฯ สมเด็จพระ

พระพุทธรูปอยู่หัวแล้ว ท่านเสนาบดีจึงทำหนังสือสัญญาทางค้าขายกับ
 ซาคืออเมริกัน เอกแมนรอเบตพาเอาหนังสือสัญญาออกไปยึดตราเจ้าเมือง
 อเมริกัน ครั้นเขี้ยวออกสู่การค้ากราชฝรั่ง ๑๘๓๗ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๐)
 เอกแมนรอเบตกับขุนนางหลายคนเอาหนังสือสัญญาเข้ามาส่ง แล้วว่า
 ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในเมืองอเมริกัน มีความยินดีพร้อมกัน จึงได้ไป
 ตราเจ้าเมืองอเมริกันลงในหนังสือดวงหนึ่ง บัดตราสำหรับเมืองผูกมา
 ในหนังสือสัญญาอีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีก็ได้จัดแจงเรือสำเภาขึ้นของ
 ไปรับหนังสือสัญญากรุง ฯ กับซาคืออเมริกัน จึงให้เป็นไมตรีสนิทกันมา
 ที่กรุง ฯ จึงได้เอาหนังสือสัญญากันอย่างเอกแมนรอเบตเข้ามา ๒
 ครั้งเป็นธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้ ขาเลศเกียเข้ามาครั้งนั้นว่าคือหนังสือ
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามา เราได้จัดแจงเรือจะให้ไปรับหนังสือ ให้เป็น
 ยศเป็นเกียรติในเจ้าเมืองอเมริกัน เหมือนครั้งเอกแมนรอเบตเข้ามาด้วย
 สมเด็จพระพุทธรูปอยู่หัวรักใคร่ในเจ้าเมืองอเมริกันมาก จะให้ไมตรีอัน
 ยาวสืบไป ขาเลศเกียว่าหนังสือเข้ามาว่า ๒ ฉบับ หนึ่งว่าเป็นหนังสือ
 สำหรับตัวเจ้าเมืองอเมริกัน ให้มาให้คนที่ปวงรู้ว่าขาเลศเกียเป็นทูต
 เมืองอเมริกันฉบับหนึ่ง ค่ะขาเลศเกียก็เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธรูปอยู่หัว
 จึงจะถวาย ไม่สั่งให้ ฝึกอย่างธรรมเนียมเมื่อครั้งเอกแมนรอเบตมาทำ
 อย่างธรรมเนียมไว้แต่ก่อน ขาเลศเกียจึงเอาหนังสือคล้อยอกให้ดวงตรา
 (พระยาศรีวิพัฒน์) จึงทูลว่า ตราซึ่งยึดมาในหนังสือนั้นเรา
 ไม่สงสัย เราสงสัยอยู่แต่ว่า ตราไม่มียึดประจำแผ่นนี้ จะมาเขียนเอา
 อย่างไรก็เขียนได้ ฝึกกันอย่างที่เคยมาแต่ก่อน

บาละเตย็ทอขอว่า เจ้าเมืองอเมริกันเปลี่ยนกันมาหลายคนแล้ว
 เกยวันเจ้าเมืองอเมริกันจะมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ
 ก็มีไปอย่างนี้ มอขกญแจหีบหนังสือให้ผู้ถือหนังสือไปแล้วก็หาได้ยึด
 トラประจำณิกไม่

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า ซึ่งมีหนังสือไปถึง
 เจ้าเมืองฝรั่งเศส เจ้าเมืองอังกฤษ ใส่หีบลักญแจไปไม่ยึดตราทั้งนี้
 เราไม่รู้ เราถืออย่างธรรมเนียมครั้งเฮคแมนรอเบคเข้ามาทำหนังสือ
 สัญญาครั้งนั้น มีหนังสือยึดตราประจำณิกเข้ามาด้วยเป็นสำคัญ
 หนังสือเข้ามาครั้งนั้นว่าเป็นหนังสือเจ้าเมืองอเมริกัน ไม่ประจำณิกฝัก
 กับเมื่อครั้งเฮคแมนรอเบคเข้ามา จะเชื่อฟังยังไม่ได้ ที่กรุงฯ เราถือ
 พระ (พุทธศาสนา) ได้พักหาสัญญาเป็นธรรมเนียมลงแล้ว ถึงจะ
 นานไปสักเท่าใด ๆ ก็กลับธรรมเนียมไม่ได้

บาละเตย็ทอขอว่า หนังสือเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งนั้นจะรับ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือนั้นจะส่งให้ก็
 จะรับ แต่ก็จะให้เจ้าสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ ด้วยฝักธรรมเนียม
 มกรุงฯ อยู่

บาละเตย็ทอก็ลุกจากเก้าอี้ยืนขึ้นแล้วจึงว่า ถ้าไม่รับหนังสือแล้ว
 จะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกัน เขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย หันหน้าออก
 เดินไปประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก แล้วกลับเข้ามาถามว่า จะรับหนังสือ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือให้ไว้ก็ระบ

แต่ความในหนังสือสัญญาข้อ ๘ มีอยู่ว่า ชาวอเมริกันเข้ามาณกรุง ฯ
ก็ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ ขาเลศเคยผูกให้ ผิดอย่างธรรมเนียม
กรุง ฯ ไปดังนี้จะให้เข้าเฝ้าไม่ได้

ขาเลศเคยจึงว่ากับพวกหมอสอเมริกันว่า ให้หมอสอยู่เถิดข้าจะไป
แล้วขาเลศเคยก็ลงเรือไปโดยกำลังโทโส

ครั้นณวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ โยเสฟขาเลศเคยทูลทำหนังสือมา
ขึ้นนอก ความในหนังสือที่ขาเลศเคยขึ้นนั้นว่า มิคโยเสฟขาเลศเคย
ผู้เป็นราชบุตรยศเท่าเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขาขึ้นเป็นเมือง
เกี่ยว จะให้ถวราชศาสน์มาถวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ส่วนพิภพอาเซียทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานครศรีอยุธยาเป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้ว
ก็เห็นควรจะแต่งหนังสือไปมาเรียนท่านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ด้วยความ
ว่า เพลวานน์เมอซาฟเจ้าไปอยู่ที่หอเฝ้าเจ้าคุณ มีขุนนางเป็นอันคี่
อยู่พร้อมมีเจ้าคุณเป็นใหญ่ ซ้ำพเจ้าได้เข้าใจว่า จุระที่ประชุมกันนั้น
เป็นที่ระโงกปรึกษาศักยภาพการเอกราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถวมา ถวายแก่ท่าน
ผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครศรีอยุธยา เมื่อแรกเดิมเจ้าคุณได้ถาม
ข้าพเจ้าว่าด้วยออกมาจากเมืองอเมริกันเมื่อไร ข้าพเจ้าเห็นว่าคำถาม
ดังนี้มิได้เข้าใจในเรื่องความ อันเป็นเหตุให้ประชุมกัน แต่จะได้คอย
ให้ท่านทราบด้วยดี ท่านจึงได้ถามข้าพเจ้าต่อไปว่า ครั้นออกจาก
เมืองนั้นแล้วได้ไปแะที่เมืองอันยังหรือไม่ว่า คำถามอันนั้นข้าพเจ้ามิได้
ควรจะตอบประการใด ด้วยเหตุที่ประชุมกันเป็นที่ปรึกษาศักยภาพการ
ถวราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงนำหนังสือที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วส่งให้แก่

เจ้าคุณให้ทราบ เมื่อเจ้าคุณได้อ่านหนังสือนั้นแล้วท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า หนังสือที่กล่าวนั้นเป็นอย่างไร จึงเรียกว่าเป็นราชาศาสตร์ ข้าพเจ้าได้ตอบว่าหนังสือพระราชศาสตร์นั้นได้แปลเป็นภาษาไทย และคุณพระนายไวยวรนาถได้รัยฉบับหนึ่งเป็น ๔ วัน ๕ วันแล้ว คุณพระนายไวยวรนาถอยู่ที่ประชุมทั่วๆ ได้รัยความนี้ เจ้าคุณยังได้ว่าหนังสือราชาศาสตร์นั้นไม่มีศักราชสำหรับแผ่นดินเป็นสำคัญ ท่านยังมีได้เห็นหนังสือข้าพเจ้าจึงได้ใจหทัยอันเป็นที่รักษาเอาหนังสือพระราชศาสตร์ยกออกมาชี้ให้เห็นว่า มีศักราชหลวงสำหรับแผ่นดินอเมริกันดีไว้ตามธรรมเนียม เจ้าคุณก็ได้ว่าต่อไปว่า กระดาษอันต่อพระราชศาสตร์นั้น มิได้ฉีกตามอย่างแต่ก่อน ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ราชาศาสตร์ได้รักษาไว้ในหีบทำด้วยไม้จันทน์ มีกฏแห่งลูกเขียนทอง ตามอย่างที่ดีถวายราชาแด่มหากษัตริย์เจ้าชุกกิง อันได้รักษาคงนี้ก็เป็นด้วยหวังจะให้เป็นที่เกียรติยศแก่กษัตริย์แห่งมหานครนั้นเป็นอย่างดี เจ้าคุณได้อ้างว่า ด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมิสซอเบตคือราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ข้าพเจ้ามิได้มีช่องจะรู้ด้วยธรรมเนียมของมิสซอเบตใช่ทั่ว ไม่เป็นข้อใหญ่ ที่อันมิได้ถือ เมื่อเจ้าคุณว่าด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมิสซอเบตมาเป็นอันมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ถามว่า วันข้าพเจ้าจะไปที่ใดถวายพระราชาศาสตร์บ้าง สิบ เสน บกัผู้ใหญ่ระบอบหรือ มีนิยมเป็นพระกาไร เจ้าคุณได้รัยความว่าด้วยคราวมิสซอเบตคือราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ถามอีกว่า อันข้าพเจ้าจะไปที่ใดถวายราชาศาสตร์จะไปที่หรือมิได้ เจ้าคุณได้กล่าวว่า เสนาบดีจะรับหนังสือราชาศาสตร์ และครั้นได้รัย

กันระทึกแรงตามสมควร ข้าพเจ้าจึงได้ว่า ถ้าเสนาบดีทั้งปวงจะรัก
หนึ่งคือ และครั้นพิจารณาปรึกษากันแล้ว จึงจะคืนให้แก่ข้าพเจ้า
และข้าพเจ้าจะได้ถวายตามรัชสั่ง ข้าพเจ้าจะเอาหนังสือมอบให้เสนาบดี
ใดมิได้ชัก เมื่อข้าพเจ้าว่าดังนี้ไม่มีผู้ใดตอบประการใด ข้าพเจ้าเห็นว่า
เสนาบดีผู้ใหญ่มียอมให้เอาพระราชสาส์นถวายตามรัชสั่ง ข้าพเจ้า
จึงได้ลุกขึ้นจากที่นั่งและได้ว่า อันมียอมให้พระราชสาส์นนี้เป็นการ
ประมาทต่อท่านผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขาเป็นเมือง
เดียว การประมาทนี้เป็นข้อใหญ่ เจ้าแผ่นดินนั้นแห่งหนึ่งสัวยราชสาส์น
ให้จำเวญพระราชไมตรี คิดว่าสำหรับแผ่นดินลงข้อด้วยลายมือของตน
ทั้งข้าพเจ้าเป็นทูตถิยราชสาส์นมาในกำปั้นหลวงใช้ข้างอเมริกัน มาทาง
ไกลสุดกู่แผ่นดิน มาแต่เมืองอินเป็นเมืองใหญ่ อันเสนาบดีมียอม
ให้เอาราชสาส์นถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครนี้ เป็นที่
อัปยศต่อเมืองอเมริกันโดยมาก จะบันดาลเหตุเป็นประการใดข้าพเจ้า
จะว่ามีได้ ครั้นข้าพเจ้าได้ว่าดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้ก้มหน้าคำนับเจ้าคุณ
กับขุนนางทั้งหลาย แล้วก็ถอยออกมาถึงที่อยู่
ท่านนั้นราชทูตจะใคร่ว่าด้วยข้อที่เจ้าคุณได้ถาม ด้วยความอัน
มีอยู่ในราชสาส์นแห่งเจ้าเมืองอเมริกัน ถ้าเจ้าคุณเข้าใจว่าหนังสือ
ราชสาส์นผิดกันไว้แล้ว ที่ไหนเจ้าคุณจะได้เห็นว่าราชการ ทุกได้รู้
รักความในหนังสืออันผิดกันไว้แล้ว แต่ครั้งนี้ออกมาดูเห็นว่าผิดว่าหลวง
เป็นปรากฏแก่ตาอยู่แล้ว ท่านจึงอ้างเอาเหตุว่า เมื่อมีศรัทธาคน
ราชสาส์นก็ผิดกันอยู่เป็นเหมือนหนึ่งท่านจะก่อเหตุมิให้รับราชสาส์น

ข้างเดิมเข้าข้าง เพราะเหตุดังนี้ ราชทูตไค้ต่างหนังสือฉบับหนึ่ง จะ
ไ้ถวายทูลพระกรุณาให้ทราบ หนังสือนั้นแปลเป็นภาษาไทยฉบับ
หนึ่ง ฝากไปให้เจ้าคุณทวยกันกับหนังสือในนี้

ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ ในศักราชปี ๑๘๓๓ คือ
ปีมะโรงศักราชไทย ชื่อนั้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันไ้
มิให้ ใครห้าม แต่รันทั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครว่าระชื้อขาย เว้นไว้
แต่ถามคำของเจ้าภาษินั้น คำสัญญาอันนี้จึงล้นกำลังเป็นประโยชน์
มิไ้ เพราะเจ้าภาษีคัดค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายมิไ้
อันระขายกันไ้ มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิไ้ ถัดคำสัญญาข้อ
นี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่าย
การซื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนึ่งไม่ไ้เป็น ดังนั้นหลายปีมา
แล้ว ในศักราชปี ๑๘๓๘ (พ.ศ. ๒๓๘๑) มีกำนันอเมริกัน ๒
เส้าครั้งซื้อสัตว์มาถึงเมืองไทยนี้ จะไ้ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกเต็ม
ลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ใน (คลังสินค้า) โรงหลวงเป็นอัน
มาก อันระติราคามีแต่เจ้าภาษี และว่าเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
น้ำตาลทรายมีขายจะขายผิดคำสั่งเจ้าภาษี กำนันนั้นจึงต้องไปซื้อใน
เมืองมนิลา ทั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำนันอเมริกัน
มีขายจะเข้ามาลักล่ำ

ประการหนึ่งราชทูตจะไ้ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทวยว่า การตั้ง
เจ้าภาษินี้คว้าม่าแล้วเป็นการผิดต่อสัญญา แล้วการซื้อขายกับประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำนันเมืองไทย กำนันเหล่านี้มิไ้เสียค่าธรรมเนียม

และกรรมสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอก หรือจะซื้อ
เข้ามาก็ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นรายต่อการซื้อขายของพวกชาวอเมริกัน
กระนั้นแล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหาย
กันดีแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแรงแห่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่าย
เจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกันก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขาย
ทำการเป็นอันสมควรใจกว้างขวางอารบย ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์
และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมกับทางไมตรีต่อเมือง
อเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันก็ระยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้าอัน
อเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด ถ้าอันไทยจะเข้าถึงเมืองอเมริกัน
ก็ฉันนั้นขอ (ความในต้นฉบับขาด) ราชทูตในปลายหนังสือ (ความ
ในต้นฉบับขาด) คำนี้เป็นอันดี หนังสือเขียนไว้ที่ของราชทูต
ในกรุง ฯ (ความที่ขาดตอนนั้นคงเป็นลงวันที่เขียนหนังสือฉบับนี้ คือ
ที่ ๑๐ เมษายน คฤศศศก ๑๘๕๐)

(เจตหมายฉบับนี้ต่อไปนี้เป็นคำที่เตรียมจะกราบบังคมทูล
เวลาเข้าเฝ้า) ข้าพเจ้า (ผู้ซึ่งเปรี๊สเคนต์) อเมริกัน (ซึ่ง) ทรงตั้ง
สามสิบเมืองที่เข้ากันเป็นเมืองเดียว ท่านได้โปรดตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นทูต
ใช้มาถึงเมืองในทวีปอาเซีย อันตั้งอยู่ในส่วนทวีปอาเซียตะวันออกเฉียง
ใต้ มีพระนครศรีอยุธยาเป็นต้น จึงถึงราชศาสน์มาถวายแก่พระองค์
ราชศาสน์นั้นขอถวายเรียน ท่านเจ้าแผ่นดินนั้นได้ส่งข้าพเจ้าให้กราบ
ทูลว่า ท่านมีใจดีไมตรีต่อพระองค์เป็นอันดี ด้วยหวังจะให้ทรงพระ
ราชไมตรีจำเริญยิ่งใหญ่ว่าด้วยเบิกทางขึ้นให้ชาวอเมริกันกับชาวมหา

นครศรีอยุธยา^๕ไปมาหาสู่ค้าขายถึงให้^๕ยิ่งมาก เมื่อเจ้าแผ่นดิน
อเมริกันทั้ง^๕ใจ^๕กัน^๕ ท่านจึงตั้งข้าพเจ้าให้^๕ถืออาชญาบัตรรักษาหัว^๕รอกัน
กับเสนาบดีผู้^๕ใหญ่^๕ ะ^๕ไท^๕เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่งได้^๕จัก^๕แรงไว้^๕ในปี
พุทธศักราช ๑๘๓๓ เป็น^๕บ^๕ระ^๕โรง^๕ มาแปลงเปลี่ยนตกแต่งเสียใหม่
ให้^๕ถูกต้องตามธรรมเนียมแห่งเมืองอันที่^๕เขียนเมืองใหญ่ มี^๕เมืองอเมริกัน
เป็น^๕ต้น ทว่าใน^๕เมืองทั้งหลายเหล่านั้น ผู้เป็น^๕กษัตริย์^๕ครองและ
ขุนนางผู้^๕ใหญ่^๕เข้า^๕ใจ^๕ศรัทธา^๕แล้ว^๕ว่า เมื่อชาวบ้านชาวเมืองไปมาค้าขาย
ถึงกันกับประเทศอื่น ๆ มากเท่า^๕ใด วิชา^๕นา^๕เกี่ยว^๕ติด^๕ค^๕แห่งเมืองนั้น
ก็^๕แผ่^๕ยิ่ง^๕มาก^๕ขึ้น^๕ท่าน^๕

อนึ่งเจ้าแผ่นดินอเมริกันประสงค์^๕จะให้^๕พระองค์^๕ทราบว่า เมือง
อเมริกันนั้น^๕หา^๕มี^๕เมือง^๕ใน^๕ประเทศ^๕อื่น^๕มา^๕ขึ้น^๕ไม่ แล้วการ^๕ศึก^๕สงคราม
กับ^๕ประเทศ^๕ใด ๆ ทั่ว^๕ทั้ง^๕โลก^๕นี้^๕ไม่^๕มี ชาว^๕บ้าน^๕ชาว^๕เมือง^๕ทั้ง^๕ช่วง^๕จึง^๕ประสงค์^๕
ทำ^๕มา^๕หา^๕กิน^๕ด้วย^๕วิชา^๕ต่าง^๕ ๆ คือ หา^๕กิน^๕ด้วย^๕ทาง^๕ค้า^๕ขาย^๕ใน^๕ประเทศ^๕อื่น
โดย^๕มาก

อนึ่งเจ้าแผ่นดินนั้นก็ได้^๕สั่ง^๕ข้าพเจ้า^๕ว่า ซึ่ง^๕พวก^๕หมื่น^๕อเมริกัน^๕ที่ได้^๕
มา^๕อาศัย^๕ใน^๕มหานคร^๕นี้ ได้^๕ฟัง^๕พระ^๕บรม^๕มี^๕ของ^๕พระ^๕องค์^๕ จึง^๕ปรารถ^๕น^๕
ภัย^๕อัน^๕ทราบ^๕ ท่าน^๕ได้^๕รู้^๕พระ^๕คุณ^๕แล้ว^๕ก็^๕ขอบ^๕ใจ^๕ แล้ว^๕ท่าน^๕ยัง^๕ (หวัง) ^๕ใจ^๕
พระ^๕องค์^๕ยัง^๕จะ^๕ไป^๕ร^๕คอน^๕เค^๕ระ^๕ที่^๕ต่อไป^๕ แต่^๕พวก^๕หมื่น^๕ก็^๕กับ^๕ทั้ง^๕ชาว^๕อเมริกัน^๕ผู้^๕
ใด ๆ ที่^๕เ^๕ร^๕มา^๕ และ^๕มิ^๕ได้^๕ประ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕ให้^๕ตะ^๕เม^๕ิก^๕ทำ^๕อก^๕ฎ^๕หม^๕า^๕บ^๕แผ่นดิน^๕ ข้าพเจ้า
ก็^๕ยิน^๕ก็^๕เป็น^๕อัน^๕มาก เพราะ^๕ข้าพเจ้า^๕มี^๕โอกาส^๕ที่^๕จะ^๕ว่า อัน^๕ได้^๕รับ^๕คำ^๕นี้^๕
ข้าพเจ้า^๕โดย^๕สมควร^๕ความ^๕อย่าง^๕ที่ได้^๕รับ^๕ราช^๕ทู^๕ต^๕ก็^๕ขอบ^๕ใจ^๕หนัก^๕หนา อัน

ข้าพเจ้าได้ โอกาสเข้ามาเฝ้าพระองค์เดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น
เกียรติยศและคุณต่อข้าพเจ้าเป็นอันมาก

ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ทำหนังสือตอบขานเสด็จ
ไปใจความว่า หนังสือพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนาบดี มาถึง
โยเสฟขานเสด็จ ทุกท กว่ยมหนังสือมาว่า ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอัน
แต่งไว้ในศักราช ๑๘๓๓ คือ บัมระโรงศักราชไทย จัอนันว่าใครผู้
ใดที่มัสันค้าจะชื้อขายกันมิให้ ใครห้าม แต่ครั้นตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มี
ใครอาจะชื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษินั้น คำสัญญาจึงสัน
ก่าลเป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษี (พิกัก) คำแพงให้เกินขนาด
พ่อค้าจะชื้อขายกันมิได้ อันระขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียวเพราะ
มิได้ถือสัญญาชั้นนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือ
สัญญานี้ฝ่ายการชื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนังสือเป็นดังนี้ เป็น
หลายขมาแล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ มีกำข้นอเมริกัน ๒ เสาครวงชื้อ
สัคค มาถึงเมืองไทย จะใครชื้อน้ำตาลทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราว
นั้นน้ำตาลทรายมีอยู่โรงหลวงเป็นอันมาก อันระคิราคามีแต่เจ้าภาษี
และเจ้าภาษีนว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจะขายผิดคำเจ้า
ภาษี กำข้นนั้นจะต้งชื้อในเมืองมนิลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ขมา
แล้วและกำข้นอเมริกันมีอาจะเข้ามาลักล่ำ

ประการหนึ่งราชทูตจะใครว่าต่อไปให้เจ้าคุณทรายว่า การตั้งเจ้า
ภาษีกังว่ามาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญา และการชื้อขายกับประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่กำข้นของไทย กำข้นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม

และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเข้ามา
 มาก็ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อการของพวกชาวอเมริกัน ครั้น
 การดังนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกัน
 ก็แล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแรงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้า
 แผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำ
 การเป็นอันสมด้วยใจกว้างขวางอารบอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และ
 ขุนนางในเมืองไทย ขอมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน
 ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้าข้านอเมริกันได้
 เข้ามาถึงเมืองไทยฉันใด ถ้าข้านไทยจะเข้าที่เมืองอเมริกันเหมือนฉันนั้น

ความข้อนี้เห็นว่าเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี เฮกแมนรอเบคเป็น
 กุศเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นั้นมาหามีกำขึ้นชาว
 อเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ กวียอยู่หลายปีเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี
 ศักราชไทย ๑๑๘๘ ปี ประกานพศก กำขึ้นชาตืออเมริกันเข้ามาล้าหนึ่ง
 ะมาติดขอน้ำตาลทรายเป็นปลายมรสุม น้ำตาลทรายซื้อขายกันสิ้นแล้ว
 น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่น้ำตาลลูกค้าคนละ
 เล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนักสัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้น
 นั้นนักกคามะหะหมัก นักกคาถูมะหะหมัก แหกลูกค้าเมืองชุมไ
 คุมกำขึ้น ๒ ลำเข้ามาติดขอน้ำตาลทราย ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้า
 ของจะขายหายละ ๒ คำลึง ๒ บาท นักกคามะหะหมัก นักกคาถูมะ
 หะหมักขอให้หายละ ๒ คำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าอเมริกันจะขอ
 หายละ ๒ คำลึง เจ้าพนักงานเห็นว่า ลูกค้าชาวอเมริกันไม่ได้มาค้าขาย

นานแล้วที่จะมีมา จะช่วยสวเคราะห์ให้ลูกค้าชาวอเมริกันได้ซื้อ
 น้ำตาลทรายไป จะให้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวกับลูกค้าอเมริกัน
 จะให้ขายน้ำตาลทรายให้กับพวกอเมริกันให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวก
 อเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง นักกฎหมายหมัก นักกฏการละเมิดหมัก
 ลูกค้าเมืองมโหฬารมาต่อไว้หลายละ ๒ คำถึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวก
 อเมริกันก็ไม่ขึ้นราคาให้ เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อ
 กัน ความจริงที่ว่าเจ้าภาษีศุลกากรค้านน้ำตาลทราย ให้ลูกค้าซื้อขาย
 กันให้ผิดหนังสือสัญญาประการใด ใครเขาความไปบอกเล่ากับโยเซฟ
 บาเลคเตียกุด จึงได้หียบยกเอาขึ้นว่า ข้อหนึ่งว่าการตั้งเจ้าภาษีสกุล
 มาแล้วเป็นการผิดข้อสัญญา และการซื้อขายกับประเทศอื่นๆ จะทำ
 ได้ก็แต่ในกำยานของไทย กำยานเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม และ
 ครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายมิชงนอกหรือจะขายเข้ามาก็
 ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการขึ้นแล้ว
 และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันก็แล้ว เห็น
 เป็นอันจะได้จัดแรงแห่งหนังสือสัญญาใหม่ ความดังนี้ยากที่จะพูดจา
 ความข้านเมืองกับโยเซฟบาเลคเตียกุดไป มาถึงแรกระก็พบปะกัน
 ควรที่จะปราล้วยพูดจาเป็นความยินดีต่อกัน โยเซฟบาเลคเตียกุดก็โกรธ
 ขนมา ก็ความห้ามเสียมิให้พูดจาว่าช่วยการเพลา เขาหนังสือซึ่ง
 เขียนใส่กลีบเสื้อมาส่งให้ ความในหนังสือว่า จะขอถวายหนังสือแก่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะใคร่หาหนังสือที่ทำไว้ฉบับ
 หนึ่ง ถวายแก่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในคราวเมื่อยังเสวยอยู่นั้น

เสนายักษ์พร้อมกันตอบว่า อกรรมเนียมกรง ๆ ทั้งรับเอาพระราชสาส์น
มาแปลให้รู้ความในพระราชสาส์นก่อน จึงจะนำทูตเข้าเฝ้าทูลละออง
เหมือนอย่างเมื่อครั้งเฮคแมนรอบเบกเป็นทูตเข้ามา โยเซฟยาเลศเคีย
ก็โกรธลุกขึ้นกระทำการหาญพยายามข่มขู่ในที่ประชุม กรง ๆ รักใคร่ใน
ทางไมตรีชาติอเมริกันอยู่ จึงกระทำไม่ได้ดังนี้ ผิดกับทูตธรรมดาแต่ก่อนๆ
จะพูดจาการบ้านเมืองกันสลับข้อไปประการใดก็ได้

ข้อหนึ่งว่า ให้จ้างคนจีนคนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นเงินคน
นั้นขึ้นบกแล้ว พวกขุนนางให้พาตัวเงินคนนั้นไปบ้านของขุนนางผู้ใหญ่
ให้ซักถามด้วยเหตุที่ปวงของโยเซฟยาเลศเคียราชทูต ตั้งแต่ออก
จากเมืองจีนมาถึงเมืองนี้ ครั้นได้ความแล้ว ก็ให้จดหมายเขียนไว้
ก่อนหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อันทำดังนี้โยเซฟยาเลศเคียราชทูตที่มาจาก
เมืองอื่นเป็นไมตรี เป็นการผิดการเคืองมากนักทนไม่ได้ ต้องการจะ
แก้ ไทยเสีย ความชังเงินซึ่งโดยสถานเรือนำเข้ามาจากกำขัณฑ์
คนนี้เป็นเงินเข้ามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีนกลับเข้ามากับ
กำขัณฑ์ ฝ่ายไทยจะได้รู้ว่า โยเซฟยาเลศเคียจ้างมาเขียนหนังสือนั้น
หาไม่ เป็นอย่างอกรรมเนียมกรง ๆ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้อง
ไต่ถามถึงทางไปมาตามอกรรมเนียม ไม่เกี่ยวข้องอันใดกับโยเซฟยา
เลศเคีย ไม่ควรที่จะหยาบคายเอาความเล็ดลอดขึ้นโกรธจึงเป็นข้อใหญ่

ข้อหนึ่งว่า นักเสียดายว่าไคอยู่ที่นี่ ๘ วันมาแล้ว และขุนนางผู้
ใหญ่ผู้ใดผู้หนึ่งมิได้เยี่ยมเยือนสักครั้งหนึ่งเลย อันใครผู้ใดจะ
ไคเชิญให้ผู้ใหญ่ผู้ใดหรือไปกระไรแปลกประหลาดหาไม่ เห็นว่า

ฉัตรธรรมนิยมนต์ก่อน ความข้อนล้าและเจ้าพนักงานก็มาอยู่พิทักษ์
รักษาพร้อมแล้ว ใ้จ้กเรือพลพายให้มาประจำอยู่ สำหรับจะใ้ไป
เที่ยวเล่นตามสบาย ขุนนางผู้รับพระยาวิเศษสงคราม นายทหารผู้
ใหญ่ ก็ใ้ไปมาเยี่ยมเยียนอยู่มิใ้ขาด ขุนนางไทยนั้นจะไปมาเยี่ยม
เยียนบ้างถึงฉีกภาษากัน เห็นว่าโยเสฟซาเลศเคยมีกโกรธขง ระพค
จาประการใดกถลัจะเกิดความจึงไม่มา หนังสือมาฉวันศุกร์ชน ๘ คำ
เกือน ๖ บัขอโทษก

เมื่อฉวันพฤหัสบดี ชน ๗ คำ เกือน ๖ ขาเลศเคยทำหนังสือมาขิน
ชีกว่า หนังสือของโยเสฟซาเลศเคย ผู้ราชทูตรับใช้ของเจ้าแผ่นดิน
อเมริกาทั้งสามสิบเมืองอันเข้ากันเป็นเมืองเดียว ถึงราชศาสน์มาถึง
เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในพิภพส่วนอาเซียทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานคร
ศรีอยุธยาเป็นต้น ฝากมาถึงเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ท่วยว่าเมื่อ
เจ้าคุณยังมีใ้กลับเข้ามาในกรุงเทพ ฯ ถ้าขึ้นหลวงเป็นเรือรบข้อแประ
โมตฉอรอเมริกาใ้ ส่งข้าพเจ้าเข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร ครั้นใ้
เข้ามาแล้ว ใ้รับเชิญเข้าที่หอเฝ้าของเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ถัขุนนาง
อื่น ๆ ใ้ว่ากล่าวปรึกษากัน ท่วยการที่จะเอาราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถือ
มานั้น จะเข้าเฝ้าถวายตามข้าพเจ้ารับสั่งแต่เจ้าแผ่นดินอเมริกาใ้ เจ้าคุณ
ศรีพิพัฒน์รับทราบโทยากัขุนนางทั้งหลาย เพราะเหตุต่าง ๆ มิยอม
ใ้ถวายราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงใ้ถ้คอยท่าหลายวัน ก็กระไ้ยินท่วย
ความนั้นต่อไป ครั้นหลายวันมาแล้วข้าพเจ้าก็ไ้แต่งตั้งหนังสือ ๓ ฉบับ
ฝากใ้เวียนเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ฉบับหนึ่ง ใ้เล่าเหตุการที่ปรึกษากันว่า

กล่าวกับเจ้าคุณเมื่อไปบ้านของท่านวันก่อนนั้น ก็ได้เล่าความเป็นเหตุให้ว่าและควรระวังเสีย

อนึ่งก็ได้ว่าด้วยการในขุนนางผู้ใหญ่ในมหานครกระทำเสียประโยชน์ในหนังสือสัญญาอันมีมาแล้ว อันควรระวังให้ครัดเคร่งหนังสือฉบับหนึ่งนั้นแต่งไว้หวังจะให้ทราบว่า กว๊านทางระดมราชศาสน์นั้น ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาจะผิดอย่างธรรมเนียมแห่งแผ่นดินไทย หนังสือทั้งสองฉบับนั้น หม่อมขุนไกรได้ไปให้แก่บุตรของเจ้าคุณ คือคุณพระนายไวยวรรณาท ๗ ได้ว่าจะส่งให้เจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ทั้งแต่บัดนั้นมาเป็น ๕ วัน ราชทูตมิได้รับหนังสือตอบประการใดเลย ไม่ได้ยินผู้ใดว่าจะมีหนังสือตอบมา ฝ่ายแผ่นดินอเมริกันยังถือไม่ตรีต่อมหานครเป็นอันดี ที่เจ้าแผ่นดินอเมริกันให้ทูตถือราชศาสน์ มาถวายคราวนี้เป็นสำคัญ ว่ายังถืออยู่ก็ ถึงการถึงนั้นอันราชทูตเห็นว่ามหานครทั้งผู้เป็นใหญ่ในมหานครถือไม่ตรีต่อเมืองอเมริกันก็หาเห็นไม่ มีแต่จะเห็นว่ามหานครมิได้ปรารถนาจะขาดจากทางไมตรีแล้ว เมื่อการเป็นถึงนี้แล้วจึงทำให้ราชทูตเรียนเจ้าคุณว่า ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ในมหานครไม่มีน้ำใจปรองดองหารือกันต่อไป ราชทูตจะไต่ลงเรือออกไปถึงกำปั่นอันดีของอเมริกัน ครั้นจะกำหนดวันลงเรือออกไป ก็กำหนดเป็นวันเสาร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ขอเจ้าคุณได้โปรดส่งกว๊านเรือที่ออกไป ราชทูตขอคำกับเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังเป็นอันดี หนังสือมาฉวันพุธขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ บ่ายโทศก

หนังสือฉบับขานยาเลศเคียบว่าเจ้าพระยาพระคลังกลับบอกถึงกรุง ฯ
ณวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ทำมา ให้ เจ้าพระยาพระคลังไม่คอย

ณวันเสาร์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟยาเลศเคียบทำหนังสือมา
ขึ้นอีกฉบับหนึ่งว่า จะขอลากลับไปกำปั่น ความในหนังสือว่า หนังสือ
ของท่านโยเสฟยาเลศเคียบราชทูตเมืองอเมริกัน ผ่ากมาถึงท่านคุณ
พระนายไวยวรรณาทให้ทราบว่า ข้าพเจ้าได้ยินพวกหมอออเมริกันได้
พบคุณพระนายไวยวรรณาทเมื่อเพลาคันนั้นว่า แต่ขุนนางไทยปรารถนา
จะให้พวกหมอออเมริกันนั้นไปส่งท่านราชทูตถึงกำปั่น ท่านราชทูตก็มี
ความยินดีด้วย แต่ว่าเพลารุ่งนี้เป็นวันพระของพวกวิคพระเยซู เป็น
วันถือ พวกหมออไม่ชอบที่จะไปในกลางทางในวันพระนั้น ข้าพเจ้า
จะกำหนดที่จะออกไปกำปั่นนั้นแต่ในวันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ เปลา
เช้าทีเดียว

อีกประการหนึ่งเรือที่จะไปนั้นข้าพเจ้าขอเรือหลวงที่ไปรับข้าพเจ้า
เข้ามานั้น หรือเรือล่องขกระบัตันปรอนหรือมิคเฮส ถ้าจะไปรคให้
เรือกระบัตันปรอนไปส่งข้าพเจ้า ขอให้กระบัตันปรอนไปส่งด้วย เพราะ
ว่าข้าพเจ้าไม่มีรักคนอื่น ด้วยกระบัตันปรอนไว้นั้นเชื่อใจเป็นคนชำนาญ
ในการทะเลนั้น หรือจะมีหนังสือไปถึงนายกำปั่นให้เขาเรือล่องขกระ
มารับที่หลังเท่าก็ได้ แต่ว่าเห็นไม่สู้ดี เพราะว่าพวกหมออไปส่งถึง
กำปั่นไม่ได้ด้วย พวกหมออจะกลับมาก็ไม่มีเรือจะกลับมา ข้าพเจ้า
ขอให้ไปมาโดยคี่ หนังสือณมาณวันเสาร์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ บัธโทศก
หนังสือฉบับไม่ได้คอย

ท่านเสนาบดีทราบความแล้ว สั่งให้จัดเรือแห่งทรายยาว ๑๒ วา ๑๓ วา ๒ ลำ มีขบวนคนแหวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อกางหมวกแดงเตรียมไว้ ถึงกำหนดจะไต่ส่งโยเซฟฟาเลศเคียทุกลงไปยังเมืองสมุทรปราการ แล้วให้มีหนังสือพระนายไวยวรรณาส่งไปถึงกำมะไตนายทหารกำนันรบอเมริกัน ซึ่งเข้ามาทักทายเลศเคียทุกคนด้วยหนังสือว่า หนังสือมีนายไวยวรรณาส่งให้ยังกำนันรบและปากน้ำกรุงเทพ ฯ มาถึงกำมะไตซอหิต ขุนนางนายทหารกำนันรบอเมริกันด้วยใจรักใคร่ยิ่งนัก ขอเล่าความออกมาให้กำมะไตซอหิตฟังด้วยท่านมีหนังสือเข้ามาถึงเราว่า ให้จัดเรือใหญ่ลำหนึ่งกับคนแหวที่ออกไปรับขุนนาง ถ้าเราพบขุนนางที่เข้ามาแล้ว ขอให้ (รับรอง) โดยดี ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่ขุนนางผู้น้อย เราก็กินขัดใจความหนังสือของท่านที่เข้ามา จึงจัดเรือเส้า เรือไวยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๓ ลำ คนแหว ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อกางหมวกแดงมีขบวนปักหมอนอย่างรับทูตมาแต่ก่อน ๆ ออกไปรับโยเซฟฟาเลศเคียทุกกับหนังสือที่มีมาแต่เมืองอเมริกัน ณ วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ โยเซฟฟาเลศเคียทุกอเมริกันนาย ๑ มีชื่อนาวีซีคิน ๑ คน ใช้คน ๑ ลงเรือที่ออกไปรับมาถึงเมืองสมุทรปราการ ก็ไต่ยั้งขึ้นมายังเรืออเมริกัน ๒๑ นัคนักเป็นค่านับ ตามอย่างรับทูตมาแต่เมืองใหญ่ซึ่งเป็นไมตรีกัน ไต่เชิญโยเซฟฟาเลศเคียขึ้นกินเลี้ยงที่เมืองสมุทรปราการ แล้วส่งโยเซฟฟาเลศเคียทุกขึ้นมาถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นเมืองชั้น ๒ ผู้รักษามะแหวกรมการก็ไต่จัดลูกไม้ของกินไปกำนัลและเลี้ยงดูตามอย่าง

ธรรมเนียม ท่านเสนาบดีรู้ความให้จัดแจงปลูกเรือนใหญ่ขึ้นที่อยู่ม
วลัสมรรอยเป็นบริเวณ ทำให้ทูตอยู่สมยศเกียรติในชาติอเมริกัน
ครั้นโยเซฟบาลัคเคียขึ้นปกครอง ๖ ก็ได้เชิญ โยเซฟบาลัคเคียอยู่ที่
เรือนใหม่ จักพ้อควมาให้ประจำทำกับข้าวของกินเลี้ยงญาติให้ชดสน
จักเรือและคนไว้สำหรับโยเซฟบาลัคเคียจะได้ไปเที่ยวตามสหายอย่าง
ธรรมเนียมกรุง ๖ ทูตมาแต่ก่อน ๆ ขึ้นไปถึงที่อยู่เป็นปกติแล้ว ชุน
นางเจ้าพนักงานได้จักเรือให้ลงมารับหนังสือขึ้นไปแปลจะได้รู้ความใน
หนังสือ ท่านเสนาบดีจะได้นำความในหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลแด่
พระบาทสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าให้ทรงทราบ โยเซฟบาลัคเคีย
มาถึงที่อยู่วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เจ้าพนักงานรับโยเซฟบาลัคเคีย
ขึ้นอยู่ที่พักแล้ว บอกว่าในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเที่ยง จะจัก
เรือกระบวนแห่รับหนังสือ โยเซฟบาลัคเคียก็ยอม ครั้นรุ่งขึ้นเพล
เข้าโยเซฟบาลัคเคียทูล ให้มิชชันนารีหม่อมตะคนมาบอกว่าหนังสือ
มีมา ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นหนังสือเปรสิเตนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน
มีมาถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุง ๖ เมื่อโยเซฟบาลัคเคียได้
เข้าเฝ้าทูลละออง ๖ แล้วจึงจะเอาหนังสือถวายใน สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวอีกฉบับหนึ่ง เปรสิเตนต์มีมาจะให้คนทั้งหลายรู้ไว้ ได้แต่ให้
โยเซฟบาลัคเคียเป็นทูตเข้ามาณกรุง ๖ เป็นหนังสือสำหรับตัวมิได้มี
มาถึงผู้ใด จะให้รับไปนั้นไม่ได้ การซึ่งจักแจ้งกระบวนแห่เรือไว้จะ
ไปรับหนังสือก็ค้างอยู่

ครั้นวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ท่านเสนาบดีประชุมพร้อมกัน
 ณ บ้านท่านพระยาศรีวิพัฒน์รัชนราชโกษา แล้วจึงให้เรือยาวมีกัญยา
 สำหรับขนนางชี พลพาย ๒๐ คน ไปรับโยเสฟบาละเคีย จะไปพักกา
 กันโดยฉันทไมตรีรักใคร่ เมื่อเรือถึงสะพานที่ระชนบ้านท่านเสนาบดี ๆ
 ก็ให้พระยาวิเศษสงคราม ผรั่งนายทหารใหญ่ ๑ หลวงวชุมสรเดช
 หลวงฤทธิสำเริง นายทหารที่ ๒ กับตัวนาย นายทหาร ๘ คนลงไป
 คอยรับขนยกตามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไทยที่พร้อมกันที่รับแขกตาม
 ธรรมเนียมไทย โยเสฟบาละเคียขึ้นจากเรือ เห็นมิชชันนารีสมิท
 บุตรเลียงมิชชันนารียอน ถือคัมภีร์หนังสือว่าเป็นราชศาสน์ยศตราเจ้า
 เมืองอเมริกันมามือหนึ่ง ถือร่มของโยเสฟบาละเคียที่คนมามือหนึ่ง
 เห็นตามหลังมา ขุนนางไทยได้เห็นดังนั้นก็มีความเสียใจ ว่าพระราช
 ศาสน์เจ้าเมืองอเมริกันมาถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง ฯ
 พระนามทั้งสองฝ่ายอยู่ในหนังสือ เอาถือเห็นตามหลังมาดังนี้ไม่สมควร
 ตามอย่างธรรมเนียมไทย เมื่อครั้งเอกแมนรอเขตพาพระราชศาสน์
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งก่อน ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดแจงเรือ
 เจียนทองไปรับพระราชศาสน์ขึ้นมาแปลตามอย่างธรรมเนียม เมื่อ
 รอคนแมนรอเขตไปหาท่านเสนาบดีก็มีทหารมีพลาย มีม้า มีกลอง บ่าว
 นำหน้าสมเฝ้าประคองคกงาม ครั้นโยเสฟบาละเคียขึ้นมาถึงที่ประชุม
 แล้วก็นั่งบนเก้าอี้อย่างนี้ มิชชันนารีหมอกันนั่งถัดลงมากับมิชชันนารี
 หมอยอน มิชชันนารีหมอมะตุณซึ่งอยู่ณกรุง ฯ กันนี้เป็นลำดับถัด ๆ
 กันลงมา ท่านเสนาบดีปราศรัยตามอย่างธรรมเนียมว่า โยเสฟบาละ

เคยทอดทางทะเลสยายอยู่หรือ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร มากำปั่น
 ลานหรือมากำปั่นลำไค มาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่หรือ

โยเซฟยาเลศเคยตอบว่า มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อเดือน ๑๐ ปี
 ระกาเอกศก มาทางทะเลสยายอยู่ มาจากเมืองอเมริกัน มาจาก
 กำปั่นไฟมาอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง ๓ เดือน มาลงกำปั่นลำไคที่เมืองกวางตุ้ง
 ท่านเสนาบดีถามต่อไปว่า มาแต่เมืองกวางตุ้งแะที่ไหนบ้าง
 หรือเข้ากรุง ฯ ที่เดียว

โยเซฟยาเลศเคยว่า จะถามอยู่อย่างนี้ขะการเพล ว่ากล่าว
 เป็นโกธธชิ่ง จังชักเอาหนังสือในกลีบเสื้อชกยื่นให้ เขียนเป็นอักษร
 ไทยว่า ท่านโยเซฟยาเลศเคยราชทูตอเมริกัน จะขอถวายหนังสือแด่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะได้เอาหนังสือที่แต่งไว้ฉบับหนึ่ง
 ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อขังเฝ้าอยู่นั้น หนังสือ
 นั้นแปลเป็นภาษาไทยเพื่อท่านจะได้ทราบ ท่านเสนาบดีจึงว่าอย่างธรรมเนียม
 มณฑลเทศาภิบาล ฯ ที่เอาหนังสือไปถวายในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งว่า
 ไม่ได้ จะผูกการสิ่งใดก็ให้ผูกกับเสนาบดีให้รู้ความก่อน เสนาบดี
 และขุนนางทั้งปวงก็รักใคร่กับชาติอเมริกันอยู่เป็นอันมาก ความจะผูก
 กันประการใดจะได้ผูกกันไปตามการ ให้สมควรที่เป็นในตรีสนทกัน
 โยเซฟยาเลศเคยว่า จะขอเฝ้าเอาหนังสือฉบับนั้นถวายพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด ฯ ให้
 ขุนนางผู้ใดทำการอันนี้ จังจะได้ผูกความต่อไป ท่านเสนาบดีจึง
 ตอบว่า เมื่อขังเฝ้าโรงจิตวาศกคักราชฝรั่ง ๑๘๓๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)

เอกแมนรอบเขต ถัดหนังสืออันเรย์กัสตอนเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีมาก็ขั้ยตรา
ประจำคนเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีก็ให้จัดเรือกันยาพนักทอง
รับหนังสือมาแปล ได้ความแล้วจึงพาเอกแมนรอบเขตเข้าเฝ้าฯ ทูลของ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างธรรมเนียมมาแล้ว โยเสฟบาเลศเคีย
เข้ามาครั้งนั้นต้องทำให้เหมือนเมื่อครั้งเอกแมนรอบเขตเข้ามา โยเสฟ
บาเลศเคีย จึงว่าหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาครั้งนั้นจะรับหรือไม่รับ
ท่านเสนาบดีจึงว่าหนังสือนั้นส่งให้ก็รับ แต่ก็ให้เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวถวายหนังสือเองนั้นไม่ได้ ถวายฉีกอย่างธรรมเนียม
มาแต่ก่อน โยเสฟบาเลศเคียก็ลุกขึ้นจากเก้าอี้เดินออกไปแล้วกลับ
เข้ามาถามอีกว่า หนังสือนั้นจะรับหรือไม่รับ ท่านเสนาบดีว่าหนังสือ
ให้ไว้ก็รับ แต่จะให้เข้าเฝ้าฯ ก่อนนั้นไม่ได้ โยเสฟบาเลศเคียจึงพูด
กับหมอภาษาอเมริกันว่าประการใดไม่รู้ แต่หมอยอนแปลความว่า
ถ้าไม่รับหนังสือจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกันเขาจะก็อย่างไรไม่รู้ด้วย
แล้วโยเสฟบาเลศเคียก็โรยกลับไ้ ความซึ่งจะได้พูดจากันโดยฉับ
ไม่ครั้กยังค้างอยู่ หนังสือสัญญาข้อเก่านั้นมีอยู่ว่า ชาวอเมริกันจะ
เข้ามาณกรุงไทย (จะ) ทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุงฯ
ทุกสิ่ง โยเสฟบาเลศเคียจะเอาตามใจของโยเสฟบาเลศเคียไม่ได้ ก็
โกรธซึ่งว่ากล่าวเป็นคำแข็ง

ณวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟบาเลศเคียทำหนังสือมาให้ อีกว่า
ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ ในคักราช ๑๘๓๓ คือ ยี่มะโรง

คักราชไทยขึ้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันมิให้ ใครห้าม
แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครอาจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของ
พวกเจ้าภาษีนั่น คำสัญญาจึงสิ้นกำลังหาประโยชน์มิได้ เพราะ
เจ้าภาษีค้ำค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขาย
กันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาขึ้น และ
เพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการชื้อขาย
กันจึงเป็นเหมือนหนึ่งมิได้เป็นดังนี้เป็นหลายปีมาแล้ว ในคักราช
๑๘๓๘ มีกำปั่น ๒ เสาค้างซื้อสดค้มาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ชื้อน้ำตาล
ทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ในโรงหลวงเป็น
อันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษีและเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
น้ำตาลทรายมีอาจะขายผิดคำเจ้าภาษี กำปั่นนั้นจึงต้องไปชื้อเมือง
มินลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำปั่นอเมริกันมีอา
เข้ามาตักลำหนึ่ง

ประการหนึ่งราชทูตจะไต่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราย การตั้งเจ้า
ภาษีทั้งว่มาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญาและการชื้อขายกับประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำปั่นอังกฤษไทยกำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่า
ธรรมเนียม และครั้งสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมือง
นอกหรือจะชื้อเข้ามามิต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อการของพวก
ชาวอเมริกัน ครั้นการทั้งนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทย
เป็นมิตรสหายกันก็แล้ว เป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือ
สัญญาใหม่

ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะไ้
ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมควรด้วยใจกว้างขวางอารีรอบ ถ้าและ
ท่านเป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมควรไมตรี
ต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน
ถ้าข้านอเมริกันไ้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด ถ้าข้านไทยไ้เข้าไปที่เมือง
อเมริกันเหมือนฉันนั้น แล้วโยเซฟบาลเลต์บอกว่า ไ้จ้างคนจีน
คนหนึ่งไ้ให้เขียนหนังสือ ครั้นคนจีนคนนั้นเขียนกแล้วพวกขุนนาง
ไทยพาเอาตัวจีนคนนั้นไปบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุ
ทั้งปวงของโยเซฟบาลเลต์เขียราชทูต ตั้งแต่ออกจากเมืองจีนมาจนถึง
เมืองนี้ ครั้นไ้ความแล้วก็ให้ไ้เขียนไว้ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อัน
ทำดังนี้ โยเซฟบาลเลต์เขียราชทูตที่มาจากเมืองจีนเป็นไมตรี เป็น
การฝึก การเคื่องมามาก ทนไม่ไ้ค้ต้องการจะแก้โทษเสีย

ความ ๓ ขอนท่านเสนาบดีคอยไ้ว่า เมื่อศักราช ๑๘๓๓
เอกแอมรอบเขตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นั้นมาหามิ
กำข้นชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายไม คอยอยู่เป็นหลายปี ครั้นเมื่อ
ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี ศักราชไทย ๑๑๘๙ ปี มีกำข้นชาติอเมริกัน
เข้ามาลำหนึ่ง จะมาไ้ซื้อน้ำตาลทราย เป็นปลายมะสม น้ำตาลทราย
ซื้อขายกันสิ้นแล้ว น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่
น้ำตาลทรายลูกค้าคนละเล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกัน
หนัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้นนั้นนักกคามะหะหมัก นักกคาละมะหะหมัก
แขกลูกค้าเมืองขุขไ (นำ) กำข้น ๒ ลำเข้ามาไ้ซื้อน้ำตาลทราย

ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขายหยาบละ ๒ ตำลึง ๒ บาท นัก
 กุคามะหะหมัก นักกุคากุละมะหะหมักขอให้หยาบละ ๒ ตำลึง ๑ บาท
 ๒ สลึง ลูกค้าชาวคิออเมริกันเข้ามาจะซื้อหยาบละ ๒ ตำลึง เจ้าพนักงาน
 เห็นว่าลูกค้าชาวคิออเมริกันไม่ได้มาค้าขายนานแล้ว ฟังจะมีมา จะช่วย
 สงเคราะห์ให้ลูกค้าชาวคิออเมริกันได้ซื้อน้ำตาลทรายไป จะไปใช้มา
 ซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวลูกค้ากรุงเทพฯ จะให้ขายน้ำตาลทรายให้
 กับพวกอเมริกัน ให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง
 นักกุคามะหะหมัก นักกุคากุละมะหะหมัก ลูกค้าเมืองมลายูต่อไว้
 หยาบละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวกอเมริกันไม่ขึ้นราคาให้
 เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อกัน ความคั่งนี้ว่า
 เจ้าภาษีตั้งพิกัฏราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันประการใด กรุงฯ
 ได้ทำสัญญาแล้วรักษาสัญญาไปชั่วฟ้าชั่วดิน ไม่ทำให้ผิดหนึ่งสื่อ
 สัญญา ใครเอาความไปเล่าบอกกับโยเสฟบาละเคียทุทจึงได้หยิบ
 ยกขึ้นว่า และเงินซึ่งโดยสรวเรือมาขึ้นจากกำปั่นรบ เงินคนนี้เป็นเงิน
 เขามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีน กลับเข้ามากับกำปั่นรบ
 ฝ่ายไทยจะได้รู้ว่าโยเสฟบาละเคียทุทจึงมาให้เขียนหนังสือนั้นหาไม่
 เป็นอย่างธรรมเนียมกรุงฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้องไถ่ถามถึง
 ทางไปมา ถามก็ถามเป็นความดีจะถือโทษประการใด ความซัด
 เห็นว่าไม่ผิด กรุงฯ รักษาสัญญาทางไมตรีชาวคิออเมริกันยิ่งนัก จะ
 รักษาไปชั่วพระอาทิตย์พระจันทร์นั้นอยู่ จะได้หมีนประมาณทำสิ่งไร
 เหลือเกินให้ โยเสฟบาละเคียทุทใคร่ชั่งนั้นหาไม่ จะพาโยเสฟ

ขาเลศเคยทุทเข้าเผ้าตามซ่งทำหน้งส้อมมาขอ ก็ยังไม่วู้ความใน
 พระราชศาสน์ ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ท่านเสนาบดีเห็นว่า
 โยเสฟขาเลศเคยทุทเป็นคนโทโสโมโหมาก จะไปกระทำเหลือเกิน
 ในที่เฝ้าเหมือนกระทำการกับท่านเสนาบดีขุนนาง และทหารพร้อมกันอยู่
 ในที่เฝ้า ไม่ให้กระทำการจะวิวาทกันขึ้น ทางไมตรีก็จะมัวหมองไป
 ท่านเสนาบดีคิดเห็นโดยไปรารณจะมีให้ทางไมตรีมัวหมอง จึง
 มีใ้ให้นำโยเสฟขาเลศเคยเข้าเผ้าทูลละอองฯ ใช้ระมีความรังเกียจ
 ในชาติอเมริกันนั้นหาไม่ ราชศาสน์นั้นโยเสฟขาเลศเคยทุทส่งให้
 ถักรับ ไม่สั่งให้จึงไม่รับ ความดังนี้ให้กำมะโคขรหิดขุนนาง
 นายทหาร และทหารในกำปั่นรบพิเคราะห์ความตฤเถิด ถ้าและขุนนาง
 ผู้ใหญ่ในเมืองอเมริกันจะแต่งตั้งให้ขุนนางผู้ใดเข้าไปพูดท้าวทางไมตรี
 ต่อไป ขอคนที่มิสติบัญญัติอาชญาลั้ยไม่เ็นโทโสโมโห ให้ (เหมือน)
 เอกแมนรอบเข้มาทำหน้งส้อมสัญญาครั้งก่อน จะไ้พูดท้าวราลั้ย
 โดยที่ ผ่อนผ่อนตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ย่าง ทางไมตรีและไมตรี
 ยิงนานจะได้ ยิ่งสนิทกับท้าวลั้ยต่อไปภายหลัง หน้งส้อมาณวันอาทิตย์
 ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ บจข ทศก

ครั้นถึงวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ท่านเสนาบดีสั่งให้รัก
 กาแฟกระสอบ ๑ ใบชาหีบใหญ่หีบ ๑ น้ำตาลทรายหนัก ๑๑ หาย
 มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทลาย ผลตาลเคาะ ๖๐ ทลาย มอบให้กรมการ
 เมืองสมุทรปราการ ลงไปให้กำมะโคขรหิดนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน

ครั้นถึงกำหนดวันวันศุกร์ ชน ๑๑ คำ เดือน ๖ ฝั่งเขาเรือแห่งทราย
ที่เตรียมไว้ ๒ ลำ มารับโยเสฟบาเลศเคียบ กระบี่คันปรอน มิชชันนารียอน
มิชชันนารีเหา มิชชันนารีสมิท มิชชันนารีคิน มิชชันนารีบุตร หลวง
วุฒสรเทศฝรั่ง หลวงชา เจ้ากรมทหารปืนใหญ่ นายยิ้ม นายใหญ่
ล่ามฝรั่ง ไปลำหนึ่ง หลวงวุฒสรเทศเจ้ากรมทหารปืนใหญ่เรือยังกัน
ทุกลงไปยังเมืองสมุทรปราการลำหนึ่ง ได้มอบหนังสือที่มีไปถึง
กำมะโค ให้นายยิ้มล่ามลงไปยังให้กำมะโคที่กำปั่น ครั้นทกลงไปถึง
เมืองนครเขื่อนขันธ์ เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทูตขึ้นพักที่ศาลากลาง
ไว้รักษาไว้ ๑๐ สำรับ สำรับหวาน ๑๐ สำรับ ลูกไม้ น้ำร้อน น้ำชา
เลี้ยงทูต ครั้นลงไปถึงเมืองสมุทรปราการเพลาย่ำ ๔ โมงเศษ
เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทูตขึ้นพักที่ศาลากลาง ฝั่งรักกับข้าวของกิน
อย่างฝรั่งมาเลี้ยงทูต แล้วโยเสฟบาเลศเคียบทูต กระบี่คันปรอน
มิชชันนารีบุตร มิชชันนารียอน มิชชันนารีสมิท มิชชันนารีเหา มิช
ชันนารีคิน นายยิ้ม นายใหญ่ล่าม ลงเรือของกระบี่คันปรอนไปลง
กำปั่นนอกหลังเต่า

ครั้นวันวันชน ๑๕ คำ เดือน ๖ ปีจอ ไทศก กระบี่คันปรอน
มิชชันนารีมะตุณ มิชชันนารียอน มิชชันนารีคิน มิชชันนารีเหา มิช
ชันนารีสมิท นายยิ้ม นายใหญ่ กลับมาจากกำปั่นรบอเมริกัน กำ
มะโคหรือหิคมหนังสือคอบมาถึงพระนายไวยวรรณาดฝากนายยิ้มล่ามขึ้น
มาดบยหนึ่ง โยเสฟบาเลศเคียบทูตหนังสือมาถึงเจ้าคุณท่านพระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ให้มิชชันนารีบุตรถอยขึ้นมาดบยหนึ่ง ถึง

กรุงฯ ๓ ฅวันแรมคำหนึ่งเกือน ๖ พระยาพิพัฒน์โกษาราชปลัดให้
นายพานิชบุตรมีคหิ์นแตร ชนปรีชาชาญสมุทร นายยิ้มล้ำ พร้อม
กันที่เวรกรรมท่า แผลหนึ่งสี่ออกเป็นไทร

ไต่ความในหนังสือโยเซฟบาลเล็คเคียว่า หนังสือโยเซฟบาลเล็ค
เคียราชทูตเมืองอเมริกัน มายังท่านเจ้าคุณพระยาศรีวิพัฒน์รัตน
ราชโกษาผู้ประเสริฐ ด้วยฉันทน์ ๔ คำเกิน ๖ บัณฑิตกเพลาคำ
ไต่หนังสือของเจ้าคุณพระยาศรีวิพัฒน์ ๑ คอขั้ว ๑ ขั้ว ๒ บาลเล็ค
เคียไต่ความเข้าใจแล้ว เมื่อไรมีเวลาจะเอาหนังสือของเจ้าคุณพระยา
ศรีวิพัฒน์ ๑ กับหนังสือบาลเล็คเคียไปให้เปรสิเอนต์คุณ เจ้าคุณพระยา
ศรีวิพัฒน์ ๑ ว่าวันพรุ่งนี้ที่หอของเจ้าคุณพระยาศรีวิพัฒน์ ๑ นั้น
บาลเล็คเคียโกรธเป็นคนโตโตโมไหนนั้นไม่จริง บาลเล็คเคียหาได้คิด
โกรธซึ่งไม่ บาลเล็คเคียไปหาชนนางเมืองอื่น ๆ ก็หาตามธรรมเนียม
อย่างนี้ เจ้าคุณพระยาศรีวิพัฒน์ ๑ จะต้องรู้ธรรมเนียมที่เมืองอาทรอย
อเมริกัน ไม่ได้นับยอมหมอยศลานกันเหมือนที่กรุง ฯ เจ้าคุณเคียดว่า
บาลเล็คเคียโกรธนั้นเจ้าคุณโกรธเสียเปล่า ด้วยธรรมเนียมอเมริกัน
ระพทากันในที่ประชุมชนนางพร้อมแล้ว คนที่พดต้องยืนชนพดทั้ง ๆ
ให้ไต่ขึ้นทั่วกัน เจ้าคุณหยิบเอาความโกรธนี้ไว้ว่ามาไม่มีหนังสือ
เจ้าคุณว่าความที่ไม่ให้เล่าทั้งสองครั้งนั้นก็ไม่ได้บอก ด้วยเหตุไม่ให้
ไปเล่า เพราะไม่ได้ บัณฑิตราเปรสิเอนต์ที่หนังสือ เมื่อที่หลังนั้นได้ให้
ชนนางไปบุตราเปรสิเอนต์ แล้วชนนางว่าไม่มีตราประจำฉนกิจ
ไม่ยอมให้ไปเล่า เจ้าคุณเห็นจะลืมไปด้วยเหตุที่พดรายักยาว ก่อน

บาเลศเคียบถูกชนจากเกาะอิ ไ้ว่าทำอย่างนั้นไม่ถูก ต้องว่าอย่างนั้น
 เป็นความประมาทเปรสิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน แล้วประมาทไมตรี
 ชาติอเมริกันทั้งสิ้น ชุนนางไทยทั้งสิ้นคิดทำอย่างนั้นก่อนบาเลศเคียบ
 ยังไม่ถึงปากน้ำ ชุนนางไทยไ้บอกความอันนี้ ะว่าต่อไปด้วยความ
 ที่ระววยหนังสือเปรสิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน ทูตบาเลศเคียบไ้
 อ่านหนังสือพิมพ์ที่เออแอมรอเรอเขตเข้ามากรุง ๑ ครั้งก่อน หาเห็นมี
 ข้อความข้แจ้งที่ระววยหนังสือของเปรสิเคนต์ประการใดไม่ เพราะ
 อย่างนั้นบาเลศเคียบจึงไม่มีข้อที่ระวู เมื่อการะผิดทูตอังกฤษเข้ามา
 ทำหนังสือสัญญาที่กรุง ๑ มีข้อความเป็นประการใดไ้ไ้ในหนังสือ
 พิมพ์ทุกข้อ เมื่อทูตการะผิดถือหนังสือเจ้าเมืองบังกาล่าเข้ามาถวายนั้น
 เสนายกไ้มาประชุมพร้อมกันเหมือนอย่างที่บ้านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ๑
 เมื่อทูตการะผิดจะส่งหนังสือให้ชุนนางไทยนั้น ชุนนางไทยไ้สัญญา
 ว่าหนังสือนั้นจะแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงจะเอาต้นหนังสืออังกฤษ
 คำที่แปลออกเป็นไทยไปถวายเมื่อเพลพาทูตการะผิดเข้าเฝ้านั้น ทูต
 หาไ้เห็นชุนนางผู้ใดไ้เอาต้นหนังสืออังกฤษและคำที่แปลออกเป็นไทย
 อ่านถวายไม่ เพราะบาเลศเคียบเห็นในหนังสือนั้นแล้ว บาเลศเคียบจะทำ
 เหมือนอย่างทูตการะผิดเข้ามานั้นไ้ได้ ผิดคำสั่งของเปรสิเคนต์
 เจ้าแผ่นดินอเมริกัน และหนังสือของบาเลศเคียบที่แปลเป็นภาษาไทย
 ส่งให้กับเสมียนผู้คุม ความในหนังสือนั้นเป็นหนังสือเปรสิเคนต์
 ฉบับหนึ่ง หนังสือบาเลศเคียบฉบับหนึ่ง เจ้าคุณไ้ทราบนหนังสือนั้นแล้ว
 กับเจ้าคุณไ้ว่าความที่ภาษาน้ำตาลทรายนั้น เจ้าคุณไ้บอกทรง

ว่าภาษีมั ภาษีมัไม่มี เจ้าคุณว่าใครเอาความไปบอกกับยาเลศเดียวว่า
ภาษีมั ทำไมยาเลศเดียวว่าเจ้าภาษิตั้งพิภักถรคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้า
ซื้อขายกันไม่ได้ ให้ผิดหนังสือสัญญา ยาเลศเดียวตอบว่า ซึ่งลูกค้า
ขายซื้อกันเองไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ลูกค้าจะซื้อน้ำตาลทรายที่เจ้าภาษี
ไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ตำแหน่งที่เคยซื้อน้ำตาลทรายที่ในกรุง ฯ ควรที่จะ
ซื้อได้ ไม่บอกให้ยาเลศเดียวรู้ความ น้ำตาลทรายที่กรุง ฯ ทั้งสิ้น
ต้องไปหาเงิน ๒ คน ซื้อเงินตัวฉิมผู้ใหญ่ ๑ เงินตัวเล็ก ๑ คน ๒ คน
นั้นควรรคาน้ำตาลทรายแล้วที่หลังขายกับลูกค้าตามชอบใจ คีรคาน
แพงกว่าเจ้าของโรงน้ำตาล ฯ ขายราคาน้ำตาลทรายถูกกว่าที่กรุง ฯ ก็
ยังมีกำไรอยู่ และน้ำตาลทรายที่ลูกค้าบรรทุกเข้ามาขายณกรุง ฯ นั้น
เก็บเข้าในคลังหลวงเสียเกือบหมด ถึงเวลาเจ้าภาษีจะต้องการขาย
ก็เอาออกขาย ความทั้งนี้ยาเลศเดียวว่าไทยทำผิดหนังสือสัญญา
ประเพณียาเลศเดียวเห็นว่าเป็นความผิดจริง ในหนังสือยาเลศเดียว
ได้เขียนแต่เดิมมันได้ขอให้แปลงความทั้งนี้เสียใหม่ และน้ำมัน
มะพร้าวเป็นของซื้อขาย ของอื่น ๆ ก็มีภาษีเหมือนกันกับน้ำตาลทราย
เมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๔๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๕) ในชั้นนั้นราคาน้ำมัน
มะพร้าวหาบละ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึงบ้าง ๑ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง
บ้าง ในเดี๋ยวนี้เจ้าภาษีเก็บไว้จำหน่ายเอง ราคาน้ำมันมะพร้าวเป็น
หาบละ ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง แล้วเอาออกขายปลีกพอใช้สอย
กันที่กรุงเทพ ฯ หาบ ๑ เป็นราคา ๑๒ บาทบ้าง ๑๕ บาทบ้าง ก็ยังทำ
ผิดสัญญาอีกอย่างหนึ่ง เหล็กกล้าและเหล็กอื่น ๆ ที่ได้เข้ามาขาย

กำนันอเมริกันที่ไคเล่ย์ค่าธรรมเนียมวาระ ๑,๗๐๐ บาทแล้ว ลูกค้า
จะซื้อเหล็กนั้นยังต้องเสียภาษีอีกหยาบละ ๑ บาท เพราะอย่างนั้นราคา
เหล็กจึงสูงขึ้นหยาบละ ๑ บาท หากไค้ยอมให้บาเลศเคียหยุดค้าทาง
ปรักษาราชการของทูตไค้ บาเลศเคียจะไค้พวกความอื่น ๆ เป็นความ
สำคัญหลายอย่าง ท่านเสนาบดีจะไค้ปรักษากันอย่างนี้เป็นอย่างหนึ่ง
ขอไค้ไปรคไค้กงสุลอเมริกันเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ คนหนึ่ง ถ้าไม่ไปรค
ไค้กงสุลเข้ามาอยู่ จะทำหนังสือสัญญาประการใดก็ไค้ไม่เป็นผล

เจ้าคุณแก่ความที่ขี้เขาคั้วเงินของทูตไค้ไปไค้ถามไค้เลียงความนั้น
ว่าไม่ถูก เพราะว่าคุณพระนายไค้วรรณาดไค้คนที่ปากน้ำไปเขาคั้วเงิน
มาคุมไว้ แล้วส่งขึ้นมาณกรุง ฯ ไค้เลียงไค้ถามความต่อไป เมื่อ
แรกถามขุนนางไค้จะต้องรู้ว่าไค้เป็นคนของทูตบาเลศเคีย ทูตจะต้องไค้
ขุนนางรู้ว่าความนั้นไค้ความผิด แล้วผิดก็ขี้ธรรมเนียมมันขัดทุก
ข้าพเจ้าขอคำนับมายังเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ เป็นอันไค้ หนังสือ
เขียนที่บ้านราชทูตอยู่ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ คักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี
จอโทศก หนังสือฉบับนี้ไค้ไค้คอบ

หนังสือกำมะ ไค้คอบมาถึงพระนายไค้วรรณาดนั้น แผลออกไค้
ความว่า หนังสือกำมะ ไค้หรือหิตนายทหารและกองทัพอของเมืองอเมริกัน
ข้างอินเคีย คำนับมาถึงท่านพระนายไค้วรรณาด ผู้ไค้ยังคั้กายนับ
และปากน้ำณกรุงเทพ ฯ ไค้ทวาย กั้วยไค้รับหนังสือของท่านเขียน
มาแต่กรุง ฯ ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ เจ้าความซึ่งทูตอเมริกันมิคไค้โยเซฟ
บาเลศเคีย ไค้ไค้กระทำการเมื่อมาจ้ที่แจ้งว่ากล่าวทวายหนังสือสัญญา

อเมริกันนคร ๑ นั้น อนึ่งคำนับมาถึงต่อไปว่า หนังสือของท่าน
ซึ่งมื่อออกมาถึงตัวการทั้งนี้ ก็จะมีไปถึงเพรสิเดนตเมืองอเมริกัน
ข้างเหนือให้ทราบด้วยคำนับมาถึงท่าน หนังสือเขียนที่เรอกำขันธ์
ปลัดประจำมณฑลที่ใกล้เกาะนั้น เมื่อวันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๖ ปีช
ไทยก ตันฉบับอยู่ (ถึ) คุณพระนายไวยวรรณ

และหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกันที่บาลเคตเตอเข้ามาว่าเป็น
ราชคาสนั้น มีสำเนาเข้ามาด้วย ได้ข้อคัดลอกเอาสำเนามาจาก
หมอออเมริกันไว้ ความในสำเนานั้นมีว่า

สากริเทเลอ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากัน
เป็นเมืองเดียว คำนับมาถึงท่านผู้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ในพระมหานคร
ครือยอุยา ทูกรท่านผู้เป็นมิดคัสทายอันใหญ่อันประเสริฐ เราได้ลงไป
เลือกให้มีคโยเสฟบาลเคตเตอไว้ ให้เป็นราชทูตผู้ใหญ่ ไปอาศัยใน
เมืองของท่าน ให้รับพระที่ปรึกษาว่ากล่าวด้วยความอันเป็นข้อใหญ่
หลายข้อ อันเป็นการสำหรับเมืองอเมริกันกับมหานครครือยอุยา เรา
ขอให้ท่านไปรคปราน้องกันรักษามิคโยเสฟบาลเคตเตอไว้ อันเพราะ
ให้มีช่องจะได้ทำให้พนักงานนี้สำเร็จโดยสะดวก มิคโยเสฟบาล
เคตเตอผู้นี้จะเป็นประการใด ขอให้ท่านวางพระทัยเชื่อไว้ ถ้า
เราข้าพเจ้าถือไมตรีต่อท่านเป็นชนิดดี จึงเชื่อเกิดเป็นความจริง
ข้าพเจ้าขอพระเป็นเจ้าทรงพระกรุณารักษาท่าน ผู้เป็นมิดคัสทายและ
ประเสริฐ ให้จำเริญพระชันษาเถิด ข้าพเจ้าจึงปิดตราสำหรับเมือง
อเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองเข้ากันเป็นเมืองเดียวนั้นเป็นสำคัญ และเขียนชื่อ

ของข้าพเจ้าลงเป็นสำคัญด้วย ณ เมืองวอชิงตันในศตวรรษที่ ๑๘๔๔
เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖ คำ นัยแห่งอเมริกันทั้งเป็นเมือง ๗๔ ปี

แปลเป็นไทย รุสคักราช ๑๒๑๑ ปี เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ยระกา
เอกศก

ความในหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งเขาเลศเคียวว่าเป็น
หนังสือให้เข้ามาเป็นสำหรับตัวนั้นได้ความว่า สากวี่เตเลอ ผู้เป็น
เจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ให้มาแก่ชนนางผู้ใหญ่ผู้ควรจะรับหนังสือ
ให้เข้าใจเถิดว่า มิคโยเสฟเขาเลศเคียวเป็นชาวเมืองอเมริกันนั้น เรา
ไว้ใจในมิคโยเสฟเขาเลศเคียวเป็นอันคืบว่า เป็นผู้ซื่อสัตย์มีสติปัญญา
เราจึงทั้งมิคโยเสฟเขาเลศเคียวนั้นให้ว่าความสิทธิขาด ให้รับพระฉาย
ข้างเมืองอเมริกัน เป็นพนักงานสำหรับระไค ไปสู่หลวงปรึกษากันกับ
ผู้ใด ๆ ที่พระมหากษัตริย์ผู้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา นั้น ได้
ทั้งให้ มีความสิทธิขาดเหมือนกัน ระไคเอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่ง
จัดแรงทำไว้ในบั้นโรง ล่วงมาได้ ๑๘ ปีแล้ว ออกราบปรึกษาแล้ว
ระไคได้แปลงเปลี่ยนเสียบ้างเติมเข้าบ้าง เมื่อปรึกษาคับการทางไมตรี
และการซื้อขายและข้อความใด ๆ อันเป็นเหตุที่การจะปรึกษาให้ตกลง
เห็นพร้อมกันแล้ว มิคโยเสฟเขาเลศเคียวระไคลงชื่อเป็นสำคัญ
ฝ่ายข้างเมืองอเมริกันนั้น แล้วจะระไคเอาหนังสือสัญญานั้นส่งออกไปให้
แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันนั้น เมื่อเจ้าแผ่นดินอเมริกันก็ปรึกษา
เห็นชอบพร้อมกันแล้ว ระไคลงชื่อของเจ้าแผ่นดินนั้นเสร็จแก่กัน
ด้วยเหตุที่ว่ามาแล้ว เราจึงบันทึกไว้สำหรับแผ่นดินเมืองอเมริกันเป็น
สำคัญ ได้เขียนชื่อของเราด้วยที่เมืองวอชิงตันในศตวรรษที่ ๑๘๔๔

๑๘๔๘ เดือนออกัสต์ ๑๖ ค่ำ เป็นฤกษ์กราช ๑๒๑๑ ปี เป็นเดือน ๘
แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาเอกศก สันความในหนังสือ ๒ ฉบับเท่ากัน

กันหนังสือและสำเนาหนังสือ ๒ ฉบับ ขาเลศเทียบทุกไม้ได้สั่ง
ให้ ขาเลศเทียบจะขอเข้าเฝ้าถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยว
ขาเลศเทียบไม่ได้เข้า กันหนังสือสำเนาหนังสือขาเลศเทียบทุกก็พากลับ
ออกไปเมืองอเมริกันทั้งสองฉบับ รุ่งมีขอลอกไว้จากหมออเมริกัน

เงินเลี้ยงที่มากำขึ้นลำเกี่ยวกับโยเสฟขาเลศเทียบ ๆ ว่าจ้างเงิน
(เลี้ยง) มาเขียนหนังสือ ขุนนางเอากัวจิน (เลี้ยง) มาได้ตามนั้น
ถามได้ความว่า

ข้าพเจ้าเงินเลี้ยงแก่จิวแซ่หลิมให้การว่า เกิมข้าพเจ้าอยู่เมือง
หัวเนียกยูแขวงเมืองตังเลง เมื่ออายุข้าพเจ้า ๒๗ ปี ข้าพเจ้าโดยสาร
สำเภาลูกค้าเมืองตังเลงเข้ามาณกรุงเทพฯ ได้ ๗ วัน หมอकिनฝรั่ง
อเมริกันเชิญให้ข้าพเจ้าสอนหนังสือจีน ข้าพเจ้าได้สอนหนังสือจีน
หมอकिनอยู่ได้ประมาณ ๘ ปี หมอकिनให้ค่าจ้างข้าพเจ้าเป็นเงินตรา
เกือนละ ๔ คำลึง แล้วหมอकिनสรรเสริญศาสนาของหมอकिनว่า
ประเสริฐ ข้าพเจ้าก็เชื่อถือ ข้าพเจ้าจึงเข้ารับฝรั่งชาติอเมริกัน
จนทุกวันนี้ จะไปนับเดือนใดข้าพเจ้าจำมิได้ หมอकिनโดยสาร
กำขึ้นออกไปอยู่เมืองจีนได้ประมาณ ๓ ปี เมื่อมีมะแมนพศก
(พ.ศ. ๒๓๘๐) ข้าพเจ้าโดยสารกำขึ้นส่งพระราชศาสน์ออกไปณเมือง
กวางตุ้ง ข้าพเจ้าไปสอนหนังสือจีนหมอकिनอยู่ที่ฮ่องกงได้ประมาณ
๓ ปี เมื่อเดือนข้างแรมก็จำมิได้ หมอकिनไปเมืองมาเก๊า

หมอคินกลับเข้ามาบอกกับข้าพเจ้าว่า กำปั่นรบชาติคืออเมริกันมา
 ทออยู่ที่หน้าเมืองมาเก้าลำหนึ่ง จะเข้ามาณกรุงเทพมหานครฯ ได้ไปว่า
 ขอแก่กระบัตรนายกำปั่นจะโดยสารเข้ามาณกรุงเทพฯ ด้วย นายกำปั่นก็
 ยอมให้โดยสาร ครั้นฉวันขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๕ นายกำปั่นมีหนังสือ
 มาถึงหมอคินว่า กำปั่นรอนกำหนดจะไ้ไปให้หมอคินไปลงกำปั่น
 ข้าพเจ้ากับหมอคินก็ขึ้นของจากเรือเล็ก ให้มาส่งขึ้นกำปั่นรบที่หน้า
 เมืองมาเก้าอยู่ที่กำปั่นวันหนึ่ง

ฉวันขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๕ บระกาเอกศก กำปั่นรบอเมริกันออกไ้
 ไปจากเมืองมาเก้ามาลงทะเล ๔ วันถึงปากน้ำเมืองหฺยวณ ชุนนาง
 ญวนนายท่านลงมาตามที่กำปั่น ไ้ทราบความแล้วมีหนังสือบอกขึ้น
 ไปถึง ฝรั่ง เมืองหฺยวณว่า กำปั่นรบชาติคืออเมริกันมาทออยู่ที่
 ปากน้ำลำหนึ่งอยู่ประมาณ ๑๒ วันญวนนายท่านลงไปบอกกับนาย
 กำปั่นว่า ฝรั่ง เมืองหฺยวณลงมาที่ปากน้ำแล้ว จะมาพูดประการใด
 ก็ให้นายกำปั่นขึ้นไปที่ปากน้ำเถิด นายกำปั่นทราบความว่าฝรั่งเมือง
 หฺยวณลงมาอยู่ที่ปากน้ำ ชุนนางนายกำปั่นชาติคืออเมริกัน ๔ คนกับ
 ลูกเรือคนต่อประมาณ ๑๐ คน ข้าพเจ้ากับหมอคินก็ขึ้นไปด้วย
 ข้าพเจ้าเห็นที่ปากน้ำมี โรงกงก๊วน ชื่อประมาณ ๑๐ คอกหลังคา
 มงกระเบื้องหลังหนึ่ง จะเป็นกัห้องนั้นข้าพเจ้าหาไ้สังเกตไม่ ข้าพเจ้า
 เห็นฝรั่งเมืองหฺยวณนั่งเก้าอี้อยู่ ญวนถั่งว ถ้อยบาย ถ้อยโล่
 ยืนอยู่ข้างหน้า ๒ แถว ๆ ละ ๑๐ คน ชุนนางฝรั่งอเมริกันไปถึง ฝรั่ง
 ก็ขึ้นขึ้นต้อนรับ แล้วนั่งลงพูดกันเป็นภาษาอังกฤษ จะพูดกันประการ

โกข้าพเจ้าหาทราบไม่ พวกกันอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง จึงชักให้ญวน
 จักโต๊ะอย่างฝรั่งโต๊ะหนึ่ง เชิญให้นายกำปั่นขึ้นกิน นายกำปั่นก็ไม่วิน
 พวกกันแล้วก็กลับลงมากำปั่น ข้าพเจ้าถามหมอกินว่าขึ้นไปพวกกันด้วย
 ความสิ่งไร หมอกินจึงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นายกำปั่นขึ้นไปพัก
 กับโรงตึกว่าจะมาทำหนังสือสัญญาค้าขายที่เมืองญวน จึงตักว่าสินค้า
 ที่เมืองญวนมีน้อย ลูกค้าใหญ่ที่จะรับรองสินค้าก็ไม่มี ที่จะมาค้าขาย
 นั้นเห็นจะไม่ได้ นายกำปั่นจึงแรงคัดค้านหาพบได้ใครแล้ว ครั้น
 ๒ วันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ นายกำปั่นก็ออกใช้ใบจากปากน้ำเมืองหุขวน
 มากลางทะเล ข้าพเจ้าได้พบกับหมอกินว่า ฝรั่งเศสคืออเมริกันจะเข้า
 มาทรง ๑ ด้วยราชการสิ่งไร หมอกินบอกกับข้าพเจ้าว่าจะเข้ามาทำ
 หนังสือสัญญาค้าขายกับกรุงเทพ ๑ ใหม่ จะขอลดค่าธรรมเนียมให้น้อย
 ลงกว่าที่ทำหนังสือสัญญาไว้ครั้งก่อน หมอกินได้พูดให้ข้าพเจ้าฟัง
 แต่เท่านั้น กำปั่นใช้ใบมากกลางทะเล ๑๐ วัน ๒ วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๕
 ถึงปากน้ำเจ้าพระยา อยู่ ๒ วันข้าพเจ้าเห็นกำปั่นไฟฝรั่งเศสอีกถูก
 แล่นกลับออกไป ครั้น ๑ วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ มีฝนไว้ววนนาถให้เรือ
 บรรทุกของออกไปให้ที่กำปั่น ข้าพเจ้าจึงโดยสารมาด้วย มาถึง
 ท่าเมืองสมุทรปราการ ชวนนางจะซื้อไรหาทราบไม่ เอาตัวข้าพเจ้า
 ไปถามจกหมายเอาถ้อยคำข้าพเจ้าไว้ แล้วส่งข้าพเจ้ามาณกรุง ๑ สิ้น
 คำให้การข้าพเจ้าเท่านั้น

ขาละเคียบทุกเข้ามามีครั้ง เจ้าพนักงานจัดของแต่งเรือนทุกและ
 จักของทักและจ่ายของหลวงในนี้

วันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก พระยาพิพัฒน์โกษา
 รัชพระราชนิเวศน์ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า
 เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ยาเลศเคียบขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรี
 ยาเลศเคียบซึ่งกำปั่นรบเข้ามา กำปั่นกินน้ำลึกเข้ามาปากน้ำไม่ได้ ให้เรือ
 ออกไปรับตัวยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอคน ๑ คนใช้ ๑ รวม ๔ คน
 กำหนดจะได้ขึ้นมาถึงกรุงฯ ขันอยู่เรือนพักนำวิกประยวงค์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก เพลาเช้าขึ้นนี้ สัการะไปเยี่ยม
 เติงมาจากกรมท่าไปตั้งให้ยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม
 ๓ หลัง พระคลังวิเศษเอามั่งแพไปผูกให้ยาเลศเคียบ ๑ ขุนนางรอง ๑
 หมอ ๑ รวม ๓ หลัง พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปผูก ๓ ฟูก ผัวชาว
 ไปผูก ๓ ฟูก หมอนหนุนศีรษะ ๓ ใบ หมอนข้าง ๓ ใบ ให้ยาเลศเคียบ ๑
 ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ คน ให้รักษารักษาอย่างเขี้ยวต่อพระคลัง
 ในซ้ายไปตั้งให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้พระคลังในซ้ายจ่ายอย่างเขี้ยวให้รักษารักษา
 องค์ ๓ ใบ ให้กรมพระกลาโหมจ่ายคุ่มน้ำให้กรมเมือง ๒ ใบ ให้กรม
 เมืองรับเอาคุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปตั้งให้ฝรั่งแขกเมือง ๒ ใบ ให้
 กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่งและทหาร ๑๐ วัน ไปครั้งหนึ่งครั้งละ
 ๓๐ ถังกว่าฝรั่งจะกลับ และพระคลังราชการหาเรือขึ้น ๒ ชั้นไปผูก
 ให้ฝรั่ง ๓ ชั้น เลือห้อย ฟันหิ้วข้าว น้ำมันมะพร้าว ให้เจ้าพนักงาน
 ข้างที่เรือเอาสิ่งของไปเตรียมณ โรงพักฝรั่งแต่ณวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕
 เพลาเย็นให้พร้อม และให้ขุนศาลมหาดไทย ขุนศาลกลาโหม ขุนศาล
 เทษภมภ์รักษาแห่งสิ่งของเวียนกันไปพักฝรั่งเมืองอเมริกัน มหาดไทย

วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๑ กลาโหม วันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๒
 กรมวังวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๓ กรมนาวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๔
 กรมเมือวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๕ กรมท่าวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๖
 และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้จัดสิ่งของเวียนกันไปทักแซกเมืองฝรัง ๓ วัน
 ครั้งหนึ่งกว่าแซกเมืองจะกลับไป และส่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็น
 เงิน ๑ ตำลึงงทุกครั้ง แล้วให้ทำทางว่าขึ้นเสมียนตรา ขึ้นกรมท่า
 งทุกครั้ง

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษาธิบดีพระราชาโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้กรมนาเอน้านมโคมาจ่ายให้ฝรังแซก
 เมืองแต่วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเข้าเสมอทุกวันกว่าฝรังแซก
 เมืองจะกลับไป

วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอโทศก โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทาน
 เงินถัษขุนนางอเมริกันให้ซื้อจ่ายรับพระราชทาน ๑ ชั่ง ให้พระคลังมหา
 สมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑ ชั่ง ให้พระคลังวิเศษไปรับเอาเงิน
 ค่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ลงไปฉนวนท่านพระยาศรีพิพัฒน์
 รัตนราชโกษา แต่แต่วันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอโทศก เพลาเข้า
 จะไ้พระราชทานให้กัษขุนนางอเมริกัน

วันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอโทศก หมายไปว่า ให้
 หลวงอุดมภักดีางวางฉัพายักเรือกราบยาว ๑๑ วาล้าหนึ่ง มีกัษยา
 ให้นายนิค นายชิต จักพนักข้างพนักหลัง แต่งให้ครบกะทง ให้มา
 กอรับขาลักษณักขพาน ๒ ชั้น ไปรับหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันที่โรงพัก

หน้าวัดประยุรวงศาวาสแต่วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า ล่ามเอา
หนังสือมาส่งให้ อาลักษณ์เอาหนังสือใส่พาน ๒ ชั้น กลับมาประทับหน้า
พระตำหนักน้ำ ให้อาลักษณ์เอาหนังสือมาส่งณโรงพระมาลาภษา
แล้วให้พันพม พันเทพราชจ่ายเลขให้นายนิคนายชิต แล้วนายนิค
นายชิตไปรับเสื่อแถมวกแถมก่อกวพระคลังเสื่อหมวกให้ครบกระทง
แล้วให้นายเวรกรมพระอาลักษณ์เอาพาน ๒ ชั้น ไปลงเรือหน้าพระ
ตำหนักน้ำ

วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอโทศก เพลาเที่ยงไปรับหนังสือ
อเมริกันณโรงพักหน้าวัดประยุรวงศาวาส ล่ามส่งหนังสือให้แล้ว ให้
อาลักษณ์ใส่พาน ๒ ชั้น มาถึงหน้าพระตำหนักน้ำ แล้วให้เอาหนังสือมา
ส่งณตึกพระมาลาภษา แล้วให้นายเวรกรมทำรับเอาหนังสืออเมริกัน
ไปแปล ให้พระคลังเสื่อหมวกจ่ายเสื่อแถมวกแถมก่อกวให้นายนิค
นายชิตให้ครบพลพาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง เงินซึ่งเคยพระราชทาน
ให้ทูตเข้ามาแต่ก่อน ๆ ก็ยี้ให้ขุนศาลทักทูตนั้น ทูตเข้ามาครั้งนี้ให้ยก
หาได้พระราชทานและจึกของให้ขุนศาลจึกของมากที่ไม้ม แต่เงินค่า
กับข้าวซึ่งทำเลี้ยงทูตนั้น ให้เรียรายเอาเงินที่เจ้าภาษีขึ้นในกรมทำ
พระคลังสินค้า ให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่งจึกพ่อครัวทำกับข้าว

รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลเลสเด็ย

ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ แท้ที่สืบสวนได้

- ๑ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๒ เจ้าพระยาพระคลัง (ทิศ) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๔ เวลานั้นลงไปตั้งสีกุเลอยู่ที่เมืองชุมพร
- ๓ พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔
- ๔ พระยาราชสุภาวดี (โต) คือเจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก ในรัชกาลที่ ๔
- ๕ พระยาสุรเสนา (สุก) เป็นเจ้าพระยามราช ในรัชกาลที่ ๔
- ๖ พระยาโชฎุกราชเศรษฐี (บุญมา) เป็นพระยาไกรโกษา ในรัชกาลที่ ๔
- ๗ พระยาพาราชมนตรี (นาม)
- ๘ พระยาพิพัฒน์โกษา (บุญศรี) เป็นพระยามหาอำมาตย์ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมาในรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาสุรรมมนตรีในรัชกาลที่ ๕
- ๙ พระยาเพชรชญา สืบไม่ได้ความ
- ๑๐ พระยาราชวังสรรค์ (บัว)

- ๑๑ พระยาวิเศษสงคราม (จัน นามกฤตังว่า เบนิกิต์)
- ๑๒ พระยาวิเศษศักดา สืบไม่ได้ความ
- ๑๓ พระยาสวัสดิการ (ฉิม) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้าฉิม
- ๑๔ พระพิทักษ์ทศกร (ยัง) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้ายัง
- ๑๕ พระนายไวยวรรณ (ช่วง) ต่อมาเป็นพระยาศรีสุริวงค์ ทางวาม
มหาดเล็ก ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาศรีสุริวงค์ ที่สมุห
พระกลาโหม ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีสุริวงค์
- ๑๖ พระมหามนตรี (สวัสดิ์) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยาสุรเสนา
- ๑๗ พระสุริยภักดี (นุช) ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยามหามนตรี
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอมราช และเป็นเจ้าพระยาภูธราภัย ที่
สมุหนายก
- ๑๘ พระนรินทรเสนี สืบไม่ได้ความ
- ๑๙ เม็นราชามาตย์ (ชำ) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาวิวงค์
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี
- ๒๐ หลวงอาณรังค์ สืบไม่ได้ความ
- ๒๑ หลวงวสุมสรเกษ สืบไม่ได้ความ
- ๒๒ หลวงฤทธิสรเกษ สืบไม่ได้ความ
- ๒๓ หลวงฤทธิสำแดง สืบไม่ได้ความ

- ๒๔ ชุนปรีชาชาณุตมุต (กิศ) ฝรั่งเรียกว่ากัปตันคิก เป็นข้าหลวง
 เก็บในพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลที่ ๔
 เป็นหลวงสุรอาสา
- ๒๕ นายยิ้ม เป็นฝรั่ง ชื่อเซมส์ เซล
- ๒๖ นายใหญ่ ลีบไม้ไค้ความ
- ๒๗ หมอยอน เทเลอ โยนส์ (ในทหมายเหตุเรียกกันว่าหมอยอน)
 เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๓๖
- ๒๘ หมอกิน เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ
 เมื่อ พ. ศ. ๒๓๓๘ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๒๙ หมอมะตุณ เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกเปรสบิเทอเรียน มา
 อยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๔๐
- ๓๐ หมอเฮาส์ ในทหมายเหตุเรียกว่า หมอเฮา เป็นหมอยาใน
 พวกมิชชันนารีอเมริกันเปรสบิเทอเรียน มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๔๐ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๓๑ หมอสมิท เป็นมิชชันนารีพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๔๒ เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม อยู่มาจนถึง
 รัชกาลที่ ๕